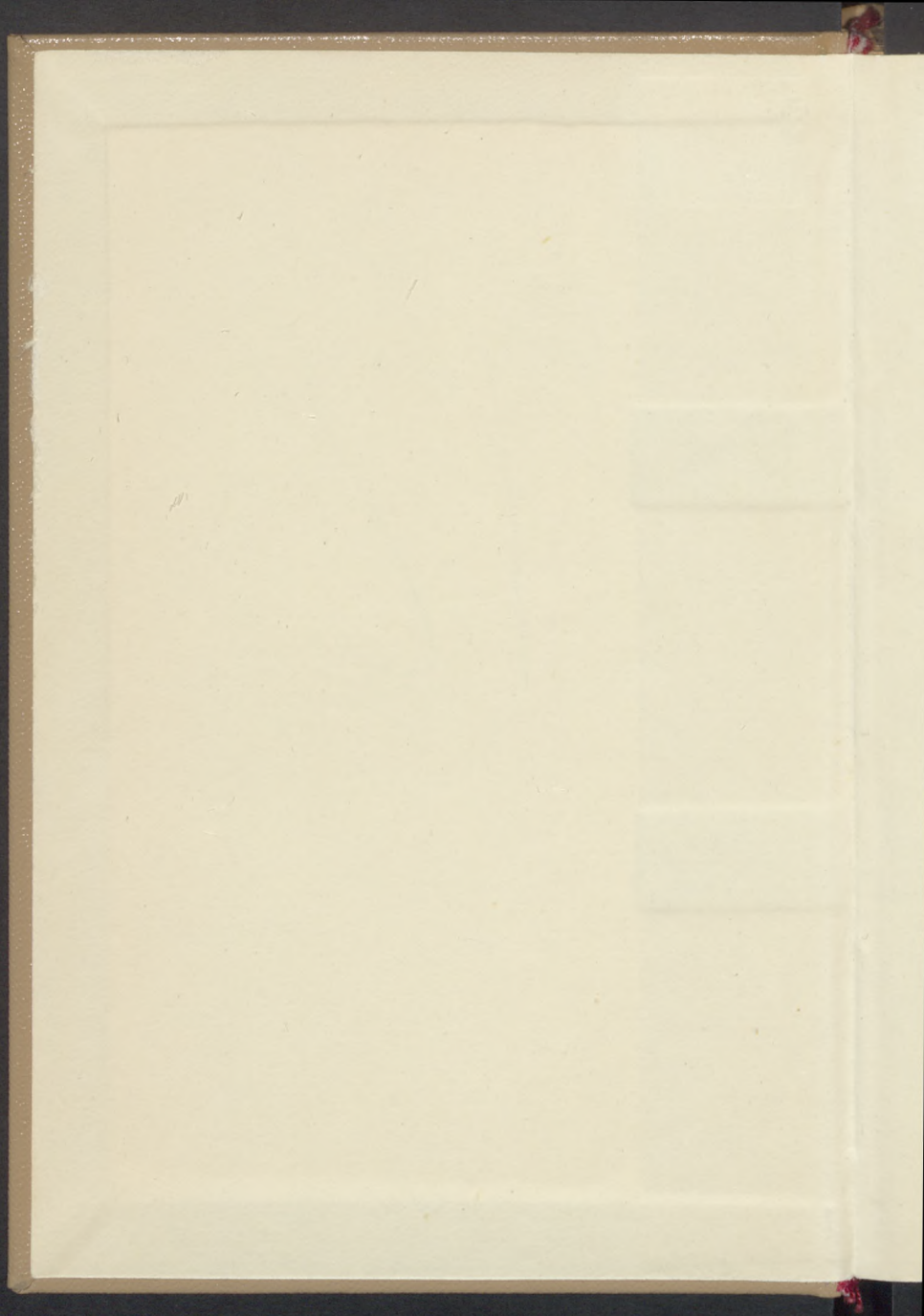

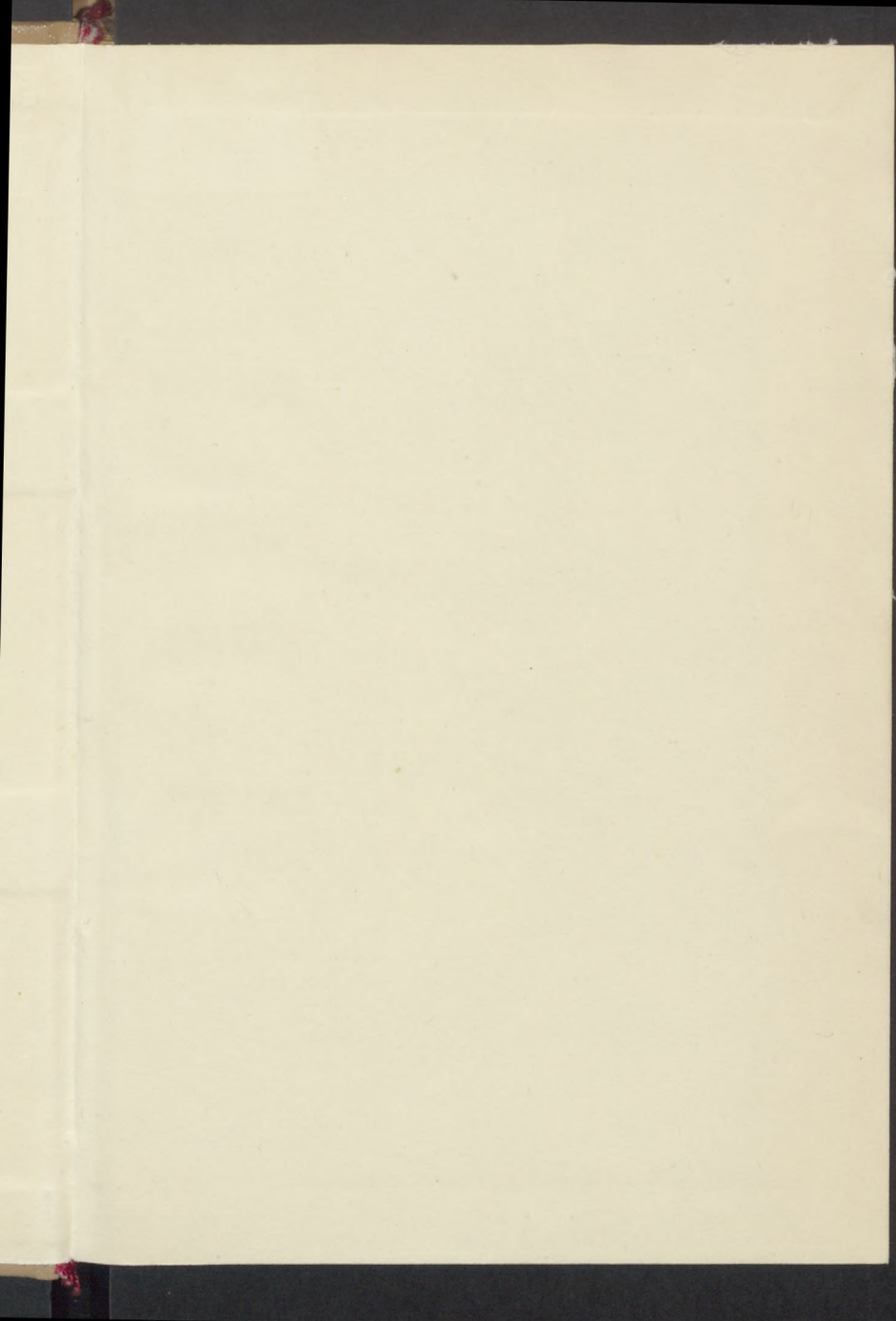
M

815.020

OSZK

M
845.020

AZ ÉSZAK AMERIKAI
EGYESÜLT ÁLLAMOK
TÖRTÉNETE

A budapesti VII. ker.
m. kir. ~~Reál~~ ~~gimnázium~~ tulajdona.
Alapleltári szám 182 / 1042
Szakleltári szám IV. B. 7333

AZ
ATHENAEUM
OLVASÓTÁRÁBAN

EDDIG MEGJELENT:

BABITS MIHÁLY:

Válogatott versei

HEINRICH ZILlich:

Attila alkonya. Elbeszélés

MÓRICZ ZSIGMOND:

Légy jó mindhalálig. Színmű

MÜLLER-FREIENFELS:

A költészet

JUSTH ZSIGMOND:

Ádám. Regény

★

TOVÁBBI KÖTETEK ELŐKÉSZÜLETBEN

SZERKESZTI: ALSZEGHY ZSOLT

BALLA ANTAL

AZ ÉSZAKAMERIKAI
EGYESÜLT ÁLLAMOK
TÖRTÉNETE

AZ ATHENAEUM KIADÁSA

M 815.020

94.015. Az Athenaeum irodalmi és nyomdai rt. nyomása, Budapest.

BEVEZETÉS.

Az Egyesült Államok megalapítása az eseményekben gazdag, mozgalmas XVIII. századnak a legnagyobb eseménye. Az új világban új állam s új nemzet keletkezett, amely kihasználva egy hallatlanul gazdag területnek összes erőforrásait, az anyagi és a szellemi fejlődésnek szinte egyedülálló példáját mutatja. Népesége mindössze 3 milliót tett ki az elszakadaskor és ma a hozzátartozó külső területekkel együtt körülbelül 140 millió. Területe pedig azóta közel 8 millió négyszögkilométerre emelkedett. Azt hisszük, hogy a hatalmas amerikai köztársaság történetének megismerése ma eléggé időszerű és érdekelheti a magyar olvasót. Nemcsak az 1914-iki és az új világháborúban való szerepe miatt érdemli meg figyelmünket az Óceánon-túli angolszász köztársaság, hanem azért is, mert Magyarország határán túl sehol annyi magyar ember nem él, mint ennek az országnak területén.

Nincs még ország a világon, ahol a természeti adottságok s a nép jelleme, lelkilete olyan szerencsésen, szinte azt mondhatnánk, gondviselészerűen összetalálkoztak volna, mint itt. A világgazdaságban szereplő négy legfontosabb nyersanyagból (szénből, vasból, nyersolajból, gyapotból) az egész földkerekségen a legtöbbet termeli, kitűnő minőségű termőföldje van, — a természet csodás bőséggel ontja kincseit és ez a terület lett a legvállalkozóbb szellemű, a legmunkásabb emberfaj otthona.

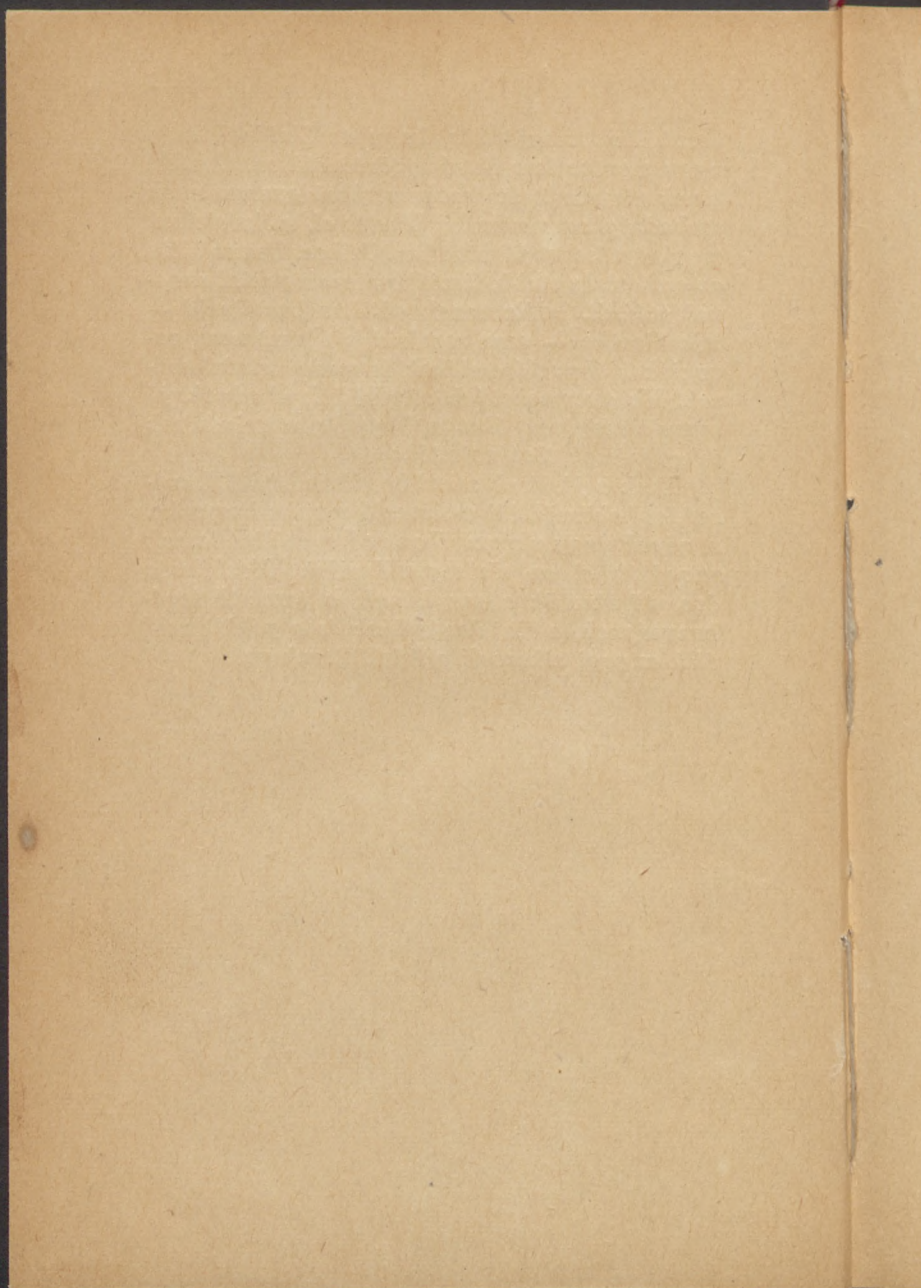
Az amerikai kontinens vezető állama Angolország származéka. Angolország telepesei vetették meg a köztársaság alapjait, azok a puritánok költöztek ki tömegesen az új világba, akik a különböző feudális eredetű megkötöttségek s főleg a vallási üldözés miatt nem érezték jól magukat az anyaországban. Ide azután kivitték a politikai és vallási szabadság iránt való olthatatlan szeretetüket. Cromwell puritánjainak Angolországa nőtt naggyá odaát Amerikában. A XVIII. század végén és a XIX. elején, amikor az öreg Európa a középkori hűbériség maradványaival élethalál-harcot folytatott, kiváló szellemek, nagy politikusok az Északamerikai Egyesült Államokra szegeztek tekintetüket és rámutattak, mint követendő példára. Tocqueville világraszóló művében, amely a magyar reformkor kiválóságainak is (köztük Deák Ferencnek) kedvelt olvasmánya volt, úgy tárgyalja az Egyesült Államokat, mint a haladás, a politikai és vallási szabadság s az összes polgári erények mintaországát. Kossuth Lajos amerikai útja alkalmával egyik

beszédében megjósolta, hogy az Uniónak még nagy szerepe lesz Európa történetében. Goethe, kinek figyelmét az északamerikai gyarmatosok szabadságharca nem kerülhette el, mélyértelmű megjegyzéseket fűzött Amerikához. Benne látta az emberiség szebb, tisztább eszményeinek megvalósulását. »Nincsenek gótikus kastélyaid — írja Goethe — sem romjaid s életed nem zavarják hiábavaló emlékek és meddő siránkozások. Ha gyermekeid között költők akadnak, jó sorsuk megóvjá őket a lovagok, a zsidók és agyrémek történeteitől.«

Ezek a jóslások mind beváltak. A XIX. századdal beköszöntött a termelő munka korszaka. A népek nagy versenyében az Egyesült Államok ragadták el az elsőség pálmáját. Másfélszáz éves történetük a munkának, a teremtő tevékenységnek, a fiatalos erőnek és a példátlanul álló anyagi sikernek a hőskölteménye.

I.

AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK KELETKEZÉSE.

A függetlenségi harc.

A világtörténeti újkor kezdetén tárult fel a nyugati nagy kontinens az európaiak előtt és nagy részét a bátor felfedezők, a spanyolok vették birtokukba. Még Franciaország is megelőzte Angliát Kanada gyarmatosításával. Korszakos fordulatot jelent az angol gyarmatosítás történetében a spanyol hajóhad, az úgynevezett »legyőzhetetlen Armada« felett aratott hatalmas győzelem (1588); egyszerre megdőlt Spanyolországnak az Atlanti-óceánon gyakorolt csaknem korlátlan hatalma. Most ébredtek fel az angolokban, az egykori vakmerő tengeri nomádok utódaiban a régóta szunnyadó erények, a vállalkozószellem, a kalandvágy. Sir Walter Raleigh, Erzsébet királynő bátor tengerésze, még 1584-ben megala-

pította Virginiát, az első amerikai angol gyarmatot s egymásután több expedíció indult az újvilágba, de nem sok sikerrel; még 1625-ben is mindössze 1095-en éltek az 5649 kivándorló közül. Ezeket az expedíciókat nem részletezhetjük. Fontosabb volt közülük az 1606-iki. Ebben az évben, december 19-én, három kis hajó indult Amerikába 105 kivándorlóval, akik a James folyó mellett, a torkolattól 30 mérföldnyire James Town-t alapították. Az Egyesült Államok történetében általában korszakosnak tartják az 1620-iki expedíciót. Ez év szeptember 6-án indult el Plymouth-ból a May Flower hajó 102 utassal, akiket Pilgrim Fathers-nek szoktak nevezni. November 21-én érkeztek meg Province Town-ba és egy hónappal később a Plymouth-gyarmatot alapították. 1630-ban 11 hajó érkezett meg Amerikába újabb gyarmatosító csoporttal, John Winthrob of Groton-nal az élükön, akik Salem-ben telepedtek le. Néhány hónap múlva megalapították Boston városát s magát a gyarmatot indiai név után, Massachusetts-nek keresztelték el. Nemsokára megalapította Williams Roger a Connecticut gyarmatot; azután Maine következett (1638-ban) s később, 1676-ban, alapították meg New Hampshire-t. Ezután New Haven (amely beolvadt Connecticutbe), majd Rhode Island és Vermont következtek. Most már kialakult az úgynevezett északi csoport, amely az Új Anglia (New England) nevet kapta. I. Jakab király 1620-iki charta-jában az északi csoportot ezzel a névvel jelöli.

A délre eső részeket holland és svéd ki-

vándorlók foglalták el, de az angolok 1664-ben Új Hollandiára rátették a kezüket és New Yorknak nevezték el Amsterdam városát. Delavare eredetileg svéd gyarmat volt. A connecticuti gyarmatosítók egy része 1666-ban alapította New Jersey-t. II. Károly király 1661-ben a quaker Pen Vilmosnak ajándékozta a róla elnevezett Pennsylvaniát. 1733-ig az amerikai angol gyarmatok száma tizenháromra szaporodott. Mindegyik önálló kis állam maradt, valamennyi megalakította a saját törvényhozását s mindegyiknek egy királyi kormányzó állott az élén. A megszállt vidék tagozódása rendkívül kedvező. Sok a kikötőnek alkalmas öböl s a kellemes, termékeny vidék megkönnyítette a gyarmatosítást. Termőföldhöz a kivándorlók olcsón jutottak.

A kivándorlók között akadtak aranykere-sők is, akiket a gyors meggazdagodás vágya hajtott ki Amerikába, ugyanúgy, mint a spanyolokat, de a valódi ok, amely Észak-Amerikát benépesítette, vallási volt és politikai. A XVII. század Angolország történetének egyik legválságosabb százada és csaknem az egész állandó belső harcokkal telt el. A forradalom után a köztársaság következett, azután az ellenforradalom jött, amelyet újból, egy most már győztes forradalom követett Orániai Vil-mossal az élén, 1689-ben. Angolország szabad, parlamentáris ország lett az úgynevezett dicső forradalom után, de az új világ mégis sokkal szabadabb föld volt az anyaországnál, különösen a vallási kérdésekben. A kivándorlók nagyrészt a puritán irányhoz tartoztak, melyet eret-

nekségnek bélyegeztek Angolországban. Az új államok polgárai a vallásról nem vettek tudomást, nem törődtek azzal, ki milyen hitfelekezethez tartozik. Politikai nézeteik azonosak voltak azokkal a tanokkal, amelyeket az angol forradalom egyik legkiválóbb szelleme, John Milton, a költő, hirdetett politikai műveiben. Ezeknek pedig a lényege a legteljesebb népszuverénitás, a legszabadabb véleménynyilvánítás s egyéni szabadság és községi autonómia. A kivándorlók, kik odahaza a gentry- és a polgári osztályhoz tartoztak, a puritanizmus szellemében nevelték gyermekeiket.

A kivándorlók vagyoni tekintetben korántsem voltak egyenlők. A déliek, különösen azóta, hogy áthurcolták Afrikából a négereket rabszolgáknak és földjeiket velük műveltették, vagyonos birtokosréteggé emelkedtek. Az északi államok (Új Anglia) lakosságának nagy része középbirtokos farmerekből, iparosokból, kereskedőkből állott, de valamennyit, az északiakat és délieket egyaránt a politikai és a vallási szabadságnak rajongó szeretete hatotta át s a vallási meg a politikai kérdésekben nem volt különbség közöttük. Az egyéni szabadság, a polgári jogok szabad gyakorlata, ami az 1690-i angol jogtörvénynek (Bill of Rights) az alapja, sokkal tisztább, tökéletesebb formában valósult meg odaát, mint a brit szigetországban.

Az új gyarmatállamok anyagi jóléte az első nehézségek leküzdése után magas fokra emelkedett. Közgazdasági szaktekintélyek állapították meg, hogy az amerikai telepesek átlaga vagyonosabb volt Angolország akkori

lakosságának átlagánál. A puritánok a vallási buzgalmat össze tudták egyeztetni a gazdasági tevékenységgel s nyíltan hirdették, hogy az embernek a földi életben, az anyagi világban is be kell tölteni hivatását s a gazdasági munkát, a vagyonosodást Istennek tetsző cselekedetnek tartották. Már a XVII. század végén a legnagyobb dícsérettel emlékeztek meg az anyaország szakértői a gyarmatok jólétének, mezőgazdaságának, iparának fejlettségéről.

A gyarmatosok gyors megvagyonosodása nemigen nyerte meg az anyaország kormányainak tetszését. Ez a kor a kizsákmányoló merkantilista politika fénykora. Az anyaország úgy tekintette gyarmatait, mint a végsőkig kiszípolozható gazdasági erőforrásokat. Attól is félték az anyaország kormányai, hogy a gyarmatok, gazdaságilag megerősödve, nem sokat törődnek az angol kormányok kívánságaival. 1719-ben az alsóház kimondotta, hogy a gyarmatok iparának emelése a függő viszony csökkenését jelenti. A telepéseknek a Walpole-kormány alatt, amely sem az erőszaktól, sem a korrupciótól nem riadt vissza, meglehetősen rossz dolguk volt. Viszont az idősebb Pitt, aki 1757-től 60-ig kormányozta Nagy-Britanniát, tiszteletben tartotta az amerikaiak önállóságát, s ha ez a szellem maradt volna meg továbbra is az angol gyarmatvilág kormányzásában, talán nem került volna a sor szakadásra néhány évtized múlva. De III. György trónralépésével (1760), aki Pittet elbocsátotta, minden rosszabbra fordult. Kísérletek történtek a vallási szabadság hazájában a püspöki egyház

bevezetésére, s egy új amerikai egyházi hierarchia megteremtésére. Egyes kormányzók arról álmodoztak, hogy Amerikában, az egyenlőség földjén, bevezetik a nemességet is. 1761-től kezdve egyre gyakoribbak a sérelmek. Már III. Györgyöt megelőzőleg hozott a parlament egy törvényt (1733), amely megakadályozta a gyarmatoknak Indiába irányuló kereskedelmét. Az 1750-iki Manufactures Prohibition Act megtiltotta, hogy a telepesek az anyaországnak iparcikkét szállíthassanak.

Az angol kormányok nem kis leleményességet tanúsítottak a jómódú, önérzetes, bátor szellemű gyarmatosok elkeserítésében. III. György király és miniszterei, különösen North lord kormánya, mindent megtettek, ami amerikai fajtestvéreiket elidegeníthette az anyaországtól és ugyanakkor semmit sem tettek, ami az óhazát megkedveltette volna velük. Náluk kezdettől fogva több volt a politikai jog és szabadság, mint az anyaországban, sőt több, mint bárhol a világon. A királyi kormányzók, akik az egyes államok élén állottak, nem avatkozhattak bele az önkormányzatba, az államok helyi parlamentjei hoztak törvényt. Az új világ angolszász lakói minden feudális eszmét levetkeztek. Az anyaország elpolgárosodása csak később, a nagy gazdasági átalakulással, az úgynevezett ipari forradalommal kezdődött meg és csak a múlt században ért véget. Az Új-Anglia teljesen szabadelvű és racionális szellemű és az anyaországtól ebben az időben mély világnézeti ellentétek választották el. Az Új-Angliának talán legnagyobb

szelleme, Franklin Benjámín (szül. Bostonban 1706-ban) racionalista, a fölvilágosodási iskola nagy apostolainak, Voltairenak, Montesquieu-nak, Johnsonnak és Smith Ádámnak a tanítványa. Egyébként fizikus, feltaláló, politikus, diplomata és kultúraterjesztő egyszemélyben. Az ő élet- és világszemlélete többé-kevésbé az egész Új-Angliáéval azonos.

Az anyaország kormányai North óta folytatták a kíméletlen kizsákmányoló gazdasági politikát, önző, szélső merkantilista szellemben. Nem ok nélkül jegyzi meg egy angol történész, hogy »a gazdasági önzés rombolta le Nagy-Britannia gyarmatbirodalmát«. Az önállósági mozgalom azonban mégis lassan indult meg. De nagyban előrelendítette az 1765-ben kiadott Stamp Act (Bélyegtörvény). Bélyegadót vetettek ki egy egész sereg különböző polgári eljárásra és még az ujságokra is. Az elégedetlenség nemsokára igen hangosan tört elő Virginia parlamentjében, ahol határozati javaslatot terjesztettek elő arról, hogy a virginiaiak minden adót maguk szavazhassanak meg. A bélyegadót, miután a mozgalom nagyobb hullámokat kezdett verni, Londonban nagynehezen visszavonták. De a kíméletlenség még csak fokozódott Townshend pénzügyminisztersége alatt, akinek indítványára a parlament megszavazta az új vámokat, amelyeket a mindennapi fogyasztási cikkekre, cukorra, teára, papirosra, stb. vetettek ki, aminek az lett a közvetlen hatása, hogy a gyarmatosok megalakították a behozataellenes ligákat. Több helyen nagy tömegtüntetések

zajlottak le és egy ilyen alaklommal Bostonban a katonaság belelőtt a tömegbe. A North-kormány, látva az elkeseredést, felfüggesztette a vámtörvényt, a teavámok kivételével. Az amerikaiak álláspontja az volt, hogy a vámkivetés az ő joguk és nem a londoni kormányé és parlamenté; s ők semmiféle törvényt nem fogadhatnak el, melynek meghozatalában ők maguk részt nem vettek. Erről a kérdésről különben Angolországban is nagy viták hangzottak el.

A vámok rettentően gyűlöletesek voltak. 1773 december 19-én fiatal bostoni kereskedők vörösbőrű indiánoknak öltözve, megszálltak egy teherhajót s a bennlévő tearakományt a tengerbe dobták. Ezt, az első tekintetre nem nagyon jelentékeny eseményt tekintik a szabadságharc kezdetének. A londoni kormány rögtön több szigorú megtorló intézkedést léptetett életbe: bezárták Boston kikötőjét, elko-bozták Massachusetts állam kiváltságlevelét, az elfogott elégedetleneket Angolországba hurcolták, majd a gyarmatokra tízezerfőnyi katonaságot küldtek.

Ezzel megindult a lavina. A gyarmatok 1774 szeptember—októberben Philadelphiában gyűlést tartottak, amely elkeseredett hangulatban folyt le, de még nem volt komolyan szó a gyűlésen az elszakadásról. A gyűlés tagjai azt remélték, hogy a kormány nem ragadtatja magát megtorló rendszabályokra és majd békésen elsímulnak az anyaország és a gyarmatok ellentétei. Ez a remény azonban hiábavalónak bizonyult. A közhangulat most már

forradalmira változott; a nagyobb városok helyi gyűlései vagy 20.000 főnyi milíciát mozgósítottak s rövidesen megtörtént Concordban az első véres összecsapás az angol sorkatonaság és a felkelők között. (1775 április 6.)

Évekig tartó harc kezdődött, s ebben, a sok áldozattal és hősiei kitartással végigharcolt, nagy világtörténeti jelentőségű függetlenségi mozgalomban a felkelők győztek. Az 1775 május 10-re összehívott kongresszus elhatározta az önálló hadsereg megszervezését s a vezetést egy »déli emberre«, a gyarmatbirtokok leggazdagabb emberére, Washington Györgyre ruházta és minden intézkedést megtett a háború folytatására. Washington nem tekintett vissza nagy katonamultra, nem voltak nagy haditapasztalatai. Résztvett ugyan a franciák elleni és az indián háborúban, de mégis diletáns hadvezér volt. A fővezérséget inkább kötelességteljesítésből vállalta. Viszont kitűnő szervezőnek bizonyult. Mint emberről, összes életrajzírói csak a legjobbat és legszebbet állapíthatták meg: okos, bölcs elme volt, puritán módon egyszerű és példátlanul kötelességtudó. Polgártársai határtalan bizalommal viseltettek iránta még a polgárháború legsötétebb napjaiban is. Washington egy gyenge, rosszul kiképzett milícia élén szállt szembe Sir William Howe angol parancsnoknak jól kiépzett hadseregével, amely iskolás módszerek szerint harcolt.

Ha az angol kormány jókor észbekap és nem becsüli le a felkelők erejét, hanem megpróbál velük kiegyezni, talán nem következik

be a tragédiája, annak a kialakulni kezdő nagy angol világbirodalomnak, amelyről Erzsébet királyné korában Sir Walter Raleigh álmodott. III. György király 1775 augusztus 23-án megjelent proklamációjában az amerikaiakat egész nyersen és gorombán lázadóknak nyilvánította. Hivatásos katonájuk a felkelőknek kevés volt és így kénytelenek voltak polgári egyéneket megbízni katonai szervezéssel és a magasabb parancsnokságokkal. Így például Knox Henry, aki egész végig a tüzérségnél szolgált, Bostonban könyvkereskedő volt. Így nem csoda, hogy a felkelők első harcai a jól kiképzett angol hadsereggel szemben kudarcra végeztek. Howe tábornok nagy sikere 1776 augusztus 27-én, a brooklyni magaslaton azzal a veszéllyel fenyegetett, hogy az angolok végleges győzelmet aratnak. Szerencsére Washington a Trenton elleni merész rajtaütéssel 1776 december 24-én megmentette a helyzetet.

A szabadságharcnak egyik legfontosabb és legnagyobb ténye az 1776 július 4-én megjelent függetlenségi nyilatkozat, amelytől az amerikaiak a szabadságharcukat számítják. Először 1776 május 7-én Richard Henry Lee vetette fel a kongresszuson a függetlenség kérdését, követelve az anyaországgal kötött egyezmények és uniók rögtöni felmondását. A kongresszus egy bizottságot bízott meg a függetlenségi nyilatkozat elkészítésével, melynek élén Jefferson Tamás, Amerika egyik legkiválóbb szelleme állott, tagjai pedig John Adams, Franklin, Roger Sherman és Robert Livingston voltak. A függetlenségi nyilatkozat, me-

lyet maga Jefferson fogalmazott meg, valósággal műremek. Fényes logikával, szép, világos stílusban tárja a világ elé az amerikaiak politikai nézeteit és azokat az okokat, amelyek őket az elszakadásra indították. Álláspontjuk a természetjogi álláspont, ugyanaz, mint a francia forradalom nagy okmányáé, az Emberi Jogok Deklarációjáé. »Kétségbe vonhatatlannak és világosaknak tekintjük a következő igazságokat: minden ember egyenlőnek született; mindenki meg van áldva a Teremtőtől bizonyos el nem idegeníthető jogokkal; s ezek között a jogok között az első helyen áll az élethez, a szabadsághoz és a boldogságkereséshez való jog« — mondja a kiáltvány.

Mit tettek eddig az angol kormányok? Semmibe sem vették a chartákat, amelyeket a királyok aláírtak; eltörölték a törvényeket; idegen katonaságot cipeltek be, s a legkegyetlenebb módon bántak a lakossággal. Bent a gyarmatok lakosai között viszályokat szítottak, fellázították ellenük még a vad indiánokat is, akik mindenkit legyilkoltak, aki kezük ügyébe került, kor- és nemkülönbség nélkül. Mindezek tetejébe súlyos adókat vetettek ki az ő megkérdezésük nélkül. Ők mindig tisztelettel viselkedtek brit testvéreik iránt s hivatkoztak a vérségi kötelékekre, de azok süketek maradtak az igazság és a testvériség hangjai iránt. Így a gyarmatok ebben a kényszerhelyzetben kénytelenek voltak fegyverhez nyúlni és kimondani elszakadásukat. Ezért ünnepélyesen kijelentik, hogy az egyesült gyarmatok szabad és független államok és Nagy-Britannia kormánya iránt

való minden kötelezettségtől mentesek, köztük és Nagy-Britannia között mindennemű kötelék megszűnt. Ezzel a felkelők elvetették a kockát és átlépték a Rubikont.

A függetlenségi nyilatkozat a katonaságot és a polgárságot egyformán felvillanyozta. A harctéri helyzet a felkelőkre nézve nem volt valami nagyon kedvező. Az angolok Washington Brendywine-nál megverték és bevonultak Philadelphiába, a mozgalom középpontjába. Egészen az 1777 szeptember 19-én lezajlott Saratoga melletti döntő jelentőségű győzelemig a szabadságharc ügye igen rosszul állott. Ez a győzelem azért is fontos, mert ez állította Franciaországot a felkelők mellé. Franciaország figyelme kezdettől fogva a gyarmatok felé fordult. Érdeke volt meggyengíteni ősellenségét, Angolországot, amely teljesen kiszorította már ebben az időben a franciákat Kanadából és Indiából, s már látszottak a nagy angol gyarmati világbirodalom körvonalai. A gyarmatosok kormánya Franklin Benjámint és Lee-Dean-t küldte Párisba tárgyalni. A fényűző, barokkpompában élő, mesterkelt életű francia fővárosban nagy szeretettel, szinte csodálattal fogadták az igénytelen, puritán Franklint, aki egyszerű, sötét quaker ruhájában mint valami természetes életet élő új világnak képviselője jelent meg Páris akkori előkelőségei között, akiken mindent csinált és hazug volt. Ünnepezték őt, mint nagy tudóst, mint a villámhárító feltalálóját. Franklin valósággal mindent elért Párisban. A Saratogát követő 1777 október 15-iki angol vereség után

két hét múlva a francia király kijelentette, hogy hajlandó elismerni a gyarmatok függetlenségét. Ellenszolgálatásul nem kívánt mást, mint a gazdasági kapcsolatok felvételét Franciaországgal. Franklin tehát gyorsan meglepő eredményt ért el, amiben egyéniségének, személyi varázsának igen nagy része volt. A király kikötötte, hogy az amerikaiak nem fogadhatnak el semmiféle olyan angol ajánlatot, amely függetlenségüket nem biztosítja. A tárgyalások híre Londonban nagy meglepetést és ijedelmet keltett. North lord kormányelnök, akinek makaesságán eddig minden békés közlekedés hajótörést szenvedett, békét ajánlott a gyarmatosoknak, de már elkészt: 1778 február 6-án aláírták a francia—amerikai szövetségi szerződést.

A francia—amerikai szövetség körülbelül eldöntötte a szabadságharc sorsát. A felkelőknek hatalmas szövetségesük akadt Angolország sokszázados ellenségében, amelynek felvilágosodott vezető rétege az amerikaiakkal a legnagyobb mértékben rokonszenvezett.

Az angol parlament 1776 októberében kezdődő és 1777 júniusában végződő ülése tárgyalta a gyarmatok felkelését. III. György király megnyitó trónbeszédében hangsúlyozta, hogy a felkelést kíméletlenül le fogják verni. 1777 május 30-án felszólalt a Lordok Házának az ülésén Chatam lord (az idősebb Pitt), aki betegen vitette magát az ülésterembe. Chatam lord hatalmas beszédet mondott, amelyben követelte, hogy ismerjék el a gyarmatok összes jogait és szüntessék meg azonnal a háborút. És

igen hevesen támadta a kormányokat, amelyeknek balkezes, rossz politikája idejuttatta Angliát. A North-kormány azonban hajthatatlan maradt, a harc tovább folyt, miközben a felkelők megszerezték Franciaország támogatását.

Külön meg kell emlékeznünk egy kiváló francia katonának, La Fayette marquisnak a szerepéről. La Fayette katonacsaládból származott, hatalmas vagyon ura és több százezer frankra rúgó jövedelem élvezője volt, akit tisztán a lelkesedés, a szabadság iránt való szeretet, az »ambition de la liberté« vitt Washington katonáinak a soraiba, mint Laboulaye Edouard kiváló francia történetíró írja. La Fayette egész élete végéig következetes maradt önmagához, kitartott a szabadság eszméje mellett. 1777 július 31-én belépett Washington vezérkarába és attól fogva részt vett egész végig a hadműveletek vezetésében.

A francia szövetség megkötése után, ami egyúttal a spanyol szövetséget is jelentette, egyszerre minden megváltozott, a sokszor már kétségbeeső hangulat derűsre fordult; Washington és katonái kezdtek remélni, bár még sok csapás sújtotta őket. Seregestől tódultak Amerikába önkéntesek és a szabadság ügyéért lelkesedő fiatalok. Ez a korszak egész Európában, (nálunk Magyarországon is) a szabadságkőművesség fénykora. Európa összes fővárosaiban elterjedt páholyok mind az amerikai ügy propagandistái. Átmentek az Óceánon Kosciuszko és Pulasky lengyel szabadsághősök, Steuben báró, a kiváló német katonaszakértő.

Az 1778/79-iki katonai műveletek azonban nem jártak valami fényes eredményekkel. A gyorsabb eredmény csak akkor kezdett mutatkozni, amikor a francia hajóhad az angolok ellen fordult és La Fayette sürgetésére és Vergennes külügyminiszter támogatásával hét és félezer önkéntes ment át Amerikába Rochambeau tábornok vezetésével. A francia expedíciós hadsereg 1780 július 11-én kötött ki New Portban s most a hadihelyzet gyorsan megváltozott: Cornwallis lord angol fővezér Yorktown-nál körülfért hadseregével együtt megadta magát, (1781 október 17.) Közben a spanyolok visszahódították Floridát. Vergennes, a francia király külügyminisztere, Oroszországgal, Dániával és Svédországgal semlegességi szövetséget kötött Angolország ellen, így Nagy-Britannia Franciaországgal szemben teljesen egyedül maradt. North miniszterelnök kezdett kétségbeesni. Az 1782 december 5-én elhangzott parlamenti trónbeszéd már engesztelőkeny hangú. »Hajlandó vagyok« — mondotta III. György király — »a gyarmatokat szabad és független államokként elismerni«. Nemsokára, az 1782. év második felében megkezdődtek a béketárgyalások Párisban. Amerikát Franklin Benjámín, John Adams és Jay képviselték. Az előzetes békét 1782 november 30-án fogadták el a szövetségesek, a végleges békeszerződést hosszú tárgyalások után 1783 szeptember 3-án írták alá Versailles-ban.

A versaillesi szerződés értelmében Angolország elismerte egykori gyarmatainak függetlenségét, s a függetlennek nyilvánított új

állam azokat a területeket foglalta magában, amelyek a Mississippitől keletre terülnek el, északi határaik a Nagytavak mellett, déli határaik pedig a spanyol gyarmatok mellett húzódnak. Spanyolország megkapta Floridát, Franciaországé lett Minorca sziget, az afrikai Sengál és az Antillák néhány kisebb szigete, s Anglia elismerte Franciaországnak Dunquerque feletti szuverenitását.

Az amerikaiak hősies ellentállásukkal, kitűnő diplomáciájukkal kivívták függetlenségüket, a berendezkedés azonban korántsem volt könnyű feladat. Felmerült a nagy kérdés, hogy tudják-e önmagukat kormányozni, tudnak-e élni függetlenségükkel? Európában igen sokan azt hitték, hogy ez a 13 államból álló, decentralizált közület rövidesen össze fog omlani. Washington 1783 december 4-én visszaadta a kongresszusnak fővezéri megbízatását s ő maga igen sötét színben látta az akkori helyzetet, sokszor attól félt, hogy az új ország nem tudja kormányozni önmagát.

Az új államnak meg kellett küzdenie a rettentően súlyos pénzügyi nehézségekkel, amelyeket fokozott az a körülmény, hogy a pénz természetére vonatkozó ismeretek akkoriban még csekélyek voltak s az elméletek még nem estek át a gyakorlati élet próbáján. A hadsereg a függetlenségi harc végeztével nem kapta meg zsoldját, mire a katonák, kiknek nem volt polgári foglalkozásuk, a lancasteri táborban összeverődtek, megrohanták Philadelphiát, ahonnan a kongresszus menekülni volt kénytelen. Az új állam esztendőnkön keresztül valósággal

fuldokolt a papírpénzben. Fizetni kellett a hatalmas összegű háborús adósságokat, amelyek 43 millió dollárra emelkedtek. Ebből az összegből 8 millió dollárt tettek ki francia, holland és spanyol kölcsönök. A kongresszus kénytelen volt 5 százalékos vámot fizetni minden behozott cikkre, hogy az államadósságok tőkáját és kamatait törleszthessék. A vezetők külföldi kölcsön után puhatolóztak, de eredmény nélkül. A külföld nem egységes és megbízható államalakulatot látott, hanem 13 államot, amelyeket még semmiféle erősebb kötelék nem kapcsol össze. Ez a laza közület nem ébreszthette fel önmaga iránt a külföld bizalmát. Közben új területeket kapcsoltak be az államszövetségbe nyugaton és a lakosság gyorsan nőtt. Rendezni kellett minél gyorsabban az államforma kérdését. Először kereskedelmi kongresszust hívtak össze Annapolisban (1780 szeptember), majd összehívták a politikai kongresszust, amely 1787 május 25-én ült össze Philadelphia városban.

A kongresszus tagjainak száma 55 volt (csak az egy Rhode-Island állam hiányzott), kik valamennyien komoly emberek voltak, telve felelősségérzettel, nagyrészüik kiválóan képzett ember, akik ismerték az ókortól kezdve saját korukig az összes népek alkotmányait. Ellen-tétekben, nézeteltérésekben nem volt hiány és élesen elkülönültek egymástól, a centralisták a föderalizmus híveitől. Az északiak ellenezték a rabszolgatartást és a védővámok behozatalát sürgették, a déliek, a rabszolgatartók, szabadkereskedelmi elveket hangoztattak. Nagyon ne-

héz volt áthidalni ezeket az ellentéteket és főleg megtalálni a középutat a központosítás és a decentralizáció között. George Madison terjesztette elő a híres Virginia Resolutiont; ez lett az amerikai alkotmánynak az alapja, magát Madisont pedig, a határozatszerzőjét, az új állam egyik legnagyobb emberét, nem ok nélkül nevezik az amerikai alkotmány atyjának. A kongresszus tagjai kereskedők, törvénytudók (ügyvédek, bírák) és farmerek voltak, de kiküldöik, akik érezték, hogy az új államnak létéről vagy nemlétéről van szó, a legkiválóbb embereket küldték a kongresszusba. Elnökké Washingtont választották meg; fontosabb személyiségek még Madison, Franklin, Jefferson, a függetlenségi nyilatkozat szerzője, James Wilson, Alexander Hamilton.

Az Egyesült Államok alkotmánya, amelyet bírálói minden idők legtökéletesebb papirosalkotmányának neveznek, a puritanizmus és a természetjogi iskola politikai tanításain épül fel. Hosszú hónapok alatt minden kérdést alaposan megvitattak a kongresszus tagjai, míg végre az egymástól eltérő élvek között középutas megoldás jött létre. Az alkotmány ilyen formán kompromisszumnak az eredménye, a föderalizmus és a központosítás szintézise. Felmerült a rabszolgaság kérdése is, de ezt az intézményt, melyet az északi iparos államok képviselői embertelennek, keresztényellenesnek bélyegeztek, de amely a déli államokban nagyon megszilárdult, eltörölni nem lehetett. Vigyázniok kellett a kongresszus tagjainak arra, hogy az erős végrehajtó hatalom gon-

dolata és a szabadság elve semmiképpen se kerüljenek összeütközésbe. A hónapokig tartó viták után a szabadság gondolata győzedelmeskedett. De a polgári szabadság és a demokrácia csak a tagállamok és a kis községi közületek kormányzásában érvényesült az alkotmány szerint, az egész birodalom központi kormányzata erősen autokratikus. Alapgondolata az, hogy minden állam önálló marad, megtartja összes állami attribútumait és funkcióit a saját területén. Minden egyes állampolgár polgárjogot kap a másik állam területén is, ha annak törvényeit megtartja. A tagállamok viszont önálló külpolitikát nem folytathatnak, nem lehet ellenszegülniök a kongresszus által megszavazott törvényeknek, mert azok mindenkre egyformán kötelezők. A szövetségi kormány nem gyakorolhat hatalmat közvetlenül az államok felett, csak az egyének felett, s a rendelkezésére álló miliciával a maga akaratát mindenkre rákényszerítheti.

Az alkotmány a Montesquieu-féle tanok értelmében élesen elkülöníti a törvényhozói, a végrehajtói és a bírói hatalmat. A törvényhozói hatalmat a kongresszusra ruházták, amely két házból: a szenátusból és a képviselőházból áll. A szenátusba minden tagállam két-két szenátort küld a népességre való tekintet nélkül; a képviselők száma az egyes államok népsűrűségével arányos. A szenátust hat évre választják, de a szenátorok egyharmadát megújítják minden két évben. A képviselőházat minden két évben újraválasztják.

A végrehajtó hatalmat az Egyesült Álla-

mok alkotmánya az elnökre ruházta, akit négy esztendőre választanak, de nem közvetlenül, hanem az elnökválasztók (elektorok) útján. Az elnök személyes hatalma igen nagy: hadat üzenhet, békét köthet, ő köt más államokkal kereskedelmi és politikai szerződéseket; ez utóbbiak csak akkor lépnek életbe, ha a szenátus kétharmada hozzájárul. Az elnök nevezi ki a főhivatalnokokat és a legfőbb bíróság tagjait, de a kinevezés érvényességéhez a szenátus többségének hozzájárulása szükséges. Az alkotmány kimondja, hogy egyik állam sem köthet szerződéseket, nem vethet ki behozatali és kiviteli vámokat a kongresszus beleegyezése nélkül és nem osztogathat nemességet és címeket. Az elnököt kormányzói teendőiben az al-elnök helyettesíti. Abban az esetben, ha az elnök meghal vagy lemond, nem választhatnak új elnököt helyette, hanem az alelnök lép automatikusan örökébe. Az elnök maga nevezi ki kormányának tagjait, akik a parlamentnek nem felelősek kormányzati teendőikért. Az elnököt csak hivatali négy esztendejének letelte után vonhatják felelősségre.

Az elnöknek kétségkívül igen nagy személyes hatalmát az Egyesült Államoknak egyik legfontosabb szerve, a független legfelsőbb bíróság korlátozza. Ez az intézmény az Unio alkotmányának egyik legeredetibb gondolata. A felsőbíróság kilenc tagját az elnök nevezi ki a kongresszus jóváhagyásával és ennek az intézménynek az a rendeltetése, hogy minden új törvényt szigorú ellenőrzés tárgyává tegyen abból a szempontból, vajjon összhangban van-e

az alkotmány szellemével és intencióival és ha úgy találja, hogy az új törvény az alkotmány szellemével nem egyeztethető össze, megtiltja annak végrehajtását.

Az Egyesült Államok alkotmányát azóta sokan bírálták magasabb állambölcseleti szempontokból és a gyakorlati élet szempontjaiból is. Elnéletileg az úgynevezett »merev« vagy papirosalkotmányok közé tartozik, de viszont nem burkolta formaságokba az életet. Kitűnően össze tudta egyeztetni az alkotmány az államtekintélyt a szabadság elvével és remekül eltalálta a középutat a centralista és a decentralista felfogás között. Kifogásolták azt, hogy az elnök hatalma rövid ideig tart s a választások nagy zavarokkal járnak, amelyek hosszú hónapokra felforgatják a politikai élet rendjét. Ez igaz is! Az elnök sokszor nem fejezheti be rövid hivatalos idejének lejárta miatt üdvös kezdeményezéseit. Nem előnyös az államéletre az sem, hogy az új elnök az egész állami apparátust, mellyel elődje kormányzott, meneszti s új embereket ültet helyükbe.

A kongresszus 1787 szeptember 17-én elfogadta az alkotmányt; harmincheten szavaztak mellette, hárman ellene, tizenhárman tartózkodtak a szavazástól. A tagállamok hosszú viták után 1788-ban elfogadták az alkotmányt. Az 1774-ban megválasztott kongresszus 1789 március 3-án feloszlott, az első alkotmányos kongresszus március 4-én New Yorkban ült össze. Elnökké Washingtont választották meg, a szabadságharc népszerű és csodált fővezéré, aki 1789 március 4-én átvette hivatalát. Most

már megkezdődött az állami gépezet megalkotása. A pénzügyeket Hamiltonra bízta, aki megteremtette az Unionnak ma is meglévő pénzügyi rendszerét és az egész pénzügyi közigazgatást. Hamilton ebben az időben még fiatal ember; végigküzdötte Washingtonnal együtt a háborút és a fővezérnek bizalmas környezetéhez tartozott. Ő volt az Egyesült Államok első pénzügyi államtitkára.

Az új államnak az emberek tekintetében rendkívül nagy szerencséje volt. Azóta sem akadt annyi gondviselés-szerű, mondhatnánk Isten kegyelméből való nagy embere, mint megalakulásának első nehéz, válságos korszakában. Washington emberi és államférfiúi nagyságát az egész világ elismerte. Franklin Benjámint beleírta nevét a természettudományok, a politika, az emberi művelődés történetébe. Az Egyesült Államok egyik legkiválóbb és legnagyobb embere Jefferson Tamás, akinek Madison mellett nagy szerep jutott az alkotmány elkészítésében is. Ő is kiváló, bámulatosan sokoldalú szellem: államférfi, diplomata, adminisztratív tehetség, agrárszakértő, tudós, építész egy személyben. Mint szellemi nagyság, vetekszik korának legkiválóbb elméivel, Adam Smith-szel, Humboldt Sándorral és Vilmosssal, Goethevel. Hamilton, Madison, James Marshall, mind koruknak legnagyobb államférfiai. Ilyen kiváló szellemek építették fel azt a hatalmas épületet, amelynek — mint Washington mondotta — a szabadság az alapja.

II.

AZ ÚJ NEMZETI ÁLLAM MEGSZILÁRDULÁSA.

Az új állam népe nagy hittel, önbizalommal, fiatalos lendülettel, tetterővel kezdett új életet a szabaddá lett hazában. Az alkotmány életbeléptetésekor az Unio már tekintélyes állam, több mint 3 millió lakost számlált a 700.000 főnyi néger rabszolgán kívül. Az amerikai népjellem sok értékes tulajdonságot egyesített magában, mint a törhetetlen, céltudatos energiát, tettvágyat, igen erős törekvést a gyakorlati életben való sikerre; mindez kiegészült a puritánok vallásos hitével, bátorságával, becsületességével. Eldobtak maguktól lehetőleg minden európai külsőséget, osztály- és kasztelölítéletet. Az egyoldalú utilitarista és gyakorlati életszemlélet nem keltett általános szimpátiát Európában, ahol a régi ideális kultúrjavakat is megbecsülték és a pénz után való

mohó hajszát látták sokan az amerikaiak gyakorlatiasságában.

A gazdasági élet ebben az időben még erősen agrárius jellegű, iparral alig foglalkozott a lakosságnak tíz százaléka. Az iparágak közül a szövő-fonóipar a legjelentékenyebb, különösen azóta, hogy az angol gyárak féltve őrzött titkát, a mechanikai szövőszéket, Amerikában is elkészítették. Az Egyesült Államok kultúrközpontja egyelőre még Boston maradt, a híres Harvard-egyetem székhelye. A főváros kezdetben Philadelphia, az Egyesült Államok legnagyobb, legszebb városa (45.000 lakosa volt 1790-ben). A legnépesebbek a déli gyarmatok voltak, körülbelül másfélmillió lakossal, a leggazdagabb, a legvirágzóbb állam pedig sokáig Virginia, amely az Egyesült Államok nagy politikusait adta a közéletnek, majdnem két nemzedéken keresztül. A társadalmi osztályoknak még a gondolata ellen is tiltakoztak Washington, Franklin és Jefferson hívei; csak a természetes és az elkerülhetetlen osztálytagozódás következett be: a lakosságnak elkülönülése két részre, gazdagok és szegények osztályára. Katonailag alig volt biztonságosabb ország a világon. A békeszerződésben kitűnő határokat kapott. Északon a hatalmas kiterjedésű angol gyarmat, Kanada határolta, délen Mexico, nyugaton pedig ezidőben nincsenek határai (az ősellamok az Alleghany hegységig terjedtek) s terjeszkedhetett nyugat felé, egészen a tengerig. Éghajlata, nem számítva a klíma szélsőségeit, a lehető legkedvezőbb: északon mérsékelt, délen meleg, majdnem féltrópusi. Az is-

meretlen vadnyugat hosszú évtizedeken keresztül csalogatta a kalandorokat, a vállalkozó szellemű embereket, a kieneskeresőket és két nyugati állam, Kentucky és Tennessee, gyorsan benépesedtek. Ezek a nyugati kiágazások nem szakadtak el, hanem továbbra is szolidárisak maradtak a keleten hagyott rokonaikkal. A vállalkozószellem, a munkakedv valóban nem ismert határt, hiszen tevékenységük elé Európa középkori eredetű megkötöttségei, a szabad munkát gátló hagyományai nem gördítettek akadályokat. Az európai szabadelvűek érthető módon úgy dicsőítették a nagyrészt quakerhitű amerikaiakat, mint a polgári erények megtestesítőit, ugyanakkor a romantikus hajlamú arisztokraták, mint Chateaubriand, a természetes életet élő indiánokban lelték meg emberi eszményeiket.

A főváros közben New York lett és itt alakította meg Washington az Egyesült Államok első kormányát. Pártok még ebben az időben nincsenek. A képviselőházban a képviselők és a szenátusban a szenátorok a tagállamok szerint csoportosultak. A federalisták (az északiak) és a republikánusok (déliak) később váltak szét. A legfelsőbb törvényszék 1790 februárjában kezdte meg működését hat bíróval. Washington a hadügyeket Henry Knox hadügyi államtitkárra bízta, a pénz- és gazdasági ügyeket Alexander Hamilton kapta meg, a külügyeket nagy ellenfele, Jefferson Tamás vette át. Washington a főméltóságú (His Highness) címet kapta, de sem ő, sem pedig utódai nem éltek ezzel a címmel, s az Egyesült Államok az

első országa a világnak, ahol címek és rangok nincsenek.

A gazdasági élet gyorsan nekilendült. Ezt az amerikaiak nagyrészt annak köszönheték, hogy évről-évre igen jól beütöttek a termések, mialatt Európában a termelést megbénították a Franciaországgal viselt végeláthatatlan háborúk. Hamilton rendkívül nagyszabású pénzügyi és gazdasági szervezőnek bizonyult. Skót apától és francia anyától származott és már 32 éves koráig nagy karriert futott meg, noha politikai nézetei miatt élesen szemben állt az elnökkel és szintén rendkívül tehetséges minisztertársával, Jeffersonnal. Hamilton imádta az angol intézményeket és az angol tory-szellemet. Ő is azt tartotta, hogy az emberiségnek gazdagokra és szegényekre való megosztása hozzátartozik az isteni és a természetes világhoz és a kormányhatalmat a gazdagoknak és a jólszületetteknek kell irányítaniok, mert a szegénység, természeténél fogva, megbízhatatlan és lázadó hajlamú. Az egyenlőségi dogmáért és a demokráciáért, az Egyesült Államok federalista alkotmányáért Hamilton nem nagyon lelkesedett. Ha rajta áll, átszervezi az Egyesült Államokat erősen központosított és antidemokratikus szellemű állammá. Hamilton megteremtette mindenekelőtt az állam új pénzegységét, a dollárt, megszervezte az Egyesült Államok bankját, melynek alaptőkéjét részben a szövetségi kormány maga, részben a magánosok jegyezték. Az új főváros is Hamilton eszméje volt. Minthogy a forradalmakat nem szerette s az akkori európai események azt

mutatták, hogy a nagy metropólisok forradalmi tüzfészkek, az ő tanácsára kerítettek el az északi és déli államok érintkezési pontján egy területet s itt épült fel a Fehér Ház, a végrehajtó hatalom központja s a Capitólium, a törvényhozás palotája.

Hamilton erősen merkantilista szellemű gazdasági politikát léptetett életbe. Mint a francia Colbert híve, emelte a vámokat (beviteli termékeknél a vámok 8—15 százalékot tettek ki), elősegítette a kereskedelmet. Az Egyesült Államok vámjövodelmei 1790-ben 200 ezer dollárra rúgtak havonként.

Hamilton pénzügyi politikája, amelyet a farmerek önmagukra nézve károsnak tartottak, kirobbantotta az ellenzék szervezkedését. Minthogy ő főleg a kereskedőkre és a gazdag emberekre támaszkodott és hívei át akarták ültetni Angolország intézményeit Amerika földjére, megszervezkedtek a kisemberek: a kisfarmerek, a szatócsok, a kisiparosok, szóval az a réteg, amelyet a Hamilton-féle fontdevalvációval igen nagy veszteségek értek. Hamilton és hívei iszonyodva fordultak el a francia forradalomtól. Ellenfelei, akik republikánusoknak nevezték el magukat, ragaszkodtak a tagállamok helyi autonómiájához, a francia forradalom és vívmányait pedig csodálták. Közben Jefferson, aki szintén nem helyeselte Hamilton pénzügyi politikáját és Hamiltonnal különben sem szenvedhették egymást, hivatott vezére lett a magát republikánusoknak nevező pártnak. Hamilton és Jefferson a két végletet képviselték. Jefferson, mint a francia forradalom esz-

méinek lelkes híve, hitt a polgárság tisztességében s őszinte odaadással támogatta, Hamiltonnal szemben, a farmereket, akik támadták a védővámrendszert, mert olcsón akarták vásárolni az iparcikkeket, — Hamilton hívei pedig a védővámokkal biztosítani akarták az akkor még bölesőkorát élő amerikai ipar számára a belső piacot.

A politikai pártszakadást elsősorban Hamilton pénzügyi politikája idézte elő, amely a gazdagoknak kedvezett. Az ő hívei federalistáknak nevezték magukat, ellenfelének, Madisonnak hívei pedig republikánusoknak. Az utóbbiak vezére azonban nem a doktrinér Madison lett, hanem az idősebb, nagyobb tekintélyű Jefferson. Az elvi ellentétek Amerikában nem fajultak el sohasem személyi ellentétekké; a politikai ellenfelek mindenkor tiszteletben tartották egymás meggyőződését. Ez ma is az amerikai demokrácia lelki alapja. Hamilton és Jefferson hívei között az ellentétek nem élesedtek ki olyan arányú párt-harccá, amely veszélyeztette volna az új állam belső békéjét. Elnökké közben John Adamsot választották meg (1797), a Hamiltonra emlékeztető arisztokratikus gondolkozású államférfit, aki szintén azt tartotta, hogy a gazdagok és a jólszületettek a békének és a biztonságnak egyedüli eleme a társadalomban.

A francia forradalom hatása az Egyesült Államokban vegyes volt: a republikánusok (Madison és Jefferson hívei) örömmel üdvözölték és egy nagy népnek a közszabadságokért való élethalálharcát szemlélték benne. A

központosítók, Hamilton hívei, nem valami jó szemmel nézték s kezdettől fogva úgy tekintették, mint a zabolátlan fékevesztett tömegek rakoncátlanságát a törvényes rend és az Istentől származó tekintély ellen. Hamilton hajlandó volt bármikor szövetségre lépni Angolországgal Franciaország ellen, annak ellenére, hogy az Egyesült Államok az 1778-i szerződés értelmében szövetségi kapcsolatban állottak a forradalmi Franciaországgal. Washington elnök ragaszkodott a békéhez. 1793-ban tekintélyének egész súlyát latba vetette, hogy Amerika bele ne avatkozzék a háborúba Franciaország oldalán. Utódának, John Adamsnak szintén nem volt kedve háborúskodni. Bár 1798 óta nem egyszer fordultak elő ellenséges esetepaté a francia és az amerikai hajók között, de háborúra nem került a sor. 1801-ben Jeffersont választották meg elnökké, aki végleg megbuktatta a központosító irányzatot Amerikában. Az az Amerika, amely egészen a legújabb időig fennállott, Jeffersonnak az Amerikája. Az ő elnöksége a demokráciának végleges megszilárdulását jelentette. Elnöksége káprázatos külpolitikai sikereket is aratott. Ő szerezte meg az Unió számára Napoleontól, mint konzultól Louisianiót, egy hatalmas területet, a Mississippi-folyó és a Szikláshegység között, amely ma nyolc államot foglal magában. Az óvilág békéjét már feldúlták a napoleoni háborúk. Egész Európa a győztes Napoleon lábai előtt hevert; Ausztria és Angolország porig voltak alázva, az orosz cárra a francia császár hívévé szegődött. 1807-ben kezdte meg Napoleon

a kíméletlen gazdasági harcot Nagy-Britannia ellen és rendelte el a kontinentális zár néven ismert blokádot.

Az Egyesült Államokban kezdtek feltoronyosulni a komoly nehézségek s nemcsak a belpolitikai, hanem a külpolitikai nehézségek is. Napoleon kontinentális zárja miatt az amerikai hajók annak voltak kitéve, hogy átkutatják és elkobozzák őket vagy az angolok, vagy a franciák, legfőképpen pedig az angolok, a tenger urai. Megtörtént az is, hogy amerikai tengerészeket, arra hivatkozva, hogy azok angolok (mert angolul beszélnek), az angolok saját hajóikra hurcoltak. Jefferson külpolitikája valami szerencsésnek éppen nem mondható. A demokratikus eszmék nagy szószólója szinte érthetetlen módon Napoleon blokádjával szemben az »önbloká« álláspontjára helyezkedett és 1807 december 27-én kimondotta, hogy idegen árut nem lehet bevinni Amerikába, ugyanakkor kivinni sem lehet idegen ország számára.

1809-ben Jefferson hivatali ideje lejárt és utódává Madisont választották meg. Washington és Jefferson esztendőkön keresztül sikerrel küzdöttek a háborús áramlat ellen és meglehetősen nagy gazdasági áldozatokkal fenn tudták tartani az ország semlegességét. Madisonnak már nem sikerült: Angolország és az Egyesült Államok között kitört a háború. Mi volt az amerikai-angol háborúnak az oka? Az amerikai és az angol történészek kissé szinte röstelkedve elevenítik fel az 1812-ben kitört amerikai-angol háború dicsőségesnek

éppen nem mondható emléket. Ez volt valóban a legkülönösebb háborúk egyike; senki sem kívánta, sem az angolok, sem pedig az amerikaiak. Az egészzet Napoleon hatalmi örülete idézte elő. Azt látjuk a multban, azt látjuk azóta is, hogy a nagy háborúk mindig előidéznek egy bizonyos háborús hangulatot minden országban, azokban is, amelyeknek minden érdeke a semlegesség volna. Ennek is a háborús hangulatnak felülkerekedése volt a főoka, amelyet fiatal kalandorpolitikusok szítottak, akik szerették volna észak felé kiterjeszteni a birodalom határait Nagy-Britannia kárára. Mind a két országban, az Egyesült Államokban és Angliában is megállapítható a kezdettől fogva egy olyan irányzat, mely a két testvérménzetenek békéjét, egyetértését hirdette. De száz esztendőbe került, míg ez az eszme megvalósult. Londonban 1782-ben egy kibékülési terv jelent meg (a Plan of Reconciliation with America) Joseph Cawthorne tollából. Olyan felfogásról is tudtunk, mely azt hirdette, hogy az új, szabad és egyre hatalmasabb Amerika semmiféle fenyegetést nem jelent Nagy-Britannia számára, mert az angol Amerika csak Dél-Amerika felé és a spanyol birtokok rovására fog terjeszkedni. De igaz viszont, hogy akadnak olyanok is, akik abban a reményben ringatták magukat, hogy az elszakadt gyarmatokat alkalmas pillanatban erőszakkal vissza lehet majd foglalni.

Az északi államok, amelyeket a zárlat tönkretett, tehát némi okuk lett volna a háborúra, Madison háborús politikája ellen nyilat-

koztak. A békebarátoknál azonban jóval erősebbeknek bizonyultak a háborús uszítók, Henry Clay és John Calhoun, akiket »háborús kesélyüknek« neveztek el ellenfeleik. A szabadságharc veteránjai, a meggondolt józan politikusok ekkor tűnőben voltak a közéletből és az 1810-i kongresszusi választásokon a fiatalokkal szemben kisebbségben maradtak, türelmetlen emberek kerültek a helyükre, akik elítélték a mindenáron való béke politikáját.

Angolország nem nagyon védekezett; nem akart belemenni nagyobb háborús költségekbe és főfegyvere egész végig a blokád maradt és az erős atlantióceáni hajóhad. A háborús uszítók a semlegesek jogait hangoztatták és a tengerek szabadságának megsértését használták fel ürügyül. A tengeren az amerikaiak az angolokkal szemben mérsékelt sikerrel harcoltak s megkezdődött a harc a közös határon, az Egyesült Államok északi részén, a Nagytavak táján is. Fent az Ontario- és Erie-tó táján vagy 15.000 főnyi angol hadsereg várta a támadást. Minthogy a brit anyaország főhaderejét Napoleon ellen küldte az európai szárazföldre, a kanadai angol erőkkel szemben a washingtoni kormány csapatai meglehetősen fölényben voltak. A harc váltakozó szerencsével folyt két esztendőn keresztül. Az amerikaiak megkísérelték a behatolást Detroitnál és a Niagaránál Kanadába, de sikertelenül s nagynehezen biztosították magukat az Erie-tó környékén. 1813 októberében a francia-kanadai hadsereg megsemmisített két ellenséges oszlopot is, amikor azok Montreal felé vonultak.

Közben az angolok partmenti portyázó csapatai Washingtonba bejutottak, ahol felgyújtották a hivatalos épületeket.

A brit kormány már felfüggesztette a hajózási rendeleteket, de mert a hírek akkoriban hetek múlva értek át az Óceánon, az amerikai és az angol katonák tovább harcoltak. Végre 1814 december 24-én Gentben aláírták a békét. Ez a hír is csak három hét múlva jutott át Amerikába, miközben az angol és az amerikai katonák cél és értelem nélkül gyilkolták egymást. A háború, melynek nem volt semmi értelme, különösebb területi változásokkal nem járt. Anglia elért annyit, hogy most már biztosította magát hatalmas északamerikai gyarmatának, Kanadának a birtokában. A céltalan háború az amerikai közvéleményre mégis nagy hatást gyakorolt, s ez a hatás főleg abban nyilvánult, hogy Amerika hosszú időre elfordult Európától s nemsokára az úgynevezett Monroe-elvben kimondotta, hogy nem avatkozik többé Európa ügyeibe, viszont amerikai ügyekbe való beavatkozást sem tűr. Az 1814-i genti béke »örökbéke« lett a két nemzet között.

Az angol-amerikai háború szerencsés befejezése után az Egyesült Államok fejlődése meglehetősen zavartalan s egyenletes, egészen a polgárháború kitöréséig és főképpen gazdasági fejlődés. Nincs még ország a világon, melynek belső története annyira gazdaságtörténet volna, mint az Egyesült Államoké. Az új világ, különösen a nyugati rész, a vállalkozószellem, a kalandvágy számára határtalan lehetőségeket nyújtott; a vadnyugat csalo-

gatta a kalandvágyó yankeeket, a megművelés alá fogott terület kihasználatlan földjei pedig ontották a terményeket. Európában a bécsi kongresszus után egy időre a reakció diadalmaskodott és a fejlődés elég lassúmenetű; a napoleoni háborúkat követő gazdasági válság sokáig megbénította az üzleti és vállalkozó tevékenységet. Amerikát is sújtották időnkint hosszabb-rövidebb ideig tartó gazdasági válságok, de az Európát dúló forradalmaktól a század első felében megkímélődött. Az Angliával való háborúnak volt egy ideális haszna is: megszilárdította az amerikai nacionalizmust. A gazdasági bajokból, melyeket a háború hátrahagyott, az Egyesült Államok népe gyorsan kilábolt.

Az 1815. évvel új korszak nyílik Európa történetében: a Szent Szövetség korszaka, de Amerika történetében is jelentős fordulatot hozott a bécsi kongresszus éve: ekkor fordított hátat Amerika Európának és megkezdte a komoly munkát, hogy kihasználja saját gazdasági lehetőségeit. A nyugat felé irányuló mozgalom ettől fogva igen nagyarányú. A gyári munka a született amerikaiit nem nagyon vonzotta, az új területek sokkal több vagyonnal és szerencsével kecsegtettek.

Külön meg kell emlékeznünk James Monroe elnökről, Madison utódjáról, aki két cikluson át nyolc évig (1817—25) viselte az államfői méltóságot. Az 1817—18. esztendő egy angol történetíró megjegyzése szerint »annus mirabilis« az amerikai angol viszonyok történetében. Békésen és eredményesen megegyeztek

minden határ- és terjeszkedési kérdésben. Ezt különben Észak-Amerika térképe is mutatja: a határvonal a Nagytavaktól szinte nyílegyenesen húzódik nyugati irányban a Csendes-óceán partjáig. Monroe az Egyesült Államok nagy, országgyarapító elnökei közé tartozik. 1819-ben 25 millió dollárért megvette Spanyolországtól Florida-félszigetet, ezt a rendkívül értékes féltrópusi területet. Monroe és Canning angol premier, a század egyik legnagyobb államférfia, igen jól meg tudták egymást érteni. Mindketten egyetértettek abban, hogy az akkoriban felszabadult amerikai spanyol gyarmatok függetlenségét Angolországnak és Amerikának el kell ismernie. Az Egyesült Államok bátor pionirjai tovább haladtak nemcsak nyugati, hanem déli irányban is. Andrew Jackson, a tennesseei katonai parancsnok megverte az indián bennszülötteket és megszerezte Pensacolát hazája számára. Ekkor Castlereagh angol külügyminiszter közbenjárására megegyezés jött létre az Egyesült Államok és VII. Ferdinánd spanyol király kormánya között (1819 február 22.) és Spanyolország 5 millió dollárért lemondott az összes területekről, amelyek a Mississippi folyótól keletre terülnek el. Az Egyesült Államok ismét hatalmas területet kaptak. Az Unió kormányai a spanyol gyarmatok forradalmát teljes odaadással támogatták. De Monroe elnök mégis félt attól, hogy Franciaország, miután leverte a spanyol forradalmat és visszasegítette trónjára az elűzött VII. Ferdinánd királyt, igyekszik majd megsemmisíteni a gyarmatok füg-

getlenségét. De az Egyesült Allamok vezetői gyanúsították Angolországot is, elsősorban azért, hogy megragadja majd az alkalmat Cuba sziget megszerzésére. Ekkor készítette el Monroe elnök a külügyi államtitkárral a sokat emlegetett üzenetet, amely 1823 december 2-án jelent meg és Monroe-tan néven került bele a történelembe. Monroe üzenetének máig is idézett része következőkép hangzik:

»Kötelességünknek tartjuk az Egyesült Allamok és ama hatalmak (Franciaország és Spanyolország) közötti őszinte és barátságos viszony miatt kijelenteni, hogy az ő részükről minden arra irányuló kísérletet, hogy saját politikai rendszerüket ennek a félgömbnek bármely részére is kiterjesszék, úgy tekintünk, mint saját békénkre és biztonságunkra veszedelmeset. Az európai hatalmak létező gyarmatainak, tőlük függő területeknek ügyeibe nem avatkozunk és nem fogunk beavatkozni.«

Az elnök félelme alaptalan volt, mert Polignac herceg, Franciaország londoni nagykövete már előbb kijelentette Canning-nek, hogy a francia kormány a spanyol gyarmatok ügyeibe nem szándékozik beavatkozni. A Monroe-tant sokat idézték, de amióta az Egyesült Államok is belekerültek az általános hatalmi politika sodrába, Monroe híres üzenete elvesztette jelentőségét.

Mint említettük, a területnövekedés az Angliával folytatott háború óta rohamos; vállalkozó pionirok, erdőirtók, az úgynevezett backwoodsman-ek, mind törtek előre nyugat felé az ősvadonba. 1791-ben még 13 államból

álltak az Egyesült Államok s lassanként megyarapodtak a következő új államokkal: 1792-ben Kentuckyvel, 1796-ban Tennessee-vel, 1802-ben Ohio-val, 1812-ben Louisiana-val, 1816-ban Indiana-val, 1817-ben Mississippivel, 1818-ban Illinois-szal, 1819-ben Alabamával, 1820-ban a Maine állammal, 1821-ben Missourival, 1836-ban Arkansassal, 1837-ben Michigannal. A népesség is rohamosan nőtt. 1790-ben az egész Unio 3,929,214 lakost számlált; 1820-ban, 30 esztendő alatt, majdnem háromszor annyit: 9,633,822-t.

Az Egyesült Államok politikai szelleme közel sem volt egységes. A század első évtizedeiben elkülönült egymástól a három táj, az Észak, a Dél és a rohamosan gyarapodó Nyugat. Az Észak iparos- és kereskedőjellegű maradt továbbra is és itt éltek tovább az alapító puritánok hagyományai. Ez a rész lett az európai kivándorlók Mekkája. Továbbra is iparosjellegű maradt s amikor Amerika is átesett Angolországgal egyidőben az ipari forradalmon, az ipar hatalmas lendületnek indult. A Dél már akkor is, mint ma, agrárius jellegű s fő termelési ága a gyapot; szinte monopolizálja már azóta a világ egész gyapotpiacát. A nyugati részek gazdasági jellegét nem lehet pontosan meghatározni. Legkevésbé sem mondható az Egyesült Államok ebben az időben belsőleg szilárdnak, nem egyszer fenyegetett a szétszakadás veszélye. Kezdetől fogva bajok voltak a rabszolgaság kérdésével. A buzgó quakerek, a nagy emberbarátok, mindjárt kezdetben hadat üzentek a rabszolgasági intézménynek. Már 1787-ben megtiltotta egy

rendelet a rabszolgák alkalmazását azon a területen, amely később az Ohio, Indiana, Illinois, Michigan, Wisconsin államokat foglalta magában. 1808-ban a kongresszus megtiltotta a rabszolgakereskedelmet és a rabszolgabevitelt. 1820-ban a Mason- és a Dixon-vonaltól északra fekvő északi államok felszabadították a rabszolgáikat. Erre a kongresszusban egyszerre kitört a harc a rabszolgaellenesek és a rabszolgatartók képviselői között. Hosszantartó szöcsaták után létrejött az úgynevezett missouri-i egyezmény, amely egyelőre megmentette az Egyesült Államok belső békéjét. Az egyezményben Missouri államnak megengedték a rabszolgatartást, de ugyanakkor megtiltották a 36.6 szélességi foktól északra fekvő államokban.

Allandóan igen nagy és éles ellentéteket támasztott, mint már az előzményekben is említettük, a vámkérdés. A Cobden- és Bright-féle szabadkereskedelmi tanok és az angol gabonavámellenes liga propagandája hatástalannak maradtak. Az ipari államok érdekből makacsul kitartottak a védővámrendszer mellett. A vámok mindig igen nagyok az Egyesült Államokban. 1816-ban például a textilárukat az érték 25 százalékát kitevő vámmal terheltek, hogy az Egyesült Államok szövő-fonógyárai megtarthassák önmaguknak a belső piacot. Henry Clay, a nagy háborús izgató, s az Unio legnagyobb szónokainak egyike, a protekcionizmus egyik legbuzgóbb védője. De Monroe elnöksége alatt mégis bizonyos mértékig Istenséke uralkodott a pártok és az államesoportok

között. Az angol árukra 15—20 százalékos vámot róttak ki, közben megalapították az Egyesült Államok második bankját, az új földtörvénnyel pedig előmozdították a Missourin túlsó új területek gyors gyarmatosítását. Monroe elnöksége mindenképpen jelentős eredménnyel zárult.

Monroe után a republikánus John Quincy Adams győzött az elnökválasztáson, de a kiváló filozófus és diplomata csakhamar elveszítette minden népszerűségét. Mintha csak az Egyesült Államok közvéleménye megúnta volna a kiválóságokat, akik egyformán nagyok az íróasztalnál, a szónoki emelvényen, a tettek mezején. Új emberek következtek a nagy alapítók helyén. 1826-ban Andrew Jacksonot választották meg. Róla nevezték el a most következő évtizedes korszakot, amelyhez az amerikai történetírók Van Buren elnökségét is hozzászámítják.

Jackson ebben a korban már öreg volt (1767-ben született). Szegénysorból emelkedett fel az államfői méltóságra. Elsősorban katona volt és résztvett az indiánok elleni harcokban és ezzel alapozta meg határtalan népszerűségét. Nem volt sem tanult ember, sem jó szónok, mint elődei; mint erős, tevékeny, bátor, amelllett igénytelen, egyszerű ember nyerte meg polgártársai bizalmát. Erős, robusztus egyéniségét az indiánokon aratott győzelmei miatt bizonyos romantikus köd vette körül és ez a kor a romantizmus kora, még odaát Amerikában is. Ő az Egyesült Államok első elnöke, akit a legjobb akarattal sem lehet sem kiemelkedő,

nagyszellemű egyéniségnek, vagy nagy államférfiúnak mondani. Ebből a szempontból tehát a Jackson-éra bizonyosfokú hanyatlast jelent. Kormányzása érthető módon a közepszerűségeknek kedvezett a különböző kormányzati ágakban és Jacksonnak az évtizedek óta kialakult kormányzati elvekkel és módszerekkel szükségképpen össze kellett ütköznie. Kormányzását azzal kezdte, hogy vagy kétezer régi, kipróbált köztisztviselőt menesztett állásából. Jackson a Dél és Nyugat nyersségét, faragatlanságát képviselte, elődeivel, a finom nagyurakkal és szellemi arisztokratákkal szemben.

Jackson is két nagy és megoldhatatlan kérdéssel viaskodott: egyik a vámtarifa volt, a másik pedig a bankkérdés. A védővamosok pártjára állott és 1824–25-ben a beviteli vámoikat az értéknek 30 százalékára emelték fel. Ebből az következett, hogy az északiak olyan drágán adhatták el iparcikkeiket, amilyen drágán csak akarták, a déliek viszont rossz áron értékesíthették a belföldi piacon nyersterményeiket. Erre az elégedetlen déliek, akiknek J. Calhoun, az alelnök állott az élükre, azzal a vakmerő tervvel tettek kísérletet, hogy a szövetséges kormány jogait megnyirbálják és visszaviszik az Egyesült Államokat az 1789 előtti állapotokba. Szóval a tagállamok visszakapták volna régi önállóságukat. Drámai küzdelem kezdődött az unionisták és a decentralisták között. Szerencsére Jackson elnök szigorúan ragaszkodott az Unióhoz és a Calhoun-féle terveknek még a gondolatát is visszautasította.

Az unionistáknak nem kis szerencséjére, az 1832. évi választásokból Jackson került ki győztesen; az alelnök Van Buren lett.

A pártok között az elnökválasztás után újból kitört a legádázabb küzdelem. 1832-ben újólág szabályozták a vámokat, de ugyanolyan protekcionista szellemben, mint eddig. Ekkor Dél-Karolina, Calhounék biztatására, kimondotta, hogy az új vámtörvényt, mint az alkotmánnyal ellenkezőt, nem ismeri el és nem hajtja végre. Megkezdődött az egység és a szeparatizmus gondolatának nagy és könnyen végzetessé válható erőpróbája. Jackson nem ijedt meg. Felhatalmazást kapott a kongresszustól, hogy a hadsereget és a hajóhadat is mozgósíthatja a makacs és ellenszegülő Karolina ellen, mire a pártütő állam engedett. Ezután szakadt rá az Egyesült Államokra a bankkérdés, amikor az öreg Jackson ismét kimutatta energiáját, de veszedelmes válságot idézett elő: rövid idő leforgása alatt vagy hatszáz bank bukott meg. Jackson a legnagyobb pénzügyi fejtelenségben adta át helyét Van Burennek, aki a pénzügyeket előde rendelkezéseinek visszavonásával nagy ügyel-bajjal rendezte.

Van Buren utódává a nemzet másik hőst, az indiánok legyőzőjét, William H. Harrison tábornokot választották meg, aki azonban két hónap múlva meghalt. Utóda az alkotmány értelmében John Tyler alelnök lett. A gazdasági válságot jól kihasználta a maga számára az amerikai ipar, amely ebben az időben még nyomorúságos bérekkel dolgoztatott és puritán hipokrizissal szedte ki a munkásoknak minden

munkaerejét. De a fejlődés a válságok ellenére mégis szinte rohamos és az amerikai történetírás úgy jellemzi a Jackson-érának nevezett évtizedet, mint a nemzet történetének nagy és hősies korszakát.

Az Egyesült Államok története az egész világtörténetben példátlanul álló gyors anyagi fejlődésnek a példája. Né pessége 1810-ben 7.300.000; a Jackson-éra végén (1840-ben) 17 millió, ennek a népességnek háromnegyedrésze még földművelésből élt ebben az időben. Később teljesen eliparosodott északi államok még búzatermelők és állattenyésztők. 1831-ben találta fel MacCormik az aratógépet, amely csökkentette a búza megtermelésének költségeit s ezzel fellendítette a termelést. Ontotta a mezőgazdasági terményeket a folyton gyarapodó Nyugat. A déli államok már kevésbbé búzatermelők, de ezek termelték a kukoricának vagy 45 százalékát. A Maryland állam főterménye ebben az időben a dohány. A délieknek viszont legfőbb terményük a »fehér arany«, a gyapot. A gyapottermelést szédületes arányokban lendítette fel Eli Whiteney találmánya (1793), a gyapottisztító.

A század elején a szövetséges kormány támogatásával megkezdték a nagy útvonalak kiépítését. Az első nagy útvonal Cumberland és Vandalia között nyílt meg 1811-ben; egy másik kiépített nagy útvonal Philadelphiát kötötte össze Pittsburggal. Ettől fogva kiépítettek egy hatalmas és tökéletes úthálózatot. A közlekedést nagyban előmozdította az Egyesült Államok igen szerencsés folyamrendszere. Átszeli

az országot a föld második legnagyobb folyója, a Mississippi és annak hatalmas mellékága, a Missouri. Ford említi emlékiratában, hogy az Egyesült Államoknak volt valamikor a legjobb, a legtökéletesebb csatornarendszere, amely később, amikor a vasutakat kezdték tisztán üzleti okokból nyakra-főre építeni, csaknem teljesen tönkrement. A csatornarendszer megépítését a század elején kezdték meg s a fő-törekvés az volt, hogy a hajózható folyókat hajózható csatornákkal kössék össze. Az egész csatornahálózat a szövetségi kormány elgondolása szerint készült. 1817-ben kezdték meg egy óriási csatornának az építését, amely a Hudson-folyótól az Erie-tóig húzódott. Ez a csatorna a New York—Buffalo városok közötti távolságot a régi húsz nap helyett hat napra rövidítette. Az Egyesült Államok fő kikötővárosa New York lett, amely a század második felében már London után, a német Hamburg mellett, a föld legforgalmasabb kikötője. Robert Fulton elkészítette közben az első gőzhajót, amely első útját a Hudson-folyón, 1807-ben tette meg.

A XIX. század első négy évtizedének eredményei fényesek. A beső bajok mellett is igen nagy a gazdasági fejlődés, de a nemzeti öntudat is megszilárdult. Az amerikanizmust az északamerikai angolszász államszövetség testesíti meg már ekkor s azóta az Uniónak sikerült kivívnia az egész kontinens feletti hegemóniát. Árnyoldalakban sincsen hiány. A pénz-hatalmasságok és az iparmágnások hareban állnak a déli agrárállamokkal s nagy árny-

oldala Észak-Amerikának a rabszolgaság, melyet a szabadelvű és humánus korszellem már nem tűrt. De a déli államok ragaszkodtak a XIX. századnak díszére nem való intézményéhez, azt mondván, hogy az északi államok éhbérért dolgozó bérrabszolgákat tartanak. Nem éppen épületes jellemvonása az akkori amerikai életnek a bigottság és a vallási türelmetlenség, amely nem egyszer kóros tünetekben és a másfelekezetűek üldözésében nyilvánult.

Az 1837-ben kitört kanadai lázadást a washingtoni kormány arra használta fel, hogy rendezze a határvonalat a Maine-állam és Kanada között. A washingtoni kormány Webstert, a nagy szónokot, az Egyesült Államok egyik legnagyobb államférfiát, az angol kormány Ashburtont bízta meg a tárgyalásokkal s az egyezmény 1842 augusztus 9-én jött létre. Megállapították a határt elsősorban a Szent János és a Szent Lőrinc folyók között, azonkívül az Egyesült Államok tutajozási jogot kaptak a Szent János folyón. Sokáig vitás volt a két állam között az Oregon-terület, melyet egyszer a kanadaiak, máskor az angolok foglaltak el. Az amerikaiak itt is kedvező eredményt értek el, s az egyezményben kimondották, hogy a Columbia folyó az Egyesült Államoké lesz, ugyanakkor az Unió szabad kijárást kap a tengerhez.

1844-ben az elnökválasztásokon a demokraták győztek és elbökké James K. Polk-ot választották meg. Polk volt az első elnök, akit nem szellemi képességei, vagy tudása, multja emelt az elnöki székbe. Szellemtelen, gyenge-

készültségű, tucatember volt Polk elnök, aki a színtelenséget és szürkéséget vitte be a Fehér Ház termeibe. Elnöksége mégis ragyogó eredményekkel járt. Polk ugyanis a hódító, kíméletlen amerikanizmust képviselte és azzal nyerte meg polgártársainak a bizalmát, hogy a szakadatlan terjeszkedést hirdette. Minden erkölcsi gátlás nélkül tört át a szerencsétlen vörösbőrűek területein, majd nekirontott Mexicónak, a texasi vizsályt használva fel alkalmul.

Texas 1837-ben elszakadt Mexicótól és független köztársasággá lett és vezetői oda akartak csatlakozni az Unióhoz. Ez azonban nem ment egykönnyen. Mexicó ragaszkodott ehhez a hatalmas, gazdag területhez, melyet az ő spanyoljai gyarmatosítottak; az Egyesült Államokban ugyanakkor a rabszolgaság eltörlésének hívei nem vették szívesen a csatlakozást, attól félve, hogy a rabszolgatartó déli államok túlságosan megerősödnek. A mexicói kormány azzal a feltétellel egyezett bele az elszakadásba, hogy Texas nem lép be az Egyesült Államok tagállamai közé. Függetlensége azonban pusztán álfüggetlenség volt. Amikor a demokraták Polkot nagy diadallal elnökké választották, eldőlt Texas sorsa, hiszen amikor az angol Palmerston-kormánnyal szerencsésen megkötötték az előbb említett Oregon-egyezményt, szabaddá vált az út Texas felé. Mexico eleve védekezett, de ezzel csak meggyorsította az Egyesült Államok támadó felépését. Polk el akarta kerülni a háborút; felkínálta Mexicónak adósságainak elengedését az esetben, ha átengedi a Rio

Grande folyót határvonalul; ezenkívül nagy összegeket ajánlott fel Kaliforniáért és Új Mexicoért. Amikor Mexico mindezt nem volt hajlandó elfogadni, Polk megüzente a háborút.

Az Egyesült Államok csapatai egyik fényes győzelmet a másik után aratták. Zachary Taylor tábornok átkelt a Nueces folyón és a Rio Grandeig hatolt előre. A kongresszus Wigh-pártja, amely a hadüzenetet alkotmányellenesnek nyilvánította, hiába tiltakozott, a többség jóváhagyta a hadüzenetet és a hare teljes erővel megindult. A kaliforniai Sacramento-völgyben a telepések fellázadtak és a tartományt független államnak nyilvánították. (1846 jún.) A harctér azonban Texas és Mexico maradt. Taylor és utóda, Scott tábornok, egy sereg győzelmet arattak. 1846 szeptember 20—23-án az amerikai csapatok elfoglalták Montereyt, majd nagy győzelmet arattak Bona Vistanál (1847 február 22.). Winfield Scott nemsokára (március 29.) elérte Vera Cruz-t; 1847 május 15-én Puebla esett el. Most már megkezdődtek a tárgyalások és 1848 február 2-án Guadalupe-Hidalgoban aláírták a békét. A békeszerződés értelmében az Egyesült Államok átvették Mexico összes adósságait. Tizenöt millió dollárt fizettek Texasért, Új Mexicoért, Nevadáért, Utah-ért, Arizonaért, Kaliforniáért és Colorado egy részéért.

A háború győztes befejezése után következett az elnökválasztási hadjárat, amelyből Zachary Taylor került ki győztesen.

Az új szerzemények közül Kalifornia szinte

rendkívüli jelentőségű. Még ebben az esztendőben megtalálták a Sacramento völgyben az első aranyat s a tartomány gazdag aranyerei ontották valósággal a ritka kincset, úgyhogy a felfedezés a XIX. század gazdaságtörténetében valósággal korszakos jelentőségű. Egész Amerikában, sőt Európában is, hatalmas arányú gazdasági fellendülés kezdődött, majd az összes államok a század második felében az aranyvalutára tértek át. Két esztendő leforgása alatt az Egyesült Államok határa kiért a másik világtengerig. Az Egyesült Államok politikája hódító, terjeszkedő, imperialista politika, ugyanazokat a vonásokat tünteti fel, mint a testvérbirodalomé, az angolé a Victória-korszakban. A lakosság rohamosan nőtt. Amikor a kaliforniai aranyleleteknek a nagyvilágban híre ment, ezeket csábított oda a gyors meggazdagodás vágya. Az új tartományban az első esztendőben 5 millió dollár értékű aranyat találtak, San Franciscó város pedig gyorsan hatalmas metropolissá emelkedett.

Az Egyesült Államok gazdasági terjeszkedése nemsokára túlért a határokon s kitárult a horizont egy nyugati ismeretlen ország felé. M. C. Perry, aki egy amerikai társaság élén áthajózott Japánba, 1854 május 31-én a shogunnal (a császár helyettesével) szerződést írt alá, melynek értelmében bizonyos japán kikötők megnyílnak az Egyesült Államok kereskedői előtt. Ennek a szerződésnek aláírása korszakos jelentőségű tény a »felkelő nap országának« történetében.

Az általános fejlődés az Egyesült Államok-

ban demokratikus, a közszellemben és a nevelésben egyaránt. Ebben a tekintetben tovább élt és él rendületlenül egészen máig az alapítók szelleme. Az ingyenes és kötelező állami népoktatást az Egyesült Államok teremttették meg. A vezetők úgy gondolták, hogy az általános szavazati jog veszedelmes megfelelő műveltség nélkül és az igazi demokráciának a széleskörű népműveltség az alapja. Olyan tétel ez utóbbi, amelyet a tapasztalatok főleg az utolsó húsz esztendőben igazoltak a legfényesebben Európában. A népoktatás mellett a közép- és a felsőbboktatást sem hanyagolták el. 1820—1850 között 87 magánkollégiumot alapítottak a birodalom különböző államaiban; 1850-ben 15 állami egyetem létesült. Minthogy az Egyesült Államok közszelleme a polgári munkának és a korlátlan gazdasági versenynek és érvényesülésnek kedvezett, a sok középiskola és egyetem nem szaporította a közalkalmazottak számát.

A XIX. század második felében a demokratikus idealizmus végleg diadalmaskodott, az általános életszínvonal folyton emelkedett; az ipar mindig a legfejlettebb módszerek szerint dolgozott. Az Egyesült Államok adták az emberiségnek a fontos találmányoknak jelentékeny részét. S. F. B. Morse 1835-ben feltalálta az elektromos távíró, melyet 1844-ben alkalmaztak először; Richard M. Howe 1847-ben feltalálta a rotációs nyomtatógépet, amely valósággal forradalmasította a hírlapelőállítás.

A lakosság sokkal nagyobb arányokban nő-

vekedett, mint Európában, 1840-től 1860-ig a 17 millió lakosság 27 millióra növekedett. A termézetes szaporodás még rendkívül nagy ebben az időben, de megkezdődött a kivándorlás is. Európa túlnépesnek bizonyult s a gazdasági nyomás, meg a rossz birtokviszonyok miatt ezrek kerestek az Óceánon túl hazát, a vállalkozószellemeket pedig az amerikai szabadság vonzotta. A kivándorlók közül sokan hatalmas vagyonokra tettek szert, mint a skót Carnegie, aki 1848-ban hagyta el hazáját és megalapította Amerikában a világ legnagyobb vasolvasztóját. 1840-től 1850-ig 1,713.000 ember, 1850-től 1860-ig 2,500.000 ember vándorolt ki az Egyesült Államokba. Igen sokan hagyták el a skandináv államokat, ahol a lakosság a fagyos mezőkön nem tudta megkeresni kenyerét. Írországban 1845–46-ban éhínség dühöngött és az írek százazezérel menekültek ki Észak-Amerikába. Azok a szabadelvűek, kik Európában nem bírták az elnyomást, akik elfordultak Európa ósdi hagyományaitól, nagy számmal mentek ki Amerikába. Sokan hajóztak át lengyelek, akik az 1830-iki felkelés elnyomása után nem akartak orosz uralom alatt élni.

Kossuth Lajos 1851 december 3-án érkezett meg Amerikába, ahol példátlan szeretettel és csodálattal fogadták. A magyar szabadságharc vezérének útja mindenütt diadalút volt és a legfényesebb szónoki sikereket aratta. Kossuth nyíltan állást foglalt a Monroe-tan szűkkörű értelmezése ellen és hangsúlyozta, hogy Amerikának a világban hivatása van, be kell avatkoznia Európa ügyeibe, meg kell hiúsítania

Európában minden elnyomatást. Webster Dániel, a Monroe-terv értelmezésében teljesen egyetértett a nagy magyar államférfival. Itt fejtette ki Kossuth egyik legnagyobb sikerű beszédében a népek önrendelkezési jogáról szóló tételt, melyet Wilson elnök tett magáévá az 1918-iki béketárgyalásokon. Kossuth rendkívüli sikerű beszédei az Egyesült Államok népében mély benyomást keltettek és emléke eltörölhetetlen egészen maig. Masaryk Tamás, a nagy propagandista, a Cseh-Szlovák állam megalapítója, elmondja emlékirataiban, hogy amerikai propagandakörútja alkalmával milyen nehezen tudott megküzdeni Kossuth emlékével.

1840 után az ismeretlen vadnyugat is lassanként benépesült. A lakosság ott is rohamosan szaporodott: Oregonnak 1840-ben mindössze 12.000 lakosa volt, 1860-ban már 52.000; Kalifornia 1850-től kezdve a gyors fejlődésnek szinte csodáját mutatja. A távoli nyugat egyik kietlen részének benépesedésében része volt egy furcsa, torz, amerikai felekezetnek, a mormonok felekezetének. Ezt a rajongó, eltévelyedett vallási szektát Smith József nevű kalandos életű, »megszállt« ember alapította. Smith az Ótestamentumhoz tért vissza; ezt fogadva el a hitélet egyedüli irányítójául, megalapította az »Utolsó napok szentjeinek« társaságát, hirdette a többbecjűséget is, és 1830-tól kezdve többezer hívőt sikerült összetoboroznia a fehérek és az indiánusok között. Először Illinois államban próbálkoztak meg berendezkedni saját hitelveik és társadalmi nézeteik szerint. Apostolukat, Smith-t közben megölték, mire Brigham Young

nevű vezérük alatt olyan türhetetlen garázdálkodást vittek végbe, hogy ki kellett őket kergetni s az üldözés elől a Nagy Sós tó melletti száraz, aszályos-síkságon telepedtek le, ahol az Egyesült Államok népétől csaknem teljesen izolálva, berendezkedhettek saját életnézeteik szerint.

A belső ellentétek az északi és a déli államok között 1850-től kezdve egyre jobban kiéleződtek s a szétszakadás réme évről-évre nagyobb mértékben fenyegetett. Nem volt hiány kiváló emberekben, nagy politikusokban, akik ékesszólásuk művészetével mindent elkövettek, hogy az államegység felbontását megakadályozzák; ott ültek a szenátus padsoraiban Webster. Clay, Calhoun, Benton, Jefferson Davis. A nagy harc akkor tört ki először az északiak és a déliek között, amikor Kalifornia csatlakozásának kérdése felmerült. Kalifornia ugyanis eltörölte a rabszolgaságot s a déliek veszélyeztetve látták emiatt azt az intézményt, melyhez ők rendületlenül ragaszkodtak, főleg gazdasági okokból. Calhoun, a déliek nagy szónoka, azzal érvelt, hogy a rabszolga hozzátartozik az egyéni tulajdonjoghoz, egyébként is a törvény szentesítette az intézményt. Az abolicionisták, az örök emberi jogokra és a nagy erkölcsi és keresztény elvekre hivatkozva az embervadászat és a rabszolgaság rögtöni eltörlését követelték. Az új államok közül Oregon, Utah, Kalifornia nem is engedték be a rabszolgaságot. Ellene nyilatkoztak az Egyesült Államok legkiválóbb szellemei, mint Emerson, Whittier, Thoreau, Thomas Bailey, James Russel

Lowel, Charles Elliot Norton, William Lloyd Garrison.

A közgondolkodásra főleg az északi államokban nagy hatást gyakorolt Mrs. Harriet Beecher Stowe híres irányregénye, az *Uncle Tom's Cabin* (Tamás bácsi kunyhója). A kitűnően megírt, főleg az emberbaráti érzelmeket felkorbácsoló könyvnek nagy része volt a rabszolgaságellenes közvélemény kialakításában. Az emberbarátok elszörnyűködve olvasták a rabszolgák szenvedésének szívreható leírását, amely főleg az északi államok ifjúságára volt igen nagy hatással.

A kaliforniai kérdésben Taylor elnök közbenjárására kompromisszum jött létre, amely eredetileg a kiváló Henry Clay-nek volt az eszméje és Kalifornia szabadállam lett. Ugyanakkor elfogadták a szökevényrabszolgákról szóló törvényt, amely kimondotta, hogy vissza kell őket vinni régi helyükre. Közben Calhoun, Clay ellenfele, aki a rabszolgatartókat védte, meghalt (1850 március) s kidőlt vele az élők sorából a rabszolgaság intézményének legnagyobb hatású védője. Igen nagy ellentéteket támasztott a szembenálló felek között a Kansas és Nebraska államok ügye. Ebben is kompromisszumos megegyezés jött létre. Kimondták, hogy a Mississippitől nyugatra elterülő részek (Kansas és Nebraska) »népi szuverénítás« alá kerülnek, ami azt jelentette, hogy a nép maga dönt abban a kérdésben, hogy fenn akarja-e a rabszolgaság intézményét tartani.

Amint láttuk az előzményekben, a biroda-

lom egysége főleg a védővámrendszer kérdése miatt már a Jackson-éra alatt megrendült. Az is kétségtelen, hogy az Egyesült Államok politikailag a legkülönösebb történelmi fejlődés, és inkább mechanisztikus mint biológiai képződmény: egymástól független telepekből jött létre, amelyek az alkotmányban szerződést kötöttek egymással. A függetlenségi nyilatkozatot és az alkotmányt úgy is lehetett értelmezni, hogy az írásba foglalt szerződés; már pedig ha az, akkor fel is lehet bontani. Az azonos nyelv és a kultúra, bár nagy uniformizáló hatása volt a demokráciára, nem tudta az őslakosságot és a kivándorlókat egy nemzetté összeolvasztani. A rabszolgaság ügye kiegyenlíthetetlen ellentéteket támasztott, de kiélezte az ellentéteket az új területek kérdése is, főleg azért, mert az alkotmány ezeket a kérdéseket nem rendezte annak idején. A mexikói nagy győzelem és roppant mértékű területgyarapodás nemhogy össze nem olvasztotta, hanem ellenkezőleg, szétválasztotta az Egyesült Államok népét. A nagy államférfiak, mint Clay és Webster, akik az egység fenntartásáért hosszú éveken át hősiess küzdelmet folytattak, elhaltak. Hiába virágoztatták fel a birodalmat a kaliforniai aranyleletek és a hallatlan méretű gazdasági fejlődés, a bomlás feltartóztatatlannak látszott. Némi része volt az ellentétek kiéleződésében az 1857-iki gazdasági válságnak is, amely az egész gazdasági felépítményt meg rázkódtatta. 1850-ben Taylor halála miatt Millard Fillmore, az addigi alelnök lett az Egyesült Államok elnöke, őt 1853-ban Franklin

Pierce követte, utána 1856-ban a demokratapárti James Buchanant választották meg. A demokratapárt Jefferson republikánuspártjának volt az utóda, ellenfelei a wighek voltak, akik 1855 után a republikánus nevet vették fel. Buchanan elnöksége alatt a belső helyzet végleg elmérgesedett, míg végre a szét szakadást kiobbantotta az 1860-iki elnökválasztás.

III.

A POLGÁRHABORÚ.

A republikánus párt Chicagóban tartott ülésén, 1860 május 16-án Lincoln Ábrahámot jelölte elnöknek, a demokratapárti Breckinridge-zsel szemben. A novemberi választáson 1,866.000 szavazattal Lincoln Ábrahám került ki győztesen. Őrá szavaztak a munkások is, abban a hiszemben, hogy munkabéreik emelkedni fognak, ha a rabszolgák ingyenmunkája megszűnik. Lincolnt az egész Unióban rabszolgaságellenes nézeteiről ismerték. A válasz nem is késett: Dél-Karolina állam 1860 december 20-án a Charleston-ban tartott ülésen kimondotta, hogy az uniót felbontottnak tekinti és csatlakoztak hozzá rövidesen a következő államok: Georgia, Florida, Louisiana, Mississippi, Észak-Karolina, Virginia, Tennessee, Arkansas. Az elszakadt államok ki küldöttjei 1861 február 8-án Montgomery vá-

rosban ültek össze, és megalapították a déli konföderációt, majd némi módosítással, elfogadták az 1787-i alkotmányt. A lassú elhatározású és energiátlan Buchanan elnök semmit sem tett ellene. A déliek ünnepelt vezérüknek, Calhounnak halála óta csak az alkalomra vártak, hogy elszakadhassanak és ilyen alkalmul kínálkozott Lincoln Ábrahám megválasztása.

Az alacsony származású Lincoln, az Egyesült Államoknak egyik legkiválóbb államférfia. 1809 február 12-én egy Kentucky állambeli erdőben pillantotta meg a napvilágot. Szülei mint szegénysorsú emberek nagy ügyel-bajjal nevelték gyermeküket. Lincoln átesett az élet kegyetlen iskoláján s összes megpróbáltatásain: volt hajóinas, egy mississippi-i hajón, favágó, szatócs, földmérő, de közben sokat tanult és ügyvéd lett. Kora fiatalságától kezdve főleg a politikai kérdések érdekelték. Kiváló szónoki képességeivel, humorával megnyerte polgártársainak a tetszését és Illinois állam egyik vezető emberévé emelkedett. Bár autodidakta volt, kitűnően írt és fogalmazott; stílusát ifjúkorabeli kedvelt olvasmányain, a Biblián és Shakespearen csiszolta. Mindamellett sokkal többet tanult az életből, mint a könyvekből. Minden kérdést gyorsan felfogott és tisztán, értelmesen tudta kifejezni gondolatait. Lincoln az Egyesült Államoknak azok közé a nagy elnökei közé tartozik, akiket már az előzményekben megismertünk. A rabszolgaság intézményét mint embertelent, a legélesebben elítélte, de viszont fanatikus híve volt az egységnek, amelynek megtartásáért még

rabszolgásággellenes nézeteiből is engedett volna.

Az egység hívei minden követ megmozgattak, hogy a megindult bomlási folyamatot megakadályozzák, de minden erőfeszítésük meddő maradt: 1861 áprilisig az államszövetségből 11 állam vált ki. Az egység hívei Lincoln elnökkel együtt az előtt a választás előtt állottak, hogy vagy belenyugszanak az állam-egység felbomlásába, vagy pedig fegyverhez nyúlnak. Az északi, kétségkívül kultúráltabb és haladóbb gondolkozású polgárság nem akart belenyugodni abba, hogy a déli, kissé feudális gondolkodású gyapottermelők kormányozzák az államot. Buchanan elnök szinte áruló magatartást tanúsított: nem ismerte ugyan el a déli államoknak azt a jogát, hogy a szövetségből kiléphetnek, de viszont azt magyarázta, hogy annak megakadályozására semmiféle alkotmányos eszköz nem áll rendelkezésére.

A déliek a Montgomery-ben tartott gyűlésen elnökükké Jefferson Davis-t választották meg, az alelnök Alexander Stephens lett. A tizenöt rabszolgatartó állam közül csak Virginia habozott, melynek az Egyesült Államok közéletében, különösen a szabadságharc és a megalakulás idején, olyan szép és dicső szerep jutott s lakosságának igen tekintélyes része az unionistákhoz tartozott. Virginia meg is kísérelte az egység megmentését, indítványai azonban kudarcra jutottak. Felvetődött az a gondolat, hogy a szökevény rabszolgák tulajdonosait kárpótolni fogják és a rabszolgákat egy külön kerületben telepítik le, de az indít-

vány kútba esett; az egymással szemben álló felek között évtizedek óta annyira kimélyültek az ellentétek, hogy lehetetlenség volt megmenteni az egységet. A szakadást többféleképpen magyarázták. Sokan gazdasági okát adták az ellentéteknek, ez a magyarázat azonban nem helytálló. Az északiaknak ugyanis semmiféle káruk nem volt abból, hogy a déliek rabszolgákkal dolgoztattak és helytelen az a feltevés, hogy a rabszolgatartás gazdasági egyenlőtlenséget teremtett. Az északi, ipartűző államok igen olcsón kapták a nyersanyagot a déliektől, így még nagyobb hasznuk volt abból, hogy a délieknek nem fejlődött iparuk. Az elszakadást megérlelték a folytonos súrlódások, végül ki-robbantotta egy tisztán erkölcsi természetű kérdés, a rabszolgaság kérdése, amelyet a XIX. század eszmekörében élő északiak közgondolkodása erkölestelennek bélyegzett. Lincoln megválasztása ürügy volt csupán, hiszen a déliek, említett vezérüknek halála óta, többször csak az alkalomra vártak, hogy kimondhassák az államközösségből való kiválásukat. Morison amerikai történész húsz esztendővel előbbre viszi vissza az elszakadási mozgalmat.

Ha az egymással szemben álló erőket vizsgáljuk, azt látjuk, hogy a rabszolgaságellenes arevonal jelentékenyen erősebb. A 11 konföderált állam 5,400.000 lakost számlált, ezenkívül 3,500.000 néger rabszolgát, akik az északiaknak természetes szövetségesei és támogatói voltak. Iparilag elmaradva, hadifelszerelés dolgában északi ellenfeleikkel nem igen vehették fel a versenyt. A földrajzi viszonyok azonban

igen nagy stratégiai előnyöket nyújtottak nekik. Őket védték a nagy folyók, kitűnően kihasználhatták védelmi célokra az Alleghany hegységet. Ez a hegység Washington és St. Louist elvágtá egymástól. A másik oldalon 23 uniós állam állott, jóval nagyobb népességgel, fejlett iparral, igaz, hogy a déliek vagyónukat, tulajdonukat védték, sőt — mint ők mondták — védték az 1787-i alkotmányt. Vezérük, Jefferson Davis, aki mint tiszt szolgált a mexikói háborúban, tanult, művelt ember volt, erősen áthatva attól a meggyőződéstől, hogy igazságos ügynek állott élére. Jefferson Davis kormányra egy Memminger nevű németből, egy Mallory nevű skótból s egy Judah Benjamin nevű zsidóból állott. Mallory a tengerészeti és kincstári ügyeket intézte, Judah Benjáminra Jefferson a főállamügyészi (Attorney General) méltóságot ruházta.

A jóakarátú és idealista Lincoln elnök nem akart háborút. Az elszakadt államokhoz intézett üzenetében hangsúlyozta, hogy ő nem támad, de neki kötelessége az alkotmányt és az állam egységét fegyveresen is megvédelmezni. A déliek 1861 április 12-én megtámadták Charleston város erődjait és a csekélyszámú védőőrséget megadásra kényszerítették. A déliek nyúltak tehát fegyverhez, ők nyitották meg a polgárháborút. A déli államok népének katonai erényeit nem lehet kétségbe vonni. Legénységük, altisztjeik a bátorságban, az önfeláldozásban tűntek ki, tisztjeik és felsőbb vezetőik a katonai tudásban és találékonyságban. A két Johnston, Stonewall Jackson, első-

rangú, kiváló katonai szakértők voltak, de valamennyit felülmúlta Robert Lee, a hadvezér. Lee a legvagyonosabb ültetvényesek közé tartozott s ő maga felszabadította rabszolgáit. A déliek ügyéhez való hűségéből vállalta a fővezérséget. A négy évig tartó harcban kitűnő vezérnek, böles, amellet gyors elhatározású katonának bizonyult.

Lincoln elnök 1861 április 15-én válaszul a déliek fegyveres támadására, az Unió népét fegyverre szólította és 75.000 embert hívott be a lázadás elfojtására. Április 17-én Virginia, Arkansas, Tennessee, Észak-Karolina kiléptek az únióból; Delawar, Maryland, Kentucky, Missouri, minthogy lakosságuk többsége ragaszkodott az államegység fenntartásához, bent maradtak az únióban. Így 11 konföderált állam állott szemben a 23 unionista állammal, 9 milliós lakosság 22 millióval. Számra az északiak jóval többen voltak, felszerelés tekintetében kétségkívül erősebbek, a mellett jó flottára s igen jó közigazgatásra és külföldön jól működő diplomáciai gépezetre támaszkodhattak. A déliek azonban az előbb említett katonai erényekben vezettek és stratégiai helyzetük feltétlenül jobbnak mondható. Ha ezeket tekintetbe vesszük, szinte azt mondhatjuk, hogy nagyjából egyenlő erők állottak egymással szemben. A déliek a polgárháború négy esztendeje alatt 900 ezer embert hívtak fegyverbe, mesterembereiket Richmondba és Selma-ba küldték, az ottani hadiszergyárakba. Igaz, üres volt az állampénztár és külföldi hitelt nehezen kaptak. A több mint félmilliár-

dos háborús költségeket részben belső kölcsönökkel, részben adókkal fedezték, vagy a legveszedelmesebb adónemmel, a bankjegyinflációval pótolták. Közben azonban el tudták helyezni Londonban a gyapotkölcsönt, amely 2,400.000 fontot hozott. A déliek biztosra vették Franciaország és Angolország támogatását, ámde csalódtak; egyik sem akart beavatkozni az ő javukra, bár a két ország felsőbb körei a rabszolgatartókkal nyíltan rokonszenveztek és nem titkolták ellenszenvüket a demokratikus északiak iránt.

Az északiak sohasem láttak szükségét semiben. Mezőgazdasági termelésük, melyet a bevándorolt munkástömegek vettek kézbe, hatalmas arányokban megnövekedett; a gabona, a gyapjú, a hústermelés mind felülmúlta az 1860 előtti. Lincoln hadserege a polgárháború kitörésének napján mindössze 16.000 főre rúgott, de az 1861 július 1-én megjelent kiáltvány után 300.000 főre növekedett s ezt a számot később, az általános védkötelezettség bevezetése után, 1 millióra emelték. Az általános védkötelezettséget bevezették a déliek is. Nagy szolgálatot tett az északiaknak a hajóhad, mely biztosította számukra a forgalom szabadságát s így nagyban hozzájárult győzelmük kivívásához. A bátorság, a győzelmi akarat, egyik oldalon sem hiányzott. Azt látjuk, hogy a négyéves háborút erős szenvedéllyel, a világtörténet nagy és döntő háborúit jellemző szívóssággal és bátorsággal küzdötték végig mind a két oldalon.

Lincoln rendíthetetlen hittel vallotta, hogy

az államegységet minden eszközzel meg kell menteni. És ugyanez az erős hit élt munkatársaiban is. A hadügyeket először Cameron, később Stanton intézte. Odaadó munkatársai voltak még Bates, a főállamügyész, Blair, a postaminiszter, Gideon Welles, a tengerészeti miniszter, munkatársai közé oda vette még ellenfelét, Sewardot (ugyanúgy, mint napjainkban Rooseveltt Wilkiet), azonkívül még két demokratavezért, Chase-t és Douglas-t. A fővezerséget Lincoln Winnfield Scott-ra ruházta. Az északiak katonai vezetői elsőrangúaknak a legjobb akarattal sem mondhatók. Scott nagyobb csapatot még sohasem vezetett, Blancs, Halleck, Butler és a többi alvezérek közepes katonák voltak.

A támadás három irányban indult meg a konföderált államok ellen: Északon, Virginiában, Nyugaton a Mississippi völgyében és a tenger felől. A Virginia állam északi része maradt az egész polgárháború folyamán a fő harc-tér. A hadműveletek nehezen indultak meg; az első hónapok mind a két részen a felvonulásokkal teltek el. A harmadik hónapban az északiak csapatai bevonultak Virginia államba, de 1861 július 21-én a Bull Run melletti nagy csatában súlyos vereséget szenvedtek. A főparancsnoksággal a szégyenletes kudarc után MacClellan tábornokot bízták meg, aki azonban nem mert támadásba átmenni s az egész őszt és a telet a felkészüléssel töltötte el, bár a közvélemény nagyon sürgette Richmond városnak, a déliek fővárosának, megtámadását. Az északiak e közben nekifogtak, semmiféle

költséget nem kímélve, a flotta fejlesztésének. Welles tengerészeti miniszter megháromszorozta a tengerészkatonák létszámát és 11.000 új munkást alkalmazott a gyárakban. A pénzügyi bajokat az északiak sem kerülhették el s hogy a megsokszorozódott hadikiadásokat fedezzék, a kormány behozta a fényűzési adókat, nagy kölcsönöket vett fel, s minthogy ez sem volt elég, a bankok fedezetlen bankjegyeket bocsátottak ki, ami természetesen rohamos drámaságot okozott. Az északiak diplomáciai helyzete nem volt éppen rossz. Angolország kiváló nagytekintélyei állottak a pártjukra, mint Carlyle, a nagy író, Stuart Mill, a nagy bölcselő, akik ellensúlyozták a délipárti konzervatív politikusok hatását. III. Napoleon császárnak, aki szerette volna a kezét rátenni Mexicóra, az egyesült államok szétszakadása nagyon tetszett, mert nem kellett attól tartania, hogy alkalmazni fogják a Monroedoktrínát. Az északi kis államok, mint Dánia, Svédország, Norvégia, mind az Unió pártjára állottak, mert polgáraiknak ezrei tettek szert odaát bőséges keresetforrásra. Nálunk Magyarországon a szabadelvű közvélemény, főleg a lakosságnak az a része, mely a szabadságharcot végigharcolta, mind az északiakkal rokonszenvezett, nem a rabszolgatartókkal. A magyar önkéntesek, kik a polgárháborúban nagy számmal vettek részt, kivétel nélkül az északiak oldalán harcoltak, s a nagy és véres harcokban valamennyien kitüntették magukat katonai tudásukkal és vitézségükkel. Híres és sokat dicsért magyar katonája volt az ameri-

kai polgárhaborúnak Figyelmesi ezredes, aki egy páratlanul bátor lovasrohamban eldöntötte egyik nagyobb ütközet sorsát.

Az ütközetek nagyrészt Washington és Richmond város között zajlottak le, minthogy mindkét félnek az volt a fő célja, hogy a másik fővárosát elfoglalja. Igen hatásos eszköznek bizonyult az északiak kezében a blokád. A délieket csaknem teljesen elzárták a tengeren Európától, amit kitűnő és erős hajóhadukkal értek el. A blokád azonban egy ízben igen veszedelmes diplomáciai affért idézett elő Angolországgal. Letartóztatták ugyanis a Trent nevű angol hadihajón a délieknek két diplomatáját. A nem éppen tapintatos ügy annyira felháborította Russel angol miniszterelnököt, hogy a diplomáciai kapcsolatok megszakításával fenyegetőzött. Seward külügyminiszternek a diplomaták szabadonbocsátásával sikerült az angol kormányt nagynehezen kiengesztelni. Az 1861. esztendő egyik fél számára sem hozta meg a döntést; az északiak és a déliek körülbelül egyenlő erejűeknek bizonyultak.

Nagyobb erővel és lendülettel indult meg mindkét részről a testvérharc 1862 elején. MacClellan nagybobszabású támadást indított meg a déliek ellen, azzal a szándékkal, hogy fővárosukat, Richmondot, egy merész oldal-támadással elfoglalja, de lassú előhaladásával időt adott a délieknek arra, hogy azok fővárosuk védelmét jól előkészítsék. A nagy csata, amely 1862 május 30-án Fair Oaxnál zajlott le, eldöntetlenül végződött. E közben a Shenau-

doah-völgyből a déliek magát Washington fővárost fenyegették. Richmondot ostrom alá fogták, a város elfoglalása azonban kétnapos ostrom után sem sikerült, mire az Unió kormánya jobbnak látta visszavonni a csapatokat a déliek fővárosától. A sokkal gyorsabb elhátározású Lee most gyorsan az északiak ellen fordult és augusztus végén az unionista hadsereget Bull Run-nél másodszor is megverte. Szerencsére MacClellan, az északi hadsereg legtehetségesebb hadvezére, ellenfelét megállította és nagy áldozatok árán visszavonulásra kényszerítette. MacClellan különben meggon-dolt, módszeres stratégá volt és igen jó szervező. Mindössze a 34-ik életévében járt, amikor Lincoln reábízta a fővezérséget. Az északiak összes hadvezérei közül Lee-vel egyedül ő mér-közhetett.

Meghiúsult a Richmond elleni második támadás is, melyet Burnside tábornok vezetett. A főharc téren tehát Washington és Richmond között a harc 1862-ben is eldöntetlenül vég-ződött, viszont Nyugaton és a tengerpart mentén az északiak értek el sikert, de ez a háború kimenetelét nem befolyásolta.

Az 1863. év elején a harci tevékenység az összes eddigi csatahelyeken megindult. Tavasszal Hooker északi tábornok csapata kezdett nagyobb támadást, de Lee 1863 májusában Chancellorvillenél ismét nagy győzelmet aratott. Ekkor Lee a Shenandoah-völgyben újabb nagy támadást kezdett vagy 73.000 főnyi hadsereggel és Gettysburgig nyomult előre, de az északiak szívósan ellenálltak és Lee nagy vesz-

teségek után visszavonulásra kényszerült. Most már az északiak egyik nagy győzelmet a másik után aratták. Grant tábornok hosszabb ostrom után 1863 július 4-én Vicksburgot foglalta el. 1863 szeptember 2-án Burnside tábornok elfoglalta Knoxville-t. Kéthónapos igen erős és véres harc után Sherman és Grant november 23-án bevették Chattanooga-t és elűzték a délieket a Tennessee államból. A Gattysburg, Vicksburg és Chattacoga melletti nagy vereségek megtörték a déli hadseregek offenzív erejét és mostantól kezdve már csak védekezésre szorítkoztak. Elvesztették kapcsolataikat Arkansas, Louisiana és Texas államokkal. Lincoln elnök ezek után a döntő sikerek után Grant Ulysses tábornokot nevezte ki az összes északi haderők parancsnokává, aki az 1864-i év elején ismét megkezdte az előnyomulást a déliek fővárosa felé.

A déliek addig tanusított ellenálló ereje azonban ekkor már megroppant. Hiányt szenvedtek mindenben, de főképpen élelmiszerekben s mindehhez még hozzájárult a belső meghasonlás, majd megkezdődött a békéért való titkos agitáció. Grant maga a virginiai hadsereg fővezérletét vette át s 1864 májusában megindult Richmond ellen, de a város elfoglalása most sem sikerült. Megelégedett azzal, hogy körülzárja Petersburg várost. Sherman a délnyugati erők fővezére, ugyanakkor megkezdte az előnyomulást dél felé és 1864 szeptember 2-án, több fényes győzelem után bevonult Atlantába, innét továbbhaladt Georgián keresztül a tenger felé s megszállta Savan-

nah-t, majd innét északnak fordulva, egyesült Grant tábornok hadseregével.

A déliek az 1864. év második felében az emberanyagot már nem igen tudták pótolni és érkezett közel négy évig tartó véres harcok után a döntés ideje. Az északiak e közben folyton erősödtek és semmiben sem szenvedtek hiányt. A déliek kétségbeesésükben még a négereket is beosztották a hadseregbe. Hosszú ostrom után Lee Richmond fővárost 1865 április 9-én feladta. Még egy utolsó nagy áttörést kísérelt meg Nyugat felé, de ez sem sikerült, mire 1865 április 26-án Appomatox-nál letette a fegyvert. Egy hónap múlva, miután a többi kisebb csapattestek sorra megadták magukat, a polgárháború végetért.

Az északiak Lincolnt 1864-ben újból elnökké választották, az alelnök egy érdemes szenátor, Andrew Johnson lett. Igazi békéről, a rettentő módon feldúlt országban még egyelőre szó sem lehetett. Az amerikai polgárság testvérharca felkavarta a legvadabb szenvedélyeket s ilyen rettenetes kilengés után hosszú esztendőkkbe került, amíg a társadalmi egyensúly teljesen helyreállt. Lincoln, akinek az egység megmentésében legnagyobb része volt, gyilkos merényletnek lett az áldozata: a washingtoni Ford-színházban egy délipárti színész lelőtte. (1865 április 14.)

Az Egyesült Államok igen nagy árat fizetnek az államegység megmentéséért. A négy évig tartó ádáz polgárháború közel egymilliós veszteségbe került s közben a déliek földjei részben elpusztultak, részben parlagon marad-

tak. Az erkölcsök nagyon megromlottak, az északiak hadseregszállítói és vállalkozói búsán kerestek, de közben megszűnt minden üzleti tisztesség. Bátorságban, elszántságban egyik részről sem volt hiány. Bebizonyosodott, hogy az Egyesült Államok népe elsőrangú katonaaanyag. A hadvezérek közül Lee és Grant a század legnagyobb katonái közül valók. A rabszolgaság szerepelt mint a háborút előidéző legfőbb ok, de az északiak nem azért indították meg a déliek ellen a háborút, hogy a rabszolgaságot eltöröljék, hanem azért, hogy az államegységet megmentsék. De mégis ez volt a legnehezebb, a legkényesebb kérdés és a polgárháború befejezése után is töméntelen sok összeütközésnek és bajnak a forrása. A rabszolgák felszabadítása az 1865-i alkotmánymódosítás után lett alaptörvényté.

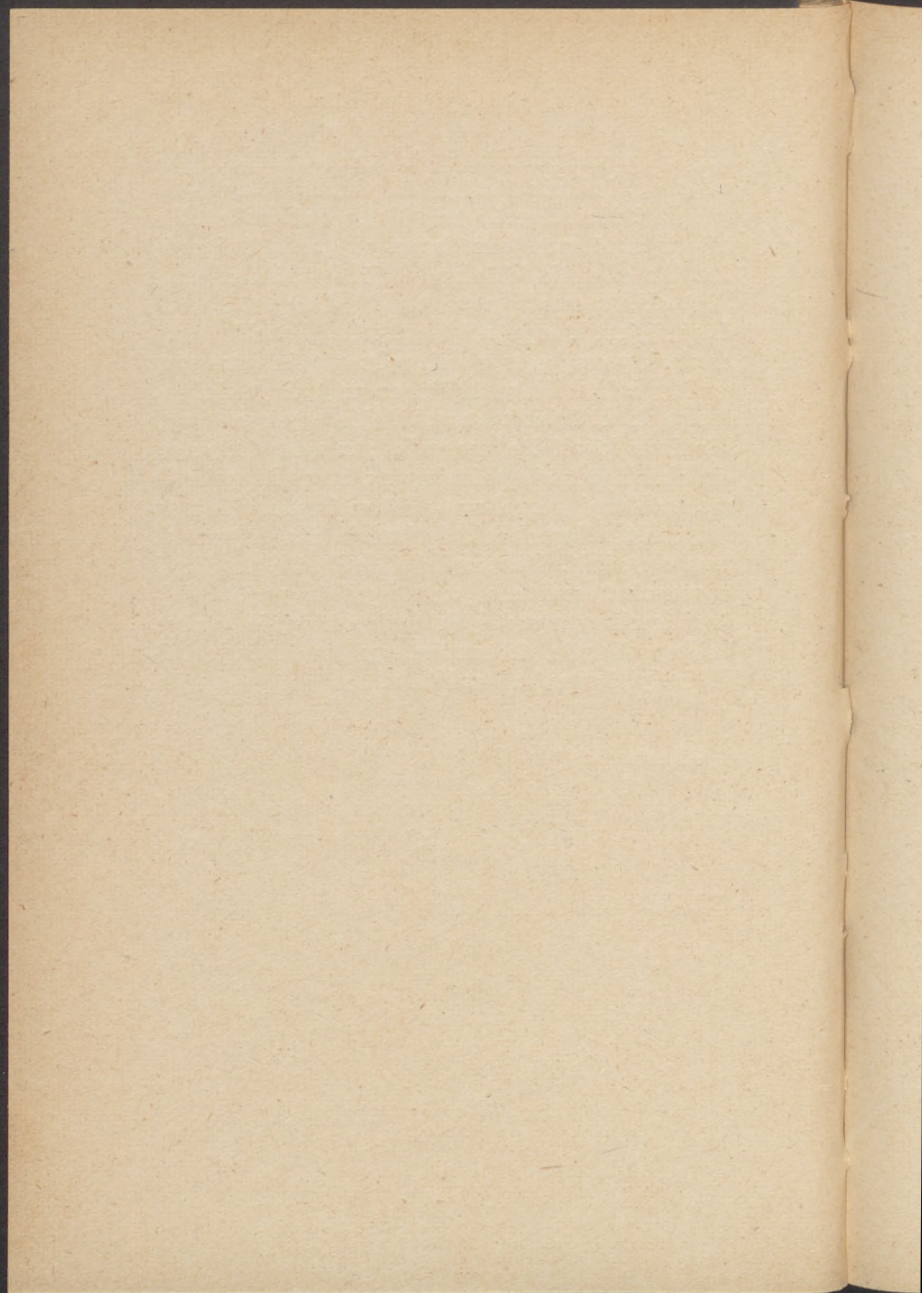
A négy évig tartó élethalálharc szörnyű romokat hagyott maga után. Elsősorban retentő pénzáldozatokba került, főleg az északiaknak: két és félmillió embert küldtek a harcterekre, s az összes harctereken és kórházakban 360.000 emberük halt meg. A kiadásokat 3 és egynegyed milliárd dollárra becsülték.

A rebellis államokat a polgárháború sokkal erősebben megviselte, mint az északiakat: veszteségeik halottakban 250.000-re, háborús kiadásaik körülbelül másfélmilliárd dollárra rúgtak.

A polgárháború általános hadtörténeti szempontból is jelentékeny. Ez volt ugyanis az első háború a XIX. században, amelyet »mo-

dern» harciaszközökkel és módszerekkel vív-
 tak meg. Milliós tömegeket vonultattak fel és
 mindkét részről a hadviselés szolgálatába állí-
 tották az összes társadalmi és gazdasági erő-
 ket. Az ellenfél letörése céljából minden esz-
 közt alkalmaztak: a városok fedülését, a gaz-
 dasági javak elpusztítását, stb. Kézzelfogható
 eredmény az, hogy a rabszolgaság intézménye,
 az Egyesült Államoknak ez a szégyenfoltja,
 melynek eltörlését annakidején már a nagy
 Madison követelte, megszűnt; a második nagy
 és kézzelfogható eredmény az, hogy Lincoln és
 munkatársai vérrel-vassal összekovácsolták az
 Egyesült Államoknak évtizedek óta ingadozó,
 laza egységét. Most már el kellett takarítani
 a romokat, ami nem ment egykönnyen. A fel-
 korbácsolt szenvedélyek csak esztendőik mulva
 csillapodtak le, de ezután egy hatalmas lendü-
 letű, építő munka kezdődött.

IV.

A PLUTOKRÁCIA DIADALA.

1865—1890.

Az Észak győzött. Mostantól kezdve az a szellem jellemzi az Egyesült Államok további fejlődését, amelyet az Észak jelentett intézményekben, életnézetekben, gazdasági felfogásban. A mai Egyesült Államok nem Washington, hanem Lincoln állama.

A romok eltakarítása, a belső rend helyreállítása esztendőik munkájába került. A négyesztendőös vérontás és vagyonpusztítás után, különösen a déli államokban, úgyszólván mindent előlről kellett kezdeni. A feketék egyenlő jogú polgárokká emelkedtek, de csak papirosan. Az amerikaiak többségének szemében az egykori rabszolgák leszármazottai ma is megvetett páriák és bizonyos társadalmi izoláltság állapotában élnek. Igen nehéz és kényes kér-

dés volt a háború bűnöseinek kérdése... Mi legyen azokkal, akik a véres zivatart előidézték. Jefferson Davist és néhány minisztertársát letartóztatták, de végeredményben senkit sem büntettek meg a polgárháborúban való részesség miatt, bosszút nem álltak, ami magasabbrendű erkölcsi felfogás bizonyítéka.

Lincoln Ábrahámot, a nagy elnököt, puha embernek tartották és halálát jó alkalomnak találták arra, hogy az újjáépítés és rendesinálás munkáját erős, kíméletlen kezekre bízzák. S általános volt az a vélemény, hogy az újjáépítéshez szükséges energiát és bölcseséget Andrew Johnson alelnök képviseli, akire Lincoln halála után automatikusan szállt az elnökség. Johnson saját szorgalmával és képességeivel küzdötte fel magát az államfői méltóságra, s ebben hasonlított Lincolnhoz, de nem a legszerencsésebben kezdte meg a kormányzást s az ő kapkodása, energiátlansága okozta nagyrészt a súlyos átmeneti zavarokat. Békéről egyelőre szó sem lehetett. A valóság az, hogy az Észak kiterjesztette uralmát a Déltre és olyanféle viszony keletkezett közöttük, mint 1918 után Európában a győzők és a legyőzöttek között, — írja Morison amerikai történész. A radikális republikánusok nyíltan hirdették, hogy a déliek, mint lázadók, mint a nagy vérontás előidézői, nem élvezhetik az északiaknak kijáró jogokat. De viszont azok az állapotok sem maradhattak tartósan, amelyeket a déli államokban hagyott a polgárháború. Egykorú leírások siralmasnak rajzolták a déliek viszonyait: gazdag termőföldjeik feldúlva, szegé-

nyen, pénztelenül várták a jobb idöket s nehezen tudtak áttérni az új gazdasági rendre, amely a rabszolgák ingyenmunkájától megfosztotta őket. Johnson elnök 1865-ben kiadta az újjáépítési rendeletet. A visszahódított államok megválaszthatták új törvényhozásaikat, s betölthették a közigazgatási állásokat saját embereikkel. De rögtön bosszút álltak a szerencsétlen feketéken. Megtiltották nekik, hogy földet vásároljanak, kimondották, hogy tanúvallomásaikat a bíróságok nem fogadhatják el, csak földműveléssel foglalkozhatnak és a csavargó négereket kényszermunkára foghatták. Az északiak felháborodással vettek tudomást ezekről az intézkedésekről, amelyeknek ellensúlyozására új törvényeket kellett hozni a még mindig rebellis déliek ellen. 1866-ban Johnson elnök vétője ellenére átment a kongresszuson a Civil Rights Bill, amely a négerek egyenjogúsítását kimondotta, amelyet azután belevettek a 14. alkotmánymódosításba. A déli államok azonban nem járultak hozzá, ismét forrongani kezdtek és New Orleans városban az összes négereket lemészárolták.

A radikálisok végre a négerek választójogát is kiverekedték. Pedig a négerek még nem értek meg a politikai jogokra. Nagy részük írni-olvasni nem tudott és sokban érthető, ha a fehérek visszariadtak attól, hogy tudatlan, barbár rabszolgáik az ő ügyeikre befolyást gyakorolhassanak. Miután a rend és a béke helyreállítása az első két esztendőben nem sikerült, gyökeresebb rendszabályokra volt szükség. Szerencsére Johnson megbízatása lejárt,

s az 1866-iki választásokon a fölényben levő republikánusok Grant Ulyssest, az ünnepeelt hadvezért, a vicksburgi hőst választották meg elnökké, kinek neve az unionisták győzelmével valósággal összeforrt. Grant sem tartozik azonban a nagy elnökök közé; bebizonyította, hogy aki jó katona, nem kiváló politikus is. Miniszterei nagyrészt közepszerű emberek voltak, s általában nem a legszerencsésebben válogatta meg munkatársait.

A még mindig lázongó déliekkel szemben végre szigorúan fellépett az államhatalom: az egykori lázadó államokat öt kerületre osztották s mindegyiket egy-egy katonai parancsnokságnak rendelték alá. A választásra jogosultak (a négerek is) megválasztották a Conventiont (alkotmányozó gyűlést), ezek megszavazták az alkotmányt, melyet a nép ratifikált s a kongresszus hagyott jóvá. 1868-ban valamennyi lázadó államot, Mississippi, Virginia és Texas kivételével, felvették az Egyesült Államok tagállamai közé.

Grant tábornok két cikluson át (1869—1877) kormányzott, de nem bizonyult sem valami különös adminisztratív tehetségnek, sem olyan jó politikusnak, mint hadvezérnek annakidején. Mindamellett nyolcéves kormányzása alatt az Unió nagy léptekkel haladt a belső megszilárdulás útján és a felzaklatott indulatok lassanként lecsillapodtak. Megkezdődött a világtörténetben páratlanul álló egyéni vagyonosodásnak a korszaka, ez azonban oly sok árnyoldallal járt, hogy nem ok nélkül szégyenkeznek miatta az Egyesült Államok jobbízlésű

közírói és történészei. Az egész Grant-rezsímre a leggyalázatosabb botrányok nyomják rá szégyenbélyegüket; az állam- és városélet teljesen korrumpálódott, közben igaz, hogy a gazdasági haladás hatalmas méretű. Lincoln-nak az a reménye, hogy a rabszolgaság eltörlése megszünteti az Észak és Dél ellentéteit, beteljesült. Sokan akadtak, akik azt mondták, hogy a polgárháború nem is volt nagy ár a belső békéért. Arról azonban szó sem lehetett, hogy a déliek valaha is elismerjék magukkal egyenrangúaknak egykori rabszolgáikat. A törvényen már nem lehetett változtatni; Amerika azonban, a társadalmi terror hazája, a négereket izolálták, úgyhogy a törvény úgyszólván csak formaság maradt. Megalakult a Ku-Kux-Klan nevű titkos terrorista szövetség, amelynek működése elsősorban a négerek ellen irányult és szinte intézményessé tették a fekete bűnözők ellen a hirhedt amerikai szokást, a lincselést.

A külpolitikában Grant kormánya több jelentékeny sikert aratott. A polgárháború alatt az Egyesült Államokat nagy megaláztatás érte. III. Napoleon császár hadserege, megcsúfolva a Monroe-tant, kikötött Mexicóban és védelme alatt Habsburgi Miksa, Ferenc József testvére, elfoglalta a mexikóiakra ráerőszakolt császárságot. Anglia gyárai ugyanakkor kalózhajókat gyártottak a déliek részére, amelyek az északiak kereskedelmének jelentékeny károkat okoztak. 1872-ben Angolország döntőbírói ítélet alapján 15 millió dollárt fizetett az Egyesült Államoknak a kalózhajók okozta károkért. Nemsokára felszólították

III. Napoleon császárt, hogy a francia csapatokat távolítsa el Mexikóból, mire a védelem nélkül maradt Miksa császárt Juarez elnök agyonlövötte. Az Egyesült Államok kormánya még 1867-ben megvásárolta 7,200.000 dollárért Oroszországtól az Alaszka-félszigetet, ami azért fontos esemény, mert a kelet felé terjeszkedő Oroszország nem tehetett többé lábát az Újvilág földjére. Az 1871-i Halifaxban létrejött angol-amerikai egyezmény a halászáti jogot szabályozta Kanada és az Egyesült Államok között.

A zilált pénzviszonyok is gyorsan megjavultak, bár az Egyesült Államok még nem tértek át az aranyalapra, mint a legtöbb európai ország. A vámtételek emelkedtek (egészen 40 százalékgig), de a súlyos adók megszűntek és csökkent a háborús adósság. Az időszaki válságokat az Egyesült Államok sem úszták meg. A gazdaságtörténet egyébként is azt mutatja, hogy egy gazdasági területet sem sújtott annyi kisebb-nagyobb válság, mint az Egyesült Államokat, aminek főleg a nyakló nélkül való gyors gazdasági fejlődés a főoka. A termelés sohasem tartott lépést a piac felvevőképességével és az összhangtalanság következtében előállott rosszkonjunktúrák időszakok az egész gazdasági felépítményt megrázkódtatták. Nagy krízist idézett elő 1872-ben a vámok 30 százalékkal való leszállítása. A déliek lassan kiláboltak az agrárválságból, miközben rájöttek arra, hogy a néger rabszolgák ingyenmunkája a termelésnek nem nélkülözhetetlen kelléke.

A Grant-éra alatt épültek ki az Egyesült Államok első nagy vasútvonalai s ez a lázas vasútépítés egybekapcsolódott szertelen spekulációkkal és olyan üzletekkel, amelyek lábbal tapostak minden erkölcsi törvényt. Semmi sem mutatja olyan szemléltetően a gazdasági élet rohamos tempóját, mint a vasútépítés. 1865-től 67-ig sokezer mérföld vasútvonal épült az államszövetség területén. A vasútvonalak hossza 1860-ban még 30.600 mérföld, 1870-ben már 53.000, 1880-ban 93.000 mérföld. 1869-ben adták át a forgalomnak az Atlanti-óceánt és a Csendes-óceánt összekötő hatalmas vasútvonalat, a Central Pacific vasutat. Ennek a vasútvonalnak gazdasági jelentősége rendkívül nagy: ez kötötte össze a Nyugatot a Kelettel s lehetővé tette, hogy a távoli Nyugat természeti kincseit, az aranyat, egyéb ásványi kincseket, a gabonát, kaliforniai gyümölcsöt áthozhassák Keletre. Ez a roppant mű meghatványozta a gazdasági lehetőségeket és emelte az amerikaiak munkakedvét és önbizalmát. A vasút-technikában igen nagyjelentőségű Westinghouse talál-mánya: a róla elnevezett légnyomásos fék, mely a vonatközlekedést biztonságosabbá tette. A vasutak egyik nagy hatása az, hogy a nyersanyagokat, a gabonát, a húst roppant tömegekben szállíthatták fel Északra és hogy továbbra is elkülönültek a nyersanyagtermelő és a nyersanyagfeldolgozó területek. Északon az üzemek száma a Grant-éra alatt 80 százalékkal szaporodott. Ebben az időben kezdték nagyobb arányokban kihasználni az Egyesült Államok

felbecsülhetetlen értékű földalatti kincseit: a nyersolajat és a kőszénét.

A százezres és milliós városok valósággal gombamódra keltek ki a forgalmasabb útvonalakon. New-Yorknak 1880-ban már 2 millió lakója van, Philadelphiának ugyanebben az évben 850.000, Chicagónak, amely azóta a földkerekség egyik legnagyobb városává nőtt, félmillió. A birodalom összlakossága 1880-ig 50 millióra emelkedett. A gazdasági jó konjunktúra hatalmas tömegekben csábította ki a kivándorlókat a legendáshírű szabad földre, a korlátlan gazdasági lehetőségek hazájába. 1873-ban 460.000 ember vándorolt ki az Újvilágba, főleg Angolországból, Svédországból, Norvégiából, Németországból. Németország nagy ipara csak 1890 után kezdett kibontakozni, addig a németek egész rajokban hagyták el hazájukat. A magyarországi kivándorlás csak később kezdődött.

A gyakori botrányok miatt Grant elnök minden tekintélyét elvesztette. Minden idők egyik legnagyobb közéleti botrányának a színhelye ebben az időben New-York város, ahol Tammany Hall nevű társaság a várostól több mint 45 millió dollárt lopott el. Ezek a botrányok megutáltatták az Egyesült Államok jobberzésű népével az egész Grant-rezsimet és hangosan követelték a romlott közélet mennél alaposabb megtisztítását. Az elnökválasztáson a demokraták az erőskezű Samuel J. Tilden-t, a republikánus párt Rutherford Hayes-t jelölte. A választási harc rég nem volt olyan elkeseredett, mint most, de az amerikai saájátsá-

gos választási rendszer miatt mégis a republikánus párt jelöltje került ki győztesen s rettentő nagy volt a választás után a felháborodás. Mint-hogy Oregon, Florida, Louisiana és Dél-Karolina szavazatainak az eredményét kétségbevonták, a kongresszus tizenöttagú bizottságot küldött ki az ügy megvizsgálása végett, ez a bizottság azonban a négy állam szavazatát a republikánus pártnak adományozta. A derék, jóakarátú Tildent, akinek energiájára nagy szükség lett volna, valósággal megfosztották az elnöki széktől.

Rutherford B. Hayes elnökségétől kezdve az Egyesült Államok története elsősorban gazdaságtörténet. Ettől kezdve épült fel a világháborúig egy óriási méretű, szövevényes gazdasági rendszer, melyhez hasonló is alig van. Kihasználták a birodalomnak az egész földkerekségen páratlanul álló természeti kincseit és itt választódott ki a XIX. és XX. századi embertípus, az úgynevezett »homo oeconomicus«, amely a gazdasági tevékenységet és az anyagi érvényesülést az élet végcéljának tekintti. Ez a száguldó iramú fejlődés természetesen zavarokkal járt. Ezért az Egyesült Államok fejlődésében ne keressük a rendet és összhangot. Az Egyesült Államok az alig korlátozott individualizmusnak a hazája és csaknem teljesen hiányoznak azok a gátlások és előítéletek, amelyek a lassú, fáradt, előítéletekkel küzdő, hierarchizált Európát jellemzik.

Hayes kormánya nem hagyott tartósabb nyomokat maga után, különben is a hatalmas demokratikus gépezet működött tovább és nem

is igen tűrte az állami beavatkozást. Az államról alkotott felfogás különben is egészen más, mint Európában. A pénzkérdésben merültek fel nagyobb viták, közben kompromisszumot kötöttek a bimetallisták és a monometallisták, de sajtóságos módon a világ legnagyobb aranytermelő országa az aranyvalutára még mindig nem akart áttérni. De a havonként kivert ezüstpénz mennyiségét 2 millió dollárról 4 millió dollárra emelték.

Hayes után az elnökségben a szintén köztársaságipárti James A. Garfield tábornok következett, annak ellenére, hogy belekeveredett egyik pénzügyi botrányba. Nemsokáig maradt kormányon: egy elbocsátott közalkalmazott 1881 július 2-án bosszúból lelötte. Utóda Chester A. Arthur alelnök lett. Bizonyos reformok, főleg a közigazgatás területén, már elkerülhetetlennek látszottak. A közigazgatási állásokat rendszerint azokkal töltötték be, akik a párt győzelemre juttatásában érdemeket szereztek. Arthur elnök keresztülhajszolta a közigazgatási reformot; ő a mai »Civil Service« megteremtője, de a saját pártja sem akart róla többé hallani. Az 1884-i választásokon James G. Blaine-t léptették fel, akit főleg a radikálisok támogattak, de a tömegek már megelégtettek a republikánus uralmat, amely Lincoln halála óta teljesen korrumpálódott. A nagy lapok, köztük az Evening Post, a Herald, a Times, mind a demokrata párt jelöltjét, Grover Clevelandet támogatták. Cleveland kiváló, komoly, erőskezű ember hírében állott, de csak

az írek támogatásával kapott egy csekély többséget.

Nyílt, becsületes, erkölcsi alapon álló s tisztetletet ébresztő egyéniség volt Cleveland és vele, szürke, jelentéktelen elődei után, új éra kezdődött. Sokat vártak tőle: a közélet alapos megtisztítását, a közigazgatás időszerű reformját, a farmerek pedig a vámok alapos leszállítását kívánták tőle. Az új elnök nem nevezett ki 8000 új demokrata postamestert, ezzel rögtön elveszítette népszerűségét a boss-ok (a választási intézők) előtt. Az Egyesült Államok politikai életében a boss-ok nagy hatalmat jelentenek és veszedelmes kívánságaikat nem teljesíteni. Cleveland, nem törődve a népszerűséggel, igyekezett elnöki hatalmával élni, tisztán csak a közérdeket tartva szem előtt. Sok baj volt a háború veteránjaival, akik nagy nyugdíjakat akartak kicsikarni az államtól, de akik között nagyszámmal akadtak szökevények, álrokkantak és olyanok is, akik a polgárháború alatt soha puskaport nem szagoltak. Cleveland nem ment bele nyugdíjaik felemelésébe, Próbálta megrendszabályozni a korlátlan pénzverést, majd megkísérelte a vámoknak egészen mérsékelt leszállítását. A világ legvédővamosabb államában ez nem igen ment. 1887-ben a képviselőház megszavazta Cleveland új vámrendszabályát, melynek értelmében 7—8 százalékkal leszállították volna a vámtarifát, de a szenátus védővamos többsége leszavazta a javaslatot.

Igy Cleveland minden jóakarata elpocsékolódott és első elnöksége meddő erőfeszítések-

kel telt el. A demokraták nagyobb lelkesedés nélkül újból jelölték, de a köztársaságiak Harrison Benjámint, a tippecanoe-i hős unokáját léptették fel vele szemben és kis szótöbbséggel ő lett az új elnök. James G. Blaine, a kongresszus egyik legkiválóbb tagja, a pánamerikai mozgalom kezdeményezője, külügyi államtitkár lett. Harrison azzal kezdte meg a kormányzást, hogy teljesítette a volt katonák kívánságait, amit Cleveland makaesul visszautasított. Megszavazták közben a Silver Purchase Act-et (1890), amely megengedte, hogy az ezüstpénz verését havonként 125 százalékkal emeljék. Ez a törvény tisztán az ezüsbányatulajdonos szenátoroknak az érdekeit szolgálta. De a legemlékezetesebb alkotása a Harrison-rezsimnek mégis az új vámtarifa, melyet Mac Kinleyről, a későbbi elnökről, a javaslat előadójáról neveztek el. A Mac Kinley-féle vámok voltak ebben az időben világszerte a legmagasabbak és az Egyesült Államok kormánya az iparvédelemben elment addig a legszélsőbb határig, amelyet ebben az időben még az erősen védővamos Franciaország és Németország sem közelített meg. Harrisonnal ismét »dark horse« kezébe került tehát a kormányhatalom, olyan elnökébe, akit a gazdasági hatalmak képviselői markukban tartottak. Harrison elnöke volt egy pártnak, a milliomos klikkeknek, a nála sokkal tehetségesebb Blaine államtitkárnak, aki a republikánus párt akaratát képviselte a kormányban. Pártérdekből pocsekolták az állami pénzeket. A veteránok nyugdíjának előbb említett emelése súlyos milliókba került

(89 millióról 150 millióra emelték fel a rokkantsági nyugdíjakat).

Az iparcikkekre kivetett nagy vámok drágulással jártak, a gyümölcsöt és a főzelék-növényeket terhelő vámok Kanada fontos iparágaira voltak fejlesztő hatással. Mindezek a torz eredmények nagyban hatottak az 1890-i választásokra és azt eredményezték, hogy a republikánus párt a kongresszusban kisebbségben maradt. A demokrata párt 235 mandátumra tett szert, a néppárt (Populist) 10 mandátumot szerzett, a republikánus párt mandátumainak száma 88-ra apadt. Ugyanakkor a republikánusok szenátusi többségüket is elvesztették.

1892-ben elnökké ismét Clevelandet választották meg. 1890-től 1897-ig az Egyesült Államok nagy belső válságon estek át. Az árak, amikor Cleveland az elnöki széket elfoglalta, zuhanni kezdtek s egy év alatt 158 bank, 74 vasúttársaság és 15.000 kisebb-nagyobb vállalat bukott meg, a vas-, szén- és gabonatermelés ijesztő mértékben aláhanyatlott. Cleveland eltöröltette a Sherman-féle ezüstitörvényt és négy kölcsönnek a felvételével nagynehezen sikerült két esztendő alatt megállítania a válságot romboló útján. De a legnagyobb tette a második Cleveland-érának a Wilson-féle vámrendszabály: a cukorvámot eltörölték, az egyéb vámtételeket pedig 50 százaléktól 35-ig leszállították. A jövedelmi adóról szóló törvényt a legfelsőbb bíróság, mint alkotmányellenest, megsemmisítette. Cleveland második kormánya alatt némileg befolyt az ügyekre az említett

néppárt, amely Farmer's Alliances és egyéb csoportokból alakult meg 1892-ben és erősen népies, kissé szocialista ízű elveket hirdetett. Követelte többek között a vasutak, a távíró, a távbeszélő államosítását, a progresszív jövedelmi adót, a postatakarékpénztár intézményének behozatalát, a bevándorlás korlátozását, s végül a nyolcórás munkaidőt a gyárakban.

De a bomlási tünetek, amelyek Cleveland hivatalbalépésének évében jelentkeztek, nem szűntek meg máról-holnapra. A farmerek segítségért esengtek, a munkások lázongtak, a munkanélküliség aggasztó méreteket öltött, s az egész betetőzte az Egyesült Államok első nagy sztrájkmozgalma: az 1894-i Pulman-sztrájk.

Az 1893-i világkiállítás után Chicagóban nagy gazdasági depresszió kezdődött, meglehetősen nagy munkanélküliséggel. 1894 tavaszán a Pulman-féle vasútkocsi-művek munkásai a második munkabér leszállítása után sztrájkba léptek, s megkezdődött az Egyesült Államok eddig legnagyobb sztrájkja. Az American Railway Union alkalmazottai a Chicagón átfutó 24 vasútvonalon megtagadták a munkát. A General Managers Association viszont megtagadta a munkások képviselőivel az egyezkedést és azzal fenyegetődött, hogy karhatalmat vesz igénybe. Cleveland elnök, akihez jelentés érkezett arról, hogy a sztrájkolók a gyorsvonatok Pulman-kocsijait feltartóztatják, Richard Orney főállamügyésszel való tanácskozás után Edwin Walkert, a kiváló vasúti jogászszakértőt Chicagóba küldte. De a sztrájkvezetőkkel ő

sem ment semmire és katonai segítséget kért az elnöktől. Cleveland parancsára július 4-én két ezred katona megszállta Chicago fontosabb pontjait, hasztalan tiltakozott John P. Altgeld, Illinois állam kormányzója, mint olyan cselekmény ellen, amely nem tartozik a szövetségi kormány illetékessége körébe. Eugene V. Debs-t, a sztrájkvezért letartóztatták, börtönre ítélték. Miután Gompers, a munkásszövetség elnöke, leintette a mozgalmat, a Pullman-sztrájk augusztusban végetért. Cleveland elnök óriásit növelt népszerűségben, a plutokraták, a nagyvállalkozók saját ügyüknek legfőbb védőjét látták benne.

A külpolitikában Cleveland nem szélső imperialista, mint utódai, de a Monroe-elv megsértését nem tűrte. A venezuelai kormány régóta tárgyalta Angolországgal a Brit-Guayana egy részének átengedéséről. Cleveland erőlyesen fellépett. 1895 december 17-én nyilvánosságra került üzenetében kijelentette, hogy Angolországnak a határkérdésben tett minden lépése az Egyesült Államok kormányának ellentállásába fog ütközni. A következő esztendőben a határkérdést döntőbírószági egyezmény szabályozta. Amilyen sikertelen próbálkozás volt első kormányzása, majdnem olyan nagy eredményekkel járt a második. A gazdasági életben a nagy válság után a nyugalom helyreállt, a pénzügyek megszilárdultak. Pártja mégis elkopott a rövid négy esztendő alatt s a választásokon (1897) William Mac Kinley kapta meg a többséget, az említett vámtörvény megalkotója. Mac Kinley elnökségével

kezdődik az Egyesült Államok politikai életének új — imperialista — korszaka.

Az Egyesült Államok gazdasági fejlődése a XIX. század utolsó két évtizedében szinte forradalmi jellegű és évről-évre az indusztrializálódás irányában haladt. 1850-ben a földbirtokban lévő nemzeti vagyon az egész nemzeti vagyonnak 50 százalékát alkotta, 1890-ben már csak a negyedét. Ez nem jelenti korántsem azt, hogy a mezőgazdaság hátramaradt, csak az iparral nem tartott lépést. Ebben az időszakban szűntek meg a gyarmatosításra váró területek és az új, ki nem használt, érintetlen földterületek megszerzésének vágya, amelynek oly nagy szerepe volt a függetlenség kivívása után az Egyesült Államok életében, nem mozgatóerő többé.

A népesség megkétszereződött: 76 millióra emelkedett a század végéig és évről-évre nagyobb tömegekben vándoroltak ki a munkát vállalók a dollár hazájába, akik az otthoni gazdasági nyomást nem tűrték. 1870-től 80-ig 3,000.000; 1880-tól 90-ig 5,000.000; 1890-től 900-ig 8,250.000 ember hagyta el Európát és vándorolt ki Amerikába. Közben Nyugaton új államok alakultak és csatlakoztak az államszövetséghez, mint Colorado (1876), a két Dakota (1889), Washington és Montana (1889), Idaho (1890), Utah (1896). Még a következő, nem csatlakozott területek vannak a századfordulón: Oklahoma, az Indián terület, Arizona és Új Mexico.

A művelés alatt álló földterület 160 millió hektárt tett ki 1860-ban és 400 milliót 1897-ben. A nagy és termékeny síkságokon a földnek

egyhatod része került művelés alá. Az amerikai búza a 80-as évektől kezdve egyre nagyobb mennyiségben jelenik meg az európai piacokon (a budapestin is). A búzatermelés 1879-től 1899-ig 150 százalékkal emelkedett. A legnagyobb búzatermelő államok Indiana, Ohio, Minnesota, Dakota. A termés egyharmada külföldi piacokra kerül. Az amerikai a világ leghaladottabb szellemű, legfejlettebb mezőgazdasága. A farmerek, kik épp olyan haladószelleműek, mint az ipari vállalkozók, a legfejlettebb eljárásokkal művelik földjeiket, a legjobb, a legtökéletesebb gépekkel végzik a szántást, vetést, aratást, cséplést. Így aztán érthető, hogy a búzatermelés hozadéka 152 millió bushelről 612 millióra emelkedett 1866-tól 1891-ig. De állandóan emelkedik azóta az Egyesült Államok gyapot- és kukoricatermelése is. 1897-ben 5,755.000 bál gyapotot termeltek a déli államok, a század végéig ez a mennyiség 9,434.500 bálra emelkedett. Kukoricából 868,000.000 bushel termett 1866-ban és 2000 millió 1891-ben. A kukoricát főleg sertéshízlalásra fordítják az Egyesült Államok már a század végén a világ legnagyobb hústermelő országa. A húsipar központja Chicago lett, ide központosították az egész húsfeldolgozóipart. A műjég feltalálása és a hűtőkocsik alkalmazása a vasutakon az állatértékesítésben és a húsiparban rendkívül nagyjelentőségű. A mezőgazdasági termelés emelkedését a következő néhány szám mutatja. A kivitt termények értéke 1860-ban 257 millió dollárt tett ki, 1880-ban már 686 milliót, ez a szám a XX. század első esztendeiben

közel egymilliárdra emelkedett. Az országból kivitt mezőgazdasági termékeknek a fele az amerikai mezőgazdaság legnagyobb kincsére, a gyapotra esett. A mezőgazdaság fellendülésében nagyban közreműködött a rendkívül fejlett öntözés, különösen az északnyugati mormon-vidékeken és az Egyesült Államok egyéb steppeszerű tájain.

A talaj rejtett kincsei az egész földkerekségen az Unió területén a legdúsabbak. Ezeknek a természeti kincseknek, a vasnak, szénnek, nyersolajnak, földgáznak és réznek gazdaságosabb kihasználása szintén a polgárháború után kezdődött. Az egész nyersvastermelés 1860-ban még csak 821.000 tonna, 1880-ban 3.8 millió, 1900-ban 13.8 millió. A nyersvastermelés, amely huszonöt esztendő alatt megnégyszereződött, a századfordulón túlszárnyalta az angolt és a németet. 1860-ban az Unio szénbányái 13 millió tonna kőszén termeltek, 1880-ban 64 milliót, 1900-ban 241 milliót. (Több mint fél-milliárd dollár értékben.) A petróleumtermelés a polgárháború előtt még jelentéktelen. Csak későbbben fedezték fel a piszkos és kellemetlen szagú nyersolajnak óriási ipari jelentőségét, amiben nagy része volt a petróleumkirálynak, Rockefellernek. 1880-ban 1.1, 1905-ben már 5.7 milliárd gallon petróleumot termeltek az Unio területén. A kibányászott réz 1860-ban 7200 tonnát tett ki, 1880-ban 27.000-et, 1900-ban 271.000-et.

Az Egyesült Államok iparának hősikora 1865-ben kezdődött. A polgárháború az Unio iparának fejlődésében ugyanolyan korszakos

jelentőségű, mint az egység megvalósulása Németországban 1871-ben. A példátlan eredményeket legszemléltetőbben az acéltermelés statisztikája mutatja. Az 1867. évi statisztika szerint az évi acéltermelés még csak 20 ezer tonna volt, 1895-ben már 6 millió tonna, 1900-ban 10 millió. Ez is jóval nagyobb, mint Angolországé vagy Németországé. 1900-ban az Északamerikai Egyesült Államok a világnak legnagyobb iparos országa s komoly versenytársa Angolországnak és Németországnak a világpiaccon.

Az eliparosodást mutatják a gyárakban alkalmazott munkásokról szóló adatok. 1869-ben az összes gyárak 2 millió munkást foglalkoztattak és az ipari termelés értéke 3.385 millió dollárt tett ki. 1899-ig a munkások száma 4.7 millióra emelkedett, a termelt javak értéke a század végén 11.407 millió dollárra rúgott. Az ipari fejlődést kiegészítette a föld legnagyobb vasúthálózata: a századfordulón 194.000 mérföldet tett ki a vasútvonalak hossza.

Ez a rohamos gazdasági fejlődés természetesen nem ment simán, nem volt benne sem rend, sem rendszer; a szertelen spekuláció, a vállalatok túlkapitalizálódása több válságot idézett elő. Ilyenkor rendszerint sztrájkok következtek, amelyek szintén amerikai arányúak. Elérkezett a 70–80-as esztendőkhöz az ideje annak, hogy korlátozzák a termelést, hogy a tőke megrendszabályozza önmagát, mert a válságokra mindig ráment egy sereg vállalat. Így jött létre az Egyesült Államokban a tőkének egy sajátos társulási formája, amelyet »trust«-nek neveznek (»trust«, annyi mint biza-

lom). Az azonos termelési ágban működő vállalatok összetársulnak, úgyhogy önállóságukat teljesen elveszítik. A valóságban egyetlen nagy vállalatná egyesülnek, úgyhogy a trösztbe belépő vállalat önállósága tisztán névleges. A trösztök követték a kezdetleges társulati formákat, az úgynevezett pool-okat, amelyek nem váltak be. Az első tröszt John D. Rockefeller Oil Trust-je volt, amely 1879-ben jött létre.

Az egy terményt előállító vállalatoknak ezek a társulásai (nem egyesületei) azután korlátozták a túlgyorsan haladó termelést, ugyanakkor hatalmas vállalati koncentrációk keletkeztek. Rockefeller gyorsan legyűrte vetélytársait, csakhamar korlátlan úr lett a petróleum-piacon, majd megteremtette néhány évtized alatt minden idők legnagyobb vagyonát. Módszereiben természetesen nem volt nagyon kényes, sem eszközeiben válogatós. A trösztök hatása részben üdvös, részben pedig kárhozatos volt. Valóban korlátozni kellett a túlgyors és fejetlen termelést, mert az válságokkal járt, és a kisebb vállalatok ezrei mentek tönkre. De a trösztök sok tekintetben rossz hatásúaknak is bizonyultak. Monopolizálták a piacot és olyan árpolitikát folytattak, amely csak az ő érdekeiket szolgálta és nem a fogyasztó nagyközönségét. Közben iszonyú hatalommá nőttek és befolyásukat (és nem éppen üdvös befolyásukat) gyakran a politika területén is éreztették.

Az amerikai közvélemény a trösztöket nem nézte jószemmel, a tőkekoncentrációt úgy tekintette, mint a gazdasági szabadsággal való

visszaélést és kezdettől fogva megszüntetésüket követelte. Így jött létre a közvélemény nyomására 1890-ben a Sherman-féle Anti-Trust Act, amely törvényellenesnek nyilvánított minden monopóliumot vagy társulást, mely az államok közötti forgalom megszorítására irányult. A törvény azonban holt betű maradt. Az idősebb Rooseveltnél elnök megkezdte a harcot ellenük, de nem ért el sikert. Nem tudott végetvetni az individualizmus ama visszaéléseinek, amelyeket a korlátlan individualizmus idézett elő.

A tőke és a munka harca is megindult ugyanabban az időben, mint Európában, de egészen más formákat öltött. Bár az Európából átszivárgó forradalmi szocialista tanok ott is hatottak, de sem a forradalmi szocializmus, sem a francia szindikalizmus, sem az orosz anarchizmus nem vertek mélyebb gyökeret. Az amerikai népjellegben sokkal kisebb az európai tömegeket annyira jellemző két rossz jellembeli tulajdonság: a lustaság és az irigység. Ezért az osztályellentétet s a gyűlölséget, az európai munkásmozgalom fő rúgóit, nem sikerült annyira beleplántálni a lelkekbe. Különben is az individualista közszellem az európai kollektívista áramlatoknak egyetlen formájával sem tudott megbarátkozni. A munkabérek általában jóval nagyobbak Amerikában, mint Európában, mert az amerikai vállalkozók nagyrészt úgy gondolkoznak, hogyha munkásaikat jól fizetik, magát a tőkét táplálják, mert hiszen a jólfizetett munkás vásárló és fogyasztó.

Az említett Pulman-sztrájk előtt is fordul-

tak elő nagyobb munkásmegmozdulások, így az 1873-i vasutassztrájk. 1877-ben veszedelmesebb tömegmozgalmak törtek elő Pittsburgban, Chicagóban, amelyeket valószínűleg Marx, Lasalle és Bakunin amerikai tanítványai lobbantottak lánggra, de a munkások vereségével végződtek. 1869-ben egy »munka lovagjai« (Knights of Labour) nevű munkásegylet alakult, Uriah Stephens vezetésével, de a mozgalom rövidesen aláhanyatlott. Sokkal nagyobb jelentőségű az American Federation of Labour, amelyet Gompers Sámuel nevű angol-zsidó származású munkásvezér alapított meg, szegény, német, zsidó és magyar munkásokból, akik egy szivargyárban dolgoztak. Mintául Gompers az angol Trade Union-okat vette, amelyek tudvalevőleg az angol munkásságnak tisztán gazdasági és érdekszervezetei. Ez sokkal népszerűbb volt, mint az európai szocializmus forradalmi iránya. Általában Marxnak, Lasalle-nak, Bakunin-nak, a mai bolsevizmus atyjának, jóval kevesebb befolyása volt az amerikai munkásságra, mint a szocializmus individualisztikus formáinak, amelyeket Owen, Cabet és Fourier hirdettek. Gompers elkülönítette mozgalmát a politikától, s ámbár olyan szervezeteket nem tudott megteremteni, mint az angol szakszervezetek, mégis hozzájárult a munkások életszínvonalának emeléséhez.

V.

AZ IMPERIALIZMUS. A KÉT HÁBORÚ.

Az 1871-től 1914-ig terjedő rövid korszakot imperialista korszaknak szokták nevezni, nem azért, mintha ezzel a politikai jelenséggel most találkozoznánk először a történelemben, hanem azért, mert sohasem észlelhetjük ennyire határozott és tudatos formában. Az Egyesült Államok kormányai sem vonhatták ki magukat a hatalmi politika általános áramlata alól.

Ez a nyílt hatalmi politika Mac Kinley elnökségével kezdődött. És mi volt ez? Önmagáért való cél, vagy gazdasági érdekek készítették Mac Kinleyt és munkatársait a túlzott hatalmi politikára? Ezt nagyon nehéz volna megmondani. Mi szüksége volt az Uniónak tengerentúli területekre, amikor annyi teendője volt odahaza? A fontos ipari nyersanyagoknak abban az egyedülálló bőségében valóban feleslegesnek látszott, hogy kimozduljon határai

közül és megnagyobbítsa az egész európai kontinenssel vetekedő területét. Ha gazdasági okokra hivatkozhattak, ez csak azért történhetett, mert az ipari termelés olyan arányokban nőtt, hogy a belső piac befogadóképességét messze túlérte. Kivitele a polgárháború óta szakadatlanul növekedett és kezdetben főleg Európa felé irányult. Közben az amerikai kereskedelem fontos piacokat szerzett Ázsiában, Afrikában, a keletázsiai szigeteken. Az iparcikkek kivitele 1900 felé egyre nagyobb arányokban emelkedett és 1870-től 1900-ig pontosan megkétszereződött.

Ebben az időben erős gazdasági kapcsolatok keletkeztek a spanyol tulajdonban lévő rendkívül gazdag és termékeny Kuba-szigettel. A National City Bank nagy érdekeltséget vállalt a cukorültetvényekben. Kuba megszerzésének gondolata nem volt új. Majdnem száz esztendővel azelőtt a két filozófus államférfi, Jefferson és John Quincy Adams helyeselték a sziget elfoglalását, amit nem egyszer követeltek a déli államok is. A kormányok több ízben tettek Spanyolországnak olyan ajánlatot, hogy a szigetet pénzért megveszik, de a spanyol kormány ezt minden alkalommal elutasította. A század utolsó évtizedében akkora tőkéket fektettek be Kuba-szigetén, hogy az Egyesült Államok nagytőkéseit érdekelni kezdték az ott uralkodó belső viszonyok.

A kubaiak 1895-ben M. Gomez és A. Maceo vezetése alatt fellázadtak a spanyol uralom ellen, amely tudvalevőleg mindenütt csak kizsákmányolt és a lakosságot a végsőkig elke-

serítette. A felkelők iszonyú rombolást vittek véghez és egyszerre megállt minden munka, szétrombolták még a vasútvonalakat is. A madridi kormány egy Weyler nevű tábornokát küldte a szigetre, aki a felkelők rémuralmát katonai rémuralommal fojtotta el. Az Egyesült Államok közvéleménye természetesen a felkelőkkel rokonszenvezett. Amíg Cleveland volt az elnök, a kormány megőrizte a szigorú semlegességet, de Mac Kinley elnökségével és a republikánus párt kormányrajutásával minden megváltozott. Mac Kinley mindjárt kormányra lépése után azt követelte Spanyolországtól, hogy vonja vissza a levert felkelők ellen alkalmazott kegyetlen rendszabályokat. Az imperialista sajtó (Pulitzer és Hearst sajtója), amely már régebben követelte a beavatkozást, most igen heves lázítást kezdett Spanyolország ellen. A madridi kormány nem akarva szembe szállni a hatalmas köztársasággal, autonómiát ígért a kubaiaknak, de az elégedetlenséget lecsillapítani nem tudta. A liberális Sagasta-kormány Weylert visszahívatta, de ez sem használt. Erre az Egyesült Államok kormánya, hogy érdekeit megvédje, Havannába küldte a Maine nevű hadihajót, amelyet 1898 február 15-én ismeretlen kezek levegőbe röpítettek és 258 amerikai katona életét vesztette. Amerikában szörnyű volt a felháborodás, a közönség rögtöni beavatkozást követelt.

A Spanyolországgal való háború oka, mint egy amerikai történetíró írja, »részben gazdasági, részben hisztériából származó, részben emberbaráti«. Mac Kinley elismerte Kuba füg-

getlenségét, majd felszólította a spanyol kormányt, hogy csapatait rögtön hívja vissza, ami ugyanakkor a hadüzenetet jelentette. Sagasta spanyol miniszterelnök, érezvén országának gyengeségét, békét akart és felajánlotta az egyeztető bíróság döntését, de Mac Kinley és imperialista kabinetje mindenáron háborút akart Spanyolországgal. A háború mellett izgatott a Wall Street, a politikusok közül Roosevelt alelnök, a lapok közül leghevesebben a New York Tribune. Mac Kinley elnök nem térhetett ki a háború elől, még ha akart volna is.

Ez a háború az amerikai nagy győzelmek sorozata. Az egykor világhatalom Spanyolország a XIX. század véres forradalmaiban már teljesen legyengült s nem volt ellenállóereje. Dewey tengernagy 1898 május 1-én a Manila előtt horgonyzó csendesóceáni hajóhadra megsemmisítő csapást mért. A város erre megadta magát. 1898 július 3-án Sampson tengernagy a spanyol főerőt, melyet Cervera tengernagy vezetett, tönkrevverte. Erre Santiago város megadta magát. Rövidesen az amerikaiak kezére került a Porto Rico-sziget is. A megvert és feldúlt Spanyolország Franciaország közvetítésével békét kért, amelyet 1898 december 10-én kötöttek meg Párisban a következő feltételek mellett: Spanyolország lemond Kuba-szigetéről és Porto Ricóról, átengedi az Egyesült Államoknak a Csendes Óceánban a Fülöp-szigeteket és a Guam-szigetet. A Fülöp-szigetekért az Egyesült Államok kormánya Spanyolországot 20 millió dollárral kártalanítja.

Kuba-szigete önálló állam lett, legalább papirosan. Közvetlenül a háború után Wood amerika tábornok vette át a sziget ideiglenes kormányát. 1900-ban ült össze az alkotmányozó gyűlés, amely 1901 február 21-re elkészítette az ország új alkotmányát. Kuba-szigete köztársaság lett, de elismeri, hogy az Egyesült Államok bizonyosfokú protektorátusi jogot gyakorolhatnak felette. 1903-ban két kikötőt kapott az Unio: Bahia Beancát és Guantamanot. Eközben a belső rend helyreállt és Wood tábornok átadta a kormányt Estrada Palma-nak, az új köztársasági elnöknek, majd az amerikai csapatok eltávoztak a szigetről. Porto Rico az Egyesült Államok gyarmata lett és olyanféle viszonyba került az Unióval, mint amilyenben az úgynevezett koronagyarmatok vannak az angol anyaországgal. Kuba-szigetén azóta nem egyszer törték ki zavargások s ilyenkor megjelent minden alkalommal az amerikai hajóhad a sziget kikötőiben. Megszervezték a Fülöp-szigetecsoporthat is, amely ma az Egyesült Államoknak legnagyobb kiterjedésű és legvirágzóbb külsősége és bevitték az amerikai civilizációt a Hawai szigetországba. Az imperializmusellenes politikai csoportok, főleg a demokrata párt nem nagyon lelkesedtek a Fülöp-szigetek gyarmatosításáért, de a kormányhoz közelállók azzal érveltek, hogy más hatalom (esetleg Németország) teszi rá a kezét erre a fontos gyarmatra és tengeri támaszpontra. Mind a kettő — a Fülöp-szigetecsoporthat és a Hawai-szigetek — az Egyesült Államok gyámsága alatt állottak esztendőkön keresztül. A Fülöp-

szigetek 1907-ben kaptak népképviselőt, a Hawai-szigetcsoporthoz 1940-ben belépett az államszövetségbe mint tagállam s ezzel az Egyesült Államoknak egyenlő jogú és rangú tagja lett.

Az Egyesült Államok 1900-ban résztvettek a kínai boxerlázadás leverésében, különben a kormány egyetértett az angol kormánnyal a »nyitott kapu« elv fenntartásával Kínában. Mac Kinley elnököt 1901 szeptember 6-án egy félkegyelmű lengyel anarchista lelőtte, utóda Roosevelt Theodor alelnök lett, akit 1904-ben újból megválasztottak. Roosevelttől előkelő őskivándorló holland családnak volt a sarjadéka. Nem tartozott sem a dúsgazdag, sem a szűköss viszonyok között élő politikusok közé, s anyagi függetlensége lehetővé tette, hogy sokat lásson és tanuljon. Mindent megtanult és tudott, ami szükséges egy hatalmas, közel 100 milliós birodalom kormányzásához, egyesült benne minden jó tulajdonság: a tanultságon kívül a gyors értelem, gyakorlati érzék, igen erős akarat. Ő is a nagy elnökök közé tartozik. Krisztálytisztán látta az Egyesült Államoknak mind belső, mind pedig külső kérdéseit. A terjeszkedő, tekintélyt követelő hatalmi politikát hirdette. »Nekünk, Egyesült Államok népének, nincs más választásunk, — mondotta — akár akarjuk, akár nem, mint megjátszani a mi nagy szerepünket a világban. Ezt rendelte számunkra a sors az események alakulásával. Meg kell játszanunk ezt a szerepet s mindenképp tőlünk függ, hogy jól játszuk-e meg, avagy rosszul.«

Ezek a szavak jellemzik Roosevelttől elnök

külpolitikáját. Kiváló emberekkel vette magát körül, mint általában az igazán kiváló államférfiak szokták, akiknek nem kell féltetniök szellemi fölényüket alárendeltjeiktől. Kormányának legkiválóbb tagja volt John Hay államtitkár, akit 1905-ben Elihu Root követett. Roosevelt kormányzása az Egyesült Államok belső viszonyainak történetében szinte korszakos jelentőségű. Ő kezdte ugyanis meg a küzdelmet a gazdasági hatalmasságok ellen és bár nem ért el velük szemben fényes sikereket, nagy érdeme az, hogy szembe mert velük szállani.

A világháborút közvetlenül megelőző évtized a trösztök és a trösztvezérek fénykora. Új feudalizmus keletkezett, amelyben az urak a gazdasági élet korlátlan hatalmú vezetői voltak, kik szabadon, kényük-kedvük szerint rendelkeztek népmilliók kenyerével és sorsával. Az arisztokratikus Hamilton nézetei valósultak meg a XIX. század második felében és a XX. század első évtizedében, nem a demokratikus Jeffersoné, aki azért az individualizmusért lelkesedett, amely mások jogai megbecsülésében nyilvánul és olyan társadalomért, amely független, szabad egyénekből tevődik össze. Az amerikai közszellem minden idealizmusa mellett is inkább Hamilton, mint Jefferson nézeteinek kedvezett. A szélső utilitarizmus, a pénz, az anyagi siker, a hatalom imádata, az »aki bírja, az marja« elvben nyilvánuló individualizmus, természetesen azzal járt, hogy falhoz szorították a gyengéket, a kevésbé tülekedőket. Ebben a gazdasági rendben a leg-

élelmesebbek és a legkíméletlenebbek emelkedtek ki. Természetesen nem szabad általánosítanunk. Igaz, hogy az amerikai milliomosokról, a nemzet hőseiről nem sok jót olvashatunk amerikai írónál. Kegyetlen, szívtelen embereknek rajzolják meg őket, akik vagyonuknak, hatalmuknak megszerzése közben félre-rúgtak minden erkölcsi törvényt. Ez az állítás túlzás. A kitartó munka, a szervezőképesség, a kíméletlenség, az erkölcsi gátlás nélküli érvényesülésre való törekvés és a pusztá szerencse egyformán szerepelnek az amerikai nagy vagyonok létrejöttében. A nagykapitalisták és trösztvezérek között akadtak kiváló szervezők és feltalálók is.

A tőkekoncentráció az első trösztök megalkulása óta, bármennyire kárhoztatta is a trösztöket az amerikai közvélemény, rohamosan haladt előre. 1879-től 1898-ig 82 tröszt keletkezett, egymilliárd dollár alaptőkével. 1898-tól 1904-ig 236 trösztöt alapítottak, hatmilliárd tőkével. 1901 februárjában alakult meg a hatalmas vaströszt United Steel Corporation, 1,4 milliárd tőkével. Hasonló monopóliumot teremtett a cukoripar, a Chicagóban összpontosult húsipar, a petróleumipar. A Rockefeller-féle Standard Oil Company érdekköré került a petróleumipar 86,5 százaléka. Ha mindez olesóbodást jelentett volna a nagyközönség számára, a trösztök nem lettek volna olyan gyűlöletesek. Szídták őket a munkások is, s főpanaszuk az volt, hogy a jó szakmunkásokat kiszorítják és olesó, frissen bevándorolt, tanulatlan munkásokkal dolgoztatnak. A trösztök el-

len nagy harcot kezdett már Bryan, a demokraták nagyhatású vezére és Rooseveltnél teljesen magáévá tette a demokraták és a néppártiak szociális törekvéseit.

Az elnök 1903 februárjában megalkotta a »Departement of Commerce and Labour«-t, amely azóta az összes nagyipari korporációkat ellenőrzi s így a kormány bizonyos fokú befolyást gyakorolhat az egész iparra. És hozott sok más üdvös törvényt. Igen sok baj volt az amerikai nagyvasúttal. Rooseveltnél egyik törvénye megtiltotta a vasúttársaságoknak, hogy egyes, állandó és bennfentes szállítóknak leszállíthassák a díjszabást. A közönség boldog volt, mert látta, hogy végre akad egy elnök, aki szembe mer szállani a trösztökkel. Ennek köszönhette Rooseveltnél másodszori megválasztását 1904-ben. Törvényt hozott a természeti erőforrások mohó kihasználása ellen, a rettentő anyagpocsékolás megakadályozására. Az Egyesült Államok területén minden terv nélkül, tisztán profitéhségből óriási erdőségeket irtottak ki, ami megrontotta az éghajlatot. Fellépett Rooseveltnél mint közvetítő egyik nagy szénbányász-sztrájkban, amely azért tört ki, mert a bányatulajdonosok a munkások minden jogos követelését elutasították. Az amerikai egészséges és erkölcsi alapon álló közvélemény teljes odaadással támogatta őt a trösztök elleni nagy harcában, különösen azután, amikor a Standard Oil Társaság világraszóló botrányai napfényre kerültek.

Nevéhez fűződik a legnagyobb technikai alkotások egyikének, a Panama-csatornának

útból való megkezdése. Amikor a Lesseps-féle vállalkozás botrányba fűlt, a csatorna építése egy időre félbeszakadt. 1902 november 8-án írták alá a Columbia állammal az új egyezményt, amelynek értelmében a megfelelő területsávot átengedik az Egyesült Államoknak örök időkre s nemsokára a világháború kitörése után, 1914 augusztus 15-én nyílt meg a rendkívüli nagyjelentőségű új víziút. A Panama-csatorna gazdaságilag és katonailag egyaránt rendkívül nagyjelentőségű. Megrövidítette ezer kilométerekkel a két Óceán közötti utat s ugyanakkor lehetővé tette, hogy a csendesóceáni flottát áthozhassák Keletre s az atlantióceánt bármikor átvihessék Nyugatra. A csatorna forgalma a Szueziét gyorsan felülmúlta. (1,475.000 tonna 1914-ben, 28.000.000 tonna 1926-ban.)

Roosevelt módosította először a híres Monroe-tant. 1904 december 6-iki üzenetében kimondta, hogy az Egyesült Államok kormánya, ha annak szüksége mutatkozik, a nyugati féltekén bármikor átveheti a nemzetközi rendőrség szerepét. A módosított Monroe-tan eredménye az volt, hogy amikor Venezuela nem fizette nemzetközi adósságait, Németország kénytelen volt a hágai döntőbíróság ítéletéhez hozzájárulni. 1904-ben a Santo Domingo köztársaságban zavarok törtek ki: az Egyesült Államok hadserege elfoglalta a szigetet és egészen 1924-ig megszállva tartotta. Roosevelt a leghatározottabban követelte minden esetben az Egyesült Államok jogainak tiszteletben tartását, de ugyanakkor a köztársaság kormánya

elismert világtekintélyét több alkalommal latbavetette, hogy békét teremtsen egymással szembenálló hatalmak között. Rooseveltt közvetítésére jött létre Oroszország és Japán között a béke a mandzsúriai hadjárat után Portsmouthban (1905 szept. 5.). Az angol-amerikai-japán csendesóceáni egyezmény (1905 aug. 12.) szintén az ő műve. Közbenjárt Rooseveltt Németország és Franciaország között a bonyolult és könnyen veszedelmessé válható marokkói kérdésben és az ő kezdeményezése volt az algesirasi konferencián létrejött *modus vivendi*. (1906.) Ő hívta össze a második hágai békeértekezletet. Mindezekért az érdemeiért a Nobel-békedíjat is megkapta.

Rooseveltt kormányzása szinte korszakos jelentőségű. Ő az Egyesült Államok nagyhatalmi politikájának megalapozója és a belső társadalmi béke megteremtője. A trösztök már kezdték forradalmasítani visszaéléseikkel az ország közvéleményét. A közvélemény nagyrésze mellé állt, főleg az írók, a közírók, az emberbarátok, az összes okos emberek, akik látták, hogy a gazdasági hatalom túlburjánzása megbontja a társadalmi egyensúlyt. Őt támogatta egy sereg kiváló író és közíró, köztük Ida Tarbell, aki a Standard Oil üzelmait leplezte, Upton Sinclair, Lincoln Steffens, stb. Ő kezdte meg azt a nagy gazdasági és társadalmi reformot, melyet unokaöccse, a második Rooseveltt fejezett be napjainkban. Lincoln óta Theodor Rooseveltt az Egyesült Államok legnagyobb államférfia.

Utódául egyik kitűnő munkatársát, W. H.

Taftot ajánlotta, akit a népszerű demokrata vezérrel, Bryan-nel szemben nagy szótöbbséggel megválasztottak. Taft tanult, okos, tapasztalt, becsületes politikus volt és folytatta elődének politikáját, de viszont hiányzott nála amannak törhetetlen kitartása és energiája. Azok a hatalmak, melyeket Rooseveltt féken tartott, ismét felülkerekedtek és maga Roosevelt, amikor hosszabban tartó világkörüli útról visszatért, kénytelen volt bevallani, hogy Taftban csalódott.

Roosevelt az 1910-i választásokon újból fellépett, hogy folytassa, megválasztása esetén, megkezdett reformműveit. Külön pártot szervezett, de az által, hogy a hatalmas, egységes republikánus pártot kettészakította, elősegítette a demokraták győzelmét. És valóban azok győztek és az új elnök Woodrow Wilson professzor lett, a Princeton egyetem volt elnöke és New Jersey állam egykori kormányzoja, egy igen tanult, tehetséges és jóakarátú ember, akire nagy szerep várt hazája történetében. A józanság, idealizmus, az amerikai célok tisztánlátása jellemzik Wilson beköszöntő beszédét. Az emberek, kiket kormányába meghívott, mind bizalmatkeltők voltak, mint Bryan, William G. Mac Adou (a pénzügyminiszter), L. M. Garrison (a hadügyminiszter), Franklin K. Lane (belügyminiszter)... Megkezdte a harcot a nagyipar és a mozgótöke kiváltságosai ellen. Az 1913-i új vámtarifa (Underwood vámok) a legalacsonyabb vámtételeket jelentette 1865 óta. A tizenhatodik alkotmánymódosítás után lehetséges volt a foko-

zatos jövedelmi adó behozatala, ami majdnem korszakos újítás az amerikai adózás történetében.

Wilson első elnöksége alatt a legnagyobb alkotás mégis az új banktörvény (Glass—Owen-féle törvény), a Federal Reserve Act (1913 december 13). Ez a törvény szabályozta a bankjegykibocsátási jogot s az Unio egész pénzügyi rendszerét új alapokra építette. A régi pénzügyrendszer, annak ellenére, hogy az Unio már (1900-ban) áttért az aranyvalutára, igen nehézkes volt és előidézője az időnkénti válságoknak, így az 1907-i nagy pénzügyi válságnak. A republikánusok nem tudták megoldani a nehéz bankkérdést. Wilson új törvénye az országot 12 kerületre osztotta és minden kerület élére, valamelyik fontosabb városban, egy szövetségi tartalékbank került (amelynek bizonyos feltételek mellett a bankok voltak a tagjai), ezek a tartalékbankok megkapták a bankjegykibocsátási jogot a birtokukban lévő fedezet (40 százalékos aranyfedezet) alapján. Ugyanakkor megszervezték Washingtonban a szövetséggközi tartalékhivatalt (Federal Reserve Board), amely ellenőrzi a szövetségi tartalékbankokat. Ez azt jelenti, hogy az állam irányíthatja a pénzügyeket és a kormány gyakorolja azt a hatalmat, amelyet eddig a pénzügyvilág vezetői gyakoroltak saját érdekeik szerint. A tartalékbankok taglétszáma a törvény életbelépésekor 7300 volt.

Igen fontos törvénye Wilsonnak a Clayton Act (1914 október 15). Ez a törvény elrendeli, hogy sztrájkok esetén egy bizottság dönt a

munkások és a munkaadók viszályában, s egyben elismerte a sztrájkokat, mint a munkásoknak bizonyos esetekben jogos eszközét. Wilson mint demokrata támogatta a farmereket, akik ki voltak szolgáltatva a trösztöknek és megszavaztatta a kongresszussal Federal Farm Loan Act-et, hogy az agrárkölcsonöket megkönnyítse. A La Follete-féle Seaman's Act a hajósok helyzetén könnyített. A munkásvédő törvények egészen újak, annyira, hogy Gompers, a munkások vezére, a Clayton-féle törvényt az amerikai munkások szabadságlevelének nevezte.

Wilson alatt tehát alkotásokban gazdag reformkorszak kezdődött, amely tovább folytatódtott volna, ha a fejlődés útját ott is el nem vágja a szerajevói esemény.

Wilson nem volt harcias jellem. Mint tudós és gondolkodó, életének nagyrésztét könyvek között töltötte el; a legrosszabb akarat sem vádolhatja őt azzal, hogy a háborúkért lelkesedett volna. Az Egyesült Államok külpolitikája a spanyol háború óta a leghatározottabban békésszellemű. Maguk a nagytömegek, akiket lefoglalt az üzleti élet, akiknek figyelmét, érdeklődését lekötötték a gazdasági kérdések, nem is igen tudtak Európáról. Európával legfeljebb azok foglalkoztak, akik ott születtek s nem felejtették el szülőföldjüket. A kormány több országgal kötött döntőbíróági egyezményt, csak Mexico ügyeibe avatkozott be Wilson fegyveresen (1916-ban).

A világháborút közvetlenül megelőző másfél évtized alatt fokozódott a mezőgazdasági

és ipari termelés, amely a polgárháború után hatalmas lendülettel megindult. A gyapottal beültetett terület 1900-tól 1913-ig 25 millió hektárról 37 millió hektárra emelkedett. A legnagyobb gyapottermelő államok ebben az időben Texas és Oklahoma. A világ gyapottermelésének háromötödrésze az Egyesült Államokra esett. Nemcsak az ipar hozadéka emelkedett, hanem a mezőgazdaságé is. És az Egyesült Államoké a világ legfejlettebb industrializált mezőgazdasága. A gazdaságok számát 6 millióban állapították meg s az összes gazdaságok 900 millió hektáron terültek el 1913-ban. A körülbelül 100 milliót kitevő összlakosságnak egy jelentékeny része — 30 millió ember — élt a mezőgazdaságból.

Az ipar emelkedésére csak néhány számot idézünk. 1913-ban 62 millió tonna vasat bányásztak ki az összes vasbányákból, a nyersvastermelés ugyanebben az évben 30 millió tonnát tett ki. Az amerikai acél világhírré tett szert, ami nagyrészen Carnegie, E. H. Garry érdeme. Az arany- és ezüsttermelés a háborút megelőző évtizedben megkétszereződött. 1900-tól 1913-ig egyharmaddal növekedett a gyárimunkások száma, de ugyanakkor az ipari termelés értéke 11.4 milliárd dollárról 24.2 milliárd dollárra emelkedett. A gépek alkalmazásában és ipari kihasználásukban Amerika járt legelől a világ összes országai között, annyira, hogy sikerült a legkisebbre csökkenteni a nyers emberi és állati erőt. A robbanógázmotor európai találmány, de tökéletesítésére az amerikai feltalálók vetették rá magukat

(Ford, Haynes George) s a gépkocsiipar az Egyesült Államoknak ma egyik leghatalmasabb ipara. A villamosság ipari és mezőgazdasági alkalmazásában az amerikaiak szintén úttörő munkát végeztek és minden más népet messze megelőztek. A Wright-testvérek 1904-ben elkészítették az első használható repülőgépet, ezzel beteljesült az emberiségnek egy régi vágya, a levegő meghódítása, amely Leonardo da Vinci óta foglalkoztatta a fizikusokat és feltalálókat. Graham Bell fizikus telefonja roppant jelentőségű az üzleti életben és az emberek egymással való érintkezésében. Szinte szimboluma az egész technikai civilizációnak, amely Amerikában érte el tetőfokát, Edison Tamás elektromos izzólámpája és a legérzékenyebb kifejezői a minden képzeletet felülmúló nagyságú vasvázas épületek, a felhőkarcolók.

Az Egyesült Államok a szabványosításnak (standardizálás) a hazája, ami lehetővé tette a tömegcikknek roppant mennyiségben és olcsón való előállítását. Ezt az elvet Ford, a detroiti gépkocsigyáros a gépkocsiiparban is megvalósította és sikerült megszerveznie a földkerekség egyik legnagyobb ipari vállalatát. A folyami hajózás egészen aláhanyatlott, de a vasutak évről-évre terjedtek és tökéletesedtek.

De a nemzeti vagyon 95 százaléka a lakosság 21 százalékanak a kezében volt 1914 előtt, ami a legjobb akarattal sem mondható egészséges vagyonmegoszlásnak. És a nagy sztrájkok gyakoriak. De az amerikai, kétségtelenül jóra törekvő és idealista közszellem igyekezett

ezeket az ellentéteket kiküszöbölni és a társadalmi igazságosságra való törekvést vitte be az amerikai politikába Wilson elnök az előbb említett nagyjelentőségű reformjaival.

Az 1914-ben kitört világháború Amerikában is megzavarta az élet nyugodt menetét. Hatalmas arányú angol és francia propaganda indult meg, de a közvélemény sokáig megoszlott. Rögtön megkezdődött az amerikai iparcikkek, főleg a hadianyagok és az agrárterméyek iránt egy páratlan arányú kereslet. Angolország és Franciaország hatalmasösszegű kölcsönöket vettek fel. Gyakoriak a háború kitörésének kezdete óta a surlódások Németország és a német kormány 1916 májusában ünnepélyes ígéretet tett arranézve, hogy teljesíteni fogja a tengeralatti háborúra vonatkozó amerikai feltételeket. Miért avatkoztak be az Egyesült Államok a világháborúba? Ezt a kérdést sokat taglalták és tárgyalták, de még több mint két évtized történeti távlatában sem könnyű rá megfelelni, annvira nem ismerjük a rúgókat.

Az angol barátság igen régi. Az előzményekben rámutattunk arra, hogy már a függetlenségi harc korában hirdették egyesek az angol-amerikai szolidaritást. A lakosságnak 41 százaléka angol és skót eredetű, 16 százaléka északi germán, az uralkodó nyelv az angol; az első kivándorlók, a puritánok hagyománvai egész máig élnek. Így érthető, hogy az Egyesült Államok népének többségét a rokonszenv kötelei elsősorban mégis Angolországhoz fűzték. Az 1812-i, értelem nélkül való angol-

amerikai háború óta komoly ellentétek a két angol-szász birodalom között nem merültek fel.

Az Egyesült Államok közvéleményét németellenesre hangolta az, hogy a német császár üzentte meg Oroszországnak és Franciaországnak a háborút és az Osztrák-magyar monarchia kényszerítette rá a háborút Szerbiára. Ezenkívül az angol propaganda mesteri módon, nagy eredménnyel dolgozott: utálttá, gyűlöltté tette a porosz militarizmust. A Lusitania nevű hajó elsüllyesztése (1915 május) nagy hatást gyakorolt az erősen impresszionista amerikai közvéleményre. Közben az Egyesült Államok bankárjai 9 milliárd 500 millió dollárt kölcsönöztek a szövetségeseknek: érdekük volt tehát a pénzhatalmasságoknak, hogy azok nyerjék meg a háborút. Wilson elnök angolbarátsága eléggé ismert. A korlátlan tengeralattjáró-harc, a német politikának ez a legvégzetesebb baklövése azután előidézte az Egyesült Államok közvetlen beavatkozását. Wilsont 1916-ban újból elnökké választották, mégpedig békeprogrammal s az elnök 1917 január 22-iki üzenetében »győzelem nélküli békéről« beszélt, de már február 3-án megszakította a diplomáciai kapcsolatokat Németországgal és 1917 április 6-án megüzente a háborút.

A kormány nem vezette be az általános védkötelezettséget, de mégis sikerült négy millió 355.000 főnyi hadsereget mozgósítania, amelynek egy jelentékeny része Pershing tábornok vezetése alatt áthajózott Európába és résztvett az utolsó hónapok döntő harcaiban. Nagy véráldozatot az Unió az entente-ügyért

nem hozott. A katonák rosszul kiképezve jöttek át Európába. Haig angol fővezér írja emlékirataiban, hogy először 1918 június 4-én dobott be valahol kísérletképpen egy amerikai zászlóaljat, amely kitűnően megállotta a helyét. Az amerikai katonák különben igen jól harcoltak. Az összes veszteséget 350.000 főben állapították meg, ami szinte elenyészően csekély a többi hadviselő állam veszteségeihez képest.

Wilson elnök, ideális céloktól indítatva lépett be az európai hatalmak ádáz harcába, abban a hiszemben, hogy meg fogja valósítani az emberiség nagy és szent békéjét. 1918 január 8-án tette közzé az elnök híres 14 pontját, melynek elgondolása valóban ideális és egészen más lett volna a béke és egész más lett volna Európa térképe is, ha a béketárgyalásokon az elnök elgondolásai válnak valóra. A 14 pontban még szó sincsen például az Osztrák-magyar monarchia szétdarabolásáról; csak Ausztriából a déli, olaszlakta területeket kellett volna átengedni Olaszországnak. 1918 őszén, amikor a központi hatalmak veresége már nyilvánvaló volt, ezt a szép elgondolást ő maga is visszavonta, de viszont kétségtelen az is, hogy ő az engedékenység szellemét, a valódi béke és igazság eszméjét képviselte a béketárgyalásokon (ahol személyesen megjelent 1919 januárjában) Lloyd George-zsal és főleg Clemenceauval szemben. A párizsi békeszerződések nem egyeztek meg az Egyesült Államok békecéljaival; Wilson eszméje, a Nemzetek Szövetsége, sem az lett, aminek ő szánta. Wilson elnök összes terveivel megbukott. Ő odaát, hazájában, egészen

más világban élt és a békeértekezleten egy jótányit sem tudott megvalósítani azokból a politikai elvekből, amelyeket odahaza, csöndes dolgozószobájában elgondolt. Csalódva, lelkileg összetörve távozott el a békeértekezletről s az európai békeapostolok előtt, kik mélyen csalódtak benne, úgy tűnt fel, mint minden idők egyik legszánalmasabb álprófétája.

A béketárgyalások alatt az Egyesült Államok közvéleménye elfordult Európától, a kormány nem írta alá a világtörténet egyik legrosszabb békéjét és nem lépett be a Népszövetségbe.

VI.

AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK MINT VILÁGHATALOM.

Roppant tekintéllyel, meggazdagodva, a világhatalom büszke önérzetével kerültek ki az Egyesült Államok az európai nagyhatalmak fegyveres mérkőzéséből. Rendkívül érdekes és tanulságos, hogy a világhatalommá nőtt nagy nemzet milyen utat tett meg az egyik pokoltól a másikig, 1919-től 1939-ig, a második világháború kitöréséig.

Az entente-hatalmak az Egyesült Államoknak köszönhették győzelmüket. A hadiszerek özönével, óriási kölcsönösszegekkel támogatták őket kezdettől fogva, a háború utolsó hónapjaiban még ezenkívül az amerikai katonák pótolták a szövetséges seregek megritkult sorait. Kezdetben úgy látszott, mintha a wilsonizmus végleg megbukott volna, s az Egyesült Államok teljesen izolálják magukat Európától.

A világháború hatása az Egyesült Államokra és főleg a gazdasági életre rendkívül nagy és főleg abban nyilvánul, hogy minden termelési ág fokozta addigi hozadékát, még hozzá olyan arányban, amilyenről 1914 előtt a legvérmesebb amerikai fantázia sem mert volna álmodni. Az Egyesült Államok mindig adósai voltak Európának: 1914-ben 3 milliárd dollárral tartoztak; 1918-ban már az Egyesült Államoknak tartoztak az európai országok kerek 12 milliárd dollárral. Az Unió a világháború alatt a hadviselő Európa gyárosává lett. Roppant sok hadiszert termelt, de közben az egyéb ipari termékek gyártása is hallatlan módon megnőtt. Új, nagy területeket szántottak fel és fokozták a gabonatermelést a megnövekedett európai szükségletek következtében. A világháború eredménye röviden az, hogy 1918 óta az Egyesült Államok a gazdaságilag legfüggetlenebb területe az egész világnak. Az 1923-i statisztikából idézünk errenézve néhány számot.

Ebben az esztendőben a nyersanyagoknak és az élelmiszereknek már csak 7.9 százalékát vették be az Egyesült Államokba külföldről. Hogy lakosságukat eltartsák és a hatalmas iparukat üzemben fenntarthassák, alig van szükségük külföldi bevitelre: meg tudják közelíteni a teljes gazdasági autarkia eszményét. Milyen, szinte mérhetetlen segélyforrásokkal rendelkezik az Unió, ezt a következő néhány szám mutatja. 1924-ben az Egyesült Államok termelték az egész földön elfogyasztott szénnek 38 százalékát, a petróleumnak 70 százalékát, a réznek

58, az ólomnak 40 százalékát, a vasércnek egyharmadát. Itt termett a föld kukoricatermésének 75 százaléka, a különböző egyéb gabonafajoknak 55 százaléka, a gyapotnak szintén 55 százaléka, a fának 53 százaléka és az egész földön fogyasztott dohánynak egyharmada. A termelésnek a mértékét és intenzitását megértjük akkor, ha tudjuk, hogy az Egyesült Államok a föld felületének 5.7 százalékát alkotják. Kétségtelenül ez a terület a földnek a legtöbbet termelő, legdúsabb területe, ahol minden emberi munka a legjobban kifizetődik.

Az eliparosodási folyamat, mely, mint már az előzményekben említettük, 1865-ben kezdődött meg, a világháború alatt tovább tartott. 1890-ban a mezőgazdasági népesség még az összlakosságnak 71.5 százaléka. 1910-ben már csak 54 százaléka; közvetlenül a világháború után (1920-ban) ez a szám 48.6-ra hanyatlott. Az Egyesült Államok gépesített mezőgazdasága és racionalizált ipara sokkal többet termelt, mint amennyit az ország elfogyaszthatott és a 90-es évektől kezdve a szövetségi kormány gazdasági politikája előmozdította a külkereskedelmet.

Az amerikai gyárak szabványosított termékei egyre nagyobb mértékben árasztják el a világpiacot. A háborúban megnövekedett termelő erők számára még tágabb piacra volt szükség, mint 1914 előtt. A beviteli és kiviteli statisztika adatai szerint Európába 1914 előtt igen csekély amerikai áru érkezett, de a háború után is elsősorban Dél-Amerika, Ázsia és Afrika az Unio főpiacai. 1923-ban a Dél-Amerikába bevitt áruknak 72 százaléka az Egyesült

Államokból való. Ázsia és az óceáni szigetek beviteli statisztikájában az Egyesült Államok 53 százalékkal szerepelnek, Afrikáéban 68 százalékkal. Az összes európai országok nyersanyag- és félárubevitelének 53 százalékát szolgáltatották az Egyesült Államok, tehát jóval többet, mint 1914 előtt. A fontos ipari nyersanyagok közül gyapottal úgyszólván Amerika egyedül látta el Európa összes gyárait. Nagy kivitelük van az Egyesült Államoknak Kanáda, Ausztráliába, Argentínába. Addig, amíg az európai termelés a világháború csapásától magához nem tért, az Egyesült Államoknak hatalmas mennyiségű behozataluk van Európába, — az élelmiszerbehozatal a 70 százalékot is elérte — később azután, amikor az európai mezőgazdaság lassanként elérte az 1913-as színvonalat, a bevitel természetesen csökkent, végül előidézte az 1929-ben kitört agrárválságot.

A világháború pénzügyi következményei talán a gazdasági következményeknél is nagyobbak. Az Unio, amely — mint említettük — Európának mindig adósa volt sokmilliárddal, most egyszerre adósból hitelező lett, Európa pedig eladósodott, nemcsak a háborús hitelek következtében, hanem azért is, mert a lerongyolódott európai országok az Egyesült Államok pénzügyi támogatását nem nélkülözheték. Az Egyesült Államok kereskedelmi mérlege 1918 után rendkívül kedvezően alakult. A kivitel 1910—14-ben 1429 millió dollár; 1915—20-ban 6261 millió dollár; 1921—25-ben 4397 millió dollár. Az Egyesült Államok bevitelére 1914-ben

919 millió dollár; 1915–20-ban 3223 millió, 1921–25-ben 3450 millió.

Mint a számok mutatják, a világháború alatt a kivitel megháromszorozódott, közben a bevitel csak megkétszereződött. A kivitel a háború előtti évek normális eredményeihez képest 30 százalékos emelkedést mutat és kérdés, vajjon a háború nélkül ez a gyors emelkedés bekövetkezett volna-e? A világháború folyamán az összes országok kivitele csökkent, sőt csaknem teljesen megszűnt, az Egyesült Államoké viszont emelkedett. Azok szegényedtek, az Egyesült Államok vállalatai, bankjai pedig óriási bevételekre tettek szert.

Európa főleg nyersterményekben rá van szorulva Amerikára, de ha itt a termelési viszonyok normálisak, az amerikai behozatal meg sem közelíti a világháború utánit. Sőt, ha az európai országok gyarmatosítani tudnák Afrikát s az ellátná őket főleg gyapottal és gabonaneműekkel, Európa kismértékben szorulna rá Amerikára. Az előbbi számokból kitűnik, hogy az Egyesült Államok kereskedelmi mérlege igen kedvező volt. Valóban, 1925-ben 666 millió dollár különbözetet tüntetett fel az ő javukra. A fizetési mérleg adatai már nem mutatnak ilyen kedvező képet, aminek az az oka, hogy igen nagy tőkék vándoroltak ki az első évtizedben külföldre. 1914 előtt az Egyesült Államok tőkéiket bent fektették be, a külföldnek úgyszólván semmit sem juttattak, a világháború alatt és utána azonban ez a helyzet megváltozott. Nem szólva az említett 12 milliárdos összegről, mellyel a szövetségesek

Amerikának tartoztak, évről-évre hatalmas összegek szerepelnek a külföldi tárcában; amelyek 6 milliárd dollárra emelkedtek 1925-ig, úgyhogy ebben az esztendőben az összes künnlevőségek 10 milliárd 405 millió dollárra emelkedtek.

Egészen különös helyzet állott elő 1918 után az Egyesült Államok és Európa viszonyaiban. Az Egyesült Államok ugyanis tömték a hatalmas összegeket Európába, de semmit sem vásároltak tőle, így ezek a tőkék nem gyümölcsözően befektetett összegek voltak, hanem egyszerű pénzkölcsönök, melyeket Európa kamatos kamataival együtt fizetett vissza. Az amerikai tőkések pénzei a nagybankok révén átvándoroltak Európába, úgyhogy maguk a kölcsönzők nem is tudták, hogy ezeket a pénzeket mire fordítják, mi lesz azoknak odaát a rendeltetésük. 1918 után az Unio lett a világ bankárja, ugyanazt a szerepet töltötte be egészen a világgazdasági válságig, mint 1914 előtt a dúsgazdag Franciaország. Helyes volt-e ez akár európai, akár pedig amerikai szempontból, olvan kérdés, melyről a közgazdasági szakemberek igen sokat tudnának vitatkozni. Egy bizonyos: az, hogy igen nagy hatalom jutott a hitelek révén, az amerikai bankvezérek kezébe, hiszen országoknak, eladósodott, elszegényedett, a termelés rendjét helyreállítani nem tudó országoknak a helyzete és sorsa függött tőlük. Beleszólhattak kölcsöneik révén európai országok belügyeibe...

1918 után a politikai életben is nagy változások, mélyreható átalakulások következtek

be A demokraták ugyanis nyolcéves kormányzásuk után meglehetősen elkoptak, amiben nagyrésze volt annak, hogy Wilson elnök békepolitikáját olyan siralmas csőd sujtotta. A kongresszus megtagadta a Népszövetségbe való belépést, arra hivatkozva, hogy az egységek-mány 10. paragrafusa kötelezővé teszi más államok ügyeibe való beavatkozást; a szenátus pedig visszavetette a békeszerződéseket. Wilson elnök a kudarcba belebetegedett s vele együtt bukott pártja is. Pedig a demokrata párt őrizte meg legtisztábban a régi szabadelvű hagyományokat; az egyén jogait követelte a közösség jogaival szemben, az egyes ember érvényesülését a hatalmas csoportokkal szemben, ez követelte a tagállamok régi jogainak épségbentartását. A republikánus párt, az 1865 után kialakult új amerikanizmusnak a pártja, támogatói pedig a trösztök voltak. 1920-ban a többségre jutott republikánusok az ismeretlen nevű Warren Gamaliel Hardingot választották meg elnökké.

A köztársaság a 18-as, 19-es, 20-as években nagy belső mozgalmaknak a színhelye, olyan mozgalmaké, amelyek az amerikai nép idealizmusából fakadtak. Ilyen az alkoholelles mozgalom, melynek apostolai, propagandistái főleg azok közül kerültek ki, akik a régi, de máig élő puritán hagyományokban nevelkedtek. Hogy a törvényt az egész köztársasagra rákényszerítsék, az alkotmány módosítására volt szükség s ez meg is történt. Még Wilson kongresszusa megszavazta a Volstead Act-et, majd 1919 januárjában a tagállamok háromnegyed

része hozzájárult az alkotmánymódosításhoz, amellyel a Volstead-törvény az egész birodalomra kötelező törvény lett. Az amerikai közvélemény csakhamar kénytelen volt belátni szörnyű tévedését: új bűnök, visszaélések keletkeztek, új törvényellenes és bűnöző iparágak burjánzottak fel a szerencsétlen törvény miatt, amelyet végül is hatályon kívül kellett helyezni.

Az amerikai nemzeti öntudat sohasem mutatkozott a köztársaság fennállása óta olyan erős, sokszor támadó formában, mint közvetlenül a világháború után. Felébredt először valami igen agresszív idegengyűlölet, ami csaknem ismeretlen azelőtt. Az az ország, amely 1914 előtt kitárta kapuit az idegeneknek és lakosságának milliós tömegei nem Amerikában születtek, megalkotta 1924-ben a szigorú bevándorlási kvótát. A törvény előnyben részesíti az északi bevándorlókat, a németeket, az északi germanokat, a déli latin népekkel és a szláv fajokkal szemben, nyilvánvalóan azzal a céllal, mert az előbbieket értékesebb elemnek tartják és olyanoknak, akik a nagy kohóban rövidesen összeolvadnak az uralkodó fajjal. Azóta a bevándorlók száma igen csekély. Igaz, hogy munkásokra az ipari termelés emelkedése dacára sincsen szükség, mert az új, racionalizált termelés, az évről-évre tökéletesedő munkagépek emberek százazreinek, sőt millióinak kényerét vették el. A kivándorlók csak leszállítanak a munkabéreket.

Az amerikai nacionalizmus megmutatkozott a kommunisták elleni kérlelhetetlen gyű-

lőletben is. A titkos kommunista agitátorok a világháború után itt is megkezdték működésüket, s a munkásságot sztrájkokra bízatták. Massachusetts állam akkori kormányzója, Calvin Coolidge, a későbbi elnök, Bostonban az állami gárda segítségével nyomott el egy sztrájkot és utána mint valami nemzeti hőst ünnepelték. 1920 január 1-én a főállamügyész (Attorney General) elrendelte az összes kommunisták letartóztatását valamennyi államban, mire több mint hatezer gyanús embert esuktak le. A szigorú fellépés elejét vette a vörös forradalomnak, — így látták legalább az amerikaiak.

Újból feltámadt a már említett Ku-Klux-Klan mozgalom. Tagjai szélső nacionalista érzelmű középosztálybeliek. A Klan-mozgalom tagjai délen a négerék, nyugaton pedig a katolikusok ellen fordultak, azt mondván, hogy az Unió népének a protestantizmus a nemzeti vallása. Gyűlölik a zsidókat, az íreket, az oroszokat és a földközitengeri bevándorlókat. Azt mondják, hogy a katolikusok a pápának engedelmeskednek, tehát nem tisztelhetik kellőképpen az amerikai törvényeket és az alkotmányt. Lapjuk, az American Standard, egyik számában (1925-ben) többek között ezeket írta: »A Földközi-tengeren a csúszó-mászó népek mindig odaadó alattvalói voltak a Vatikánnak; az Észak lovagias, szabad és idealista népei viszont Rómának mindig ellenségei voltak.« Számuk, egyik kimutatás szerint 1923-ban, amikor a mozgalom legerősebb volt, elérte a két és félmilliót.

A szélsőséges nacionalizmusra igen jellemző az annakidején világszerte feltűnést keltő Darwin-per. A búzgó és vallásos amerikaiak közül sokan úgy találták, hogy Darwin leszármazási tana nem egyeztethető össze az ótestamentumi teremtetéstörténettel. Ezért a Tennessee állam megtiltotta, hogy a teremtés történetét más-képpen tanítsák, mint azt az isteni kijelentés előírja. Ezt az álláspontot Daytonban a törvényszék előtt nem kisebb ember védte, mint William Jennings Bryan, Wilson elnök kiváló államtitkára, akit pedig felvilágosodott szellemnek tartottak. Bryan és a hozzá hasonló gondolkodásúak a darwinizmus tanításainak elterjedésétől azt a bibliai alapot féltették, amelyen az Egyesült Államok puritán szellemű erkölcsi világrendje fel van építve.

A rövid ideig tartó átmeneti zavar után az Egyesült Államok népére olyan gazdasági jólét köszöntött, amelyre az ország egész történetében, sőt, az egész világtörténetben nincs példa. A tömegek abban a boldog hitben ringatták magukat, hogy elkövetkezett az aranykor és az sohasem ér véget. Az új elnök a republikánus pártnak volt a jelöltje és a gazdasági jólét mintha csak igazolta volna a köztársasági-pártiakat, akik a demokratákat az 1920-i választáson lehangolták. Harding mint elnök nem sokat tett, semmibe nem avatkozott. Egyetlen nagyobb tette a washingtoni konferencia összehívása (1922), amelyen megteremtették a csendestengeri békét és kimondották Kínára nézve a »nyitott kapu« elvét az Egyesült Államok kereskedői és vállalkozói szá-

mára. A beviteli vámokat a kormány ismét fel-emelte, hogy biztosítsa az ipar számára a belső piacot. Harding 1923-ban hirtelen meghalt, utóda az alelnök, Calvin Coolidge lett, akit 1924-ben a győztes republikánusok ismét az elnöki méltóságra emeltek. Négyesztendőes kormányzásának egész ideje a mesés gazdagságú fejlődésnek a korszaka. Ez volt az az időszak, amikor a detroiti Ford-üzem 8000 gépkocsit állított elő naponta.

Ebben a hét esztendeig tartó jó konjunktúra időszakban az Egyesült Államok bizonyos gyártási ágakban szinte monopolizálták a világpiacot. Az iparágak közül ilyen elsősorban a gépkocsi- és a filmipar. A rádiót, a háborúutáni idők nagy találmányát, az Egyesült Államokban tökéletesítették és innen látták el kezdetben készülékekkel az egész világpiacot. A tömegjólét emelkedését semmi sem mutatja jobban, mint a gépkocsi elterjedése. 1920-ban még mindössze hétmillió gépkocsi futott az Unió egész területén, 1929-ben már 23 millió, úgyhogy minden öt lakosra egy gépkocsi esett. 1920-ban a rádiótársaságok hatmillió dollárt vettek be. 1929-ben már 842 milliót. A film minden faluba eljutott, de Európában a lepergett filmeknek is jelentékeny része amerikai eredetű. A telefontröszt mammut-vállalkozássá lett; minden lakásba, minden szállodai szobába bevezették a telefont. Az amerikai nagyvállalatok kitűnően értenek ahhoz, hogy milyen eszközökkel kell az emberek igényeit fokozni és vásárlókedvüket növelni. A takarékoságot a nagyvállalkozók nem tartják valami különös

polgári erénynek. Amikor a kereslet valamely áru iránt kissé csökkenni kezdett, egész ügynökhadat küldtek rá a lakosságra, jó rábeszélőtehetségű embereket, akik igyekeztek a fogyasztókat arról meggyőzni, hogy mindaz, amit eddig luxuscikknek tekintettek, a mindennapi életnek nélkülözhetetlen kelléke, kifejlesztették a részletfizetést, hogy az emberek leendő jövedelmeiket is elköltsék. Mindezt kiegészítették a példátlanul leleményes amerikai reklámok.

Az Egyesült Államok kivitele elsősorban Dél-Amerikába, azután Ázsiába és Afrikába irányult, s a kiviteli tárgyak nagyrészt kész-áru, gépek, szövetek. A bevétel főképpen nyersanyag, elsősorban kávé, tea, kaucsuk, még ezenkívül sok selyemáru. Európát az Egyesült Államok főleg élelmiszerekkel és egyéb nyersanyagokkal látták el: gabonával, gyapottal, rézzel, petróleummal. De a legnagyobb bevétele Európába ebben az időben mégis a pénz. Amerika »nem tudta, mit csináljon a pénzével« — írja egy amerikai történetíró. Igen nagy összegeket fektettek be külföldön is különböző vállalatokba, főleg Kínában, Dél-Afrikában, Dél-Amerikában. Szóval egy roppant méretű pénz-és tőkevilág épült fel olyanszerű, de még nagyobbarányú talán, mint 1914 előtt Angolországban. »Ha a pénzügyi fáraók sovány tehenekről álmodtak volna, nem lett volna József Amerikában, aki az álmodot megfejtse.« (Jackson)

A farmerek azonban a jólétnek ezekben a boldog napjaiban sem voltak a gazdasági helyzettől túlságosan elragadtatva. A világháború alatti nagy agrárárak ugyanis 1919-től kezdve

lezuhantak: 1919-ben még 2.14 dollárt fizettek egy bushel búzáért, 1923-ban csak 0.93-at. A háború folyamán igen sokat befektettek; most ezeknek a befektetéseknek a terheit nyögték s mindehhez még hozzájárultak a nagy szállítási költségek, súlyos adók, a kamatterhek... A farmerek jelzálogterhei, amelyek 1919-ben négymilliárd dollárra rúgtak, egyre ijesztőbb arányban emelkedtek. És egyéb árnyoldalak is jelentkeztek még a jólétnek ezekben a derült napjaiban. A republikánus uralom mindig hajlamosnak mutatkozott bizonyosfokú korrupció megtűrésére és ebben most Harding kormányzása alatt sem volt hiány. A rokkanthivatal visszaélései és a petróleumbotrány világszerte nagy feltűnést keltettek. Nagymértékben hozzájárult a közerkölcsök megromlásához az alkohollelenes törvény is. Csakhamar kiderült, hogy az állami ellenőrző apparátus semmit sem ér, a tagállamok pedig meglehetősen közömbösek az egész birodalomra kötelező törvény végrehajtásában, bebizonyult, hogy a kormánynak a Volstead Act végrehajtásához nincsen elég hatalma. 1925-ben 20 millió dollárba kerülő miliciát szerveztek az alkoholtilalom végrehajtására, de a csempészet a legbűnösebb utakon tovább folyt. Ahol az egyik törvényt megszegik, ott könnyen megszegik a másikat is és az alkoholtilalom aláásta a törvények tiszteletét. Ez az időszak volt a gangszterek fénykora; az alvilág olyan nyíltan garázdálkodott, a gyilkosságok, amelyekben Amerika különben is mindig vezetett, annyira elszaporodtak, hogy a jobbérzésű amerikaiak

nem ok nélkül féltek attól, hogy dúsgazdag és egyre gazdagodó birodalmuk mint a világ legbűnösebb országa szerepel lassanként az emberiség köztudatában.

Harding és Coolidge elnöksége alatt (1923-tól 1929-ig) az ipari termelés 35 százalékkal emelkedett, a mező- és erdőgazdaság termékeinél az emelkedés 18 százalékot tett ki, a newyorki tőzsdén jegyzett papírok árfolyama szintén óriásit nöött. Bertrand de Jouvenel francia közgazdasági író kimutatja, hogy az Egyesült Államoknak csaknem egész nemzeti vagyona papírokba van fektetve és az egész gazdasági felépítmény példátlanul bonyolult szerkezet, amelynek ha egy tagja megsérül, az egész organizmus megsínyli. 1929 januártól kezdve szeptemberig 67 milliárdról 89.6 milliárdra emelkedett a newyorki tőzsdén jegyzett papírok árfolyama. Ezt a számot csak azért hozzuk fel, hogy kitűnjék, mennyire befolyásolta a tőzsde az egész amerikai gazdasági életet. Az agrárválság, az ipari túltermelés, a túlkapitalizálódás, a szertelen tőzsdei játék szükségképpen előidézték a válságot, amely már esztendőik óta lappangott és bekövetkezett a nagy összeomlás a newyorki tőzsdén 1929 októberében.

A newyorki tőzsdei összeomlással kezdődött meg a világgazdasági válság, amelyet a közgazdasági tudomány úgy jelölt meg azóta, mint az egész tőkés termelési rendnek még az 1873-inál is súlyosabb válságát. Fő oka az agrárválság volt. 1925-ben 30 millió felesleges búzát termeltek az Egyesült Államok farmerjei,

1929-ben már 122 milliót, s emiatt óriási készletek maradtak eladatlanul. A csődnek okvetlenül be kellett következnie: a farmerek csökkent vásárlóképessége szükségképpen maga után vonta az ipar válságát, mivel az iparcikkeknek az Egyesült Államokban az agrárnépesség a főfogyasztója.

A megpróbáltatásoknak sötét napjai következtek a jó konjunktúras aranykor után. 1928-ban a köztársasági párti Hoovert választották meg elnöknek. Ő maga selfmademan, nagyvállalkozó, jó ipari szervező volt (ő állott a nagy európai segélyakció élén és a világháború alatt a közéleti ügyeket intézte), de a válsággal szemben tehetetlennek bizonyult. Azt hitte, hogy az egész válság nem egyéb, mint ideiglenes megrázkódtatás, amely majd magától megszűnik és időnként kibocsátott félrendszabályaival nem ment semmire. A gazdasági válság a pártot, amely 1920 óta kezében tartotta a hatalmat, elsodorta, s az 1932-i választási harcból Franklin Delano Rooseveltt, a demokraták jelöltje, került ki győztesen.

Roosevelt (az előbbi Rooseveltt unokaöccse) nem volt nagyhírű közgazdász, inkább politikus és diplomata, de mindenképp nagystílű ember. Igen tanult, rendkívül megnyerő egyéniség, s ami a politikában talán mindeknél fontosabb: kitűnő emberismerő. Egész kormányzása óta azt látjuk, hogy rendkívül nagy a szuggesztív ereje, a hitet és reményt a leg-sanyarúbb napokban is fenn tudta tartani az amerikaiakban.

Az amerikai nép ebben a felfordult és tor-

radalommal fenyegető állapotban ösztönösen választotta meg Rooseveltet, akinek nevét, addigi pályáját, politikai és gazdasági nézeteit jól ismerték. A tömegek türelmetlenül várták az új kormányzati módszereket. Hoover és a republikánus párt tehetetleneknek és tehetségteleneknek mutatkoztak a bajok orvosiására. Hasonló tüneteket az Egyesült Államok történetében közvetlenül Lincoln megválasztása előtt észlelhettünk, amikor a köztársaság szintén a lét és nemlét örvényében hanyódot. Roosevelt közvetlen megválasztása előtt nagyobb könyvet tett közzé Looking Forward (előretétekintés) címen, amelyben részletesen kifejtette gazdasági és politikai nézeteit, s különösen azt hangsúlyozta, hogy alapos reformokra van szükség. »Amerika fiatal — írja — s megvannak benne a fiatalság nagy lehetőségei«, de új módszerekre, kormányzati elvekre van szükség, mert a régiak elavultak. A nagy emberek: Franklin, Jefferson, Theodor Roosevelt példái mutatják, — írja többek között — hogy mit kell tenni nehéz viszonyok között. Hangsúlyozza, hogy a gazdasági élet teljes állami irányítására egyáltalán nincs szükség, de az államhatalomnak bele kell szólnia a gazdasági életbe. Három jelszót írt Roosevelt hivatalbalépésekor zászlajára: reform, recovery (nekilendítés), reconstruction (újjaépítés) szokat. Szépen és világosan megírt könyvében az állam kiegyensúlyozó szerepét hirdeti Roosevelt, korántsem az állami totalitást. Minthogy a tehetségtelen bankárok nem tudtak segíteni a pénzviszonyokon, a tröszt- és a bankvezérek

a bajokkal szemben tehetetlenül állottak, a tömegek reménye az új elnök felé fordult és benne látták az országot újjáépítő nagy alkotó egyéniséget. Valóban csak új eszmékkel, új elvekkel és új emberekkel lehetett megmenteni a fenyegető csődtől a köztársaságot.

Az amerikai nép ellenszenve a válság miatt főleg a pénzhatalmasságok ellen fordult, akik ontották a pénzt Európának anélkül, hogy abból az Egyesült Államok népére valami különleges haszon hármlott volna. Igen nagy volt a gyűlölet főleg a Morgan-cég ellen. Valószínűleg nem túlzott az a felfogás, hogy a kölesönök is hozzájárultak a helyzet rosszabbodásához, hiszen, mint tudjuk, kimentek a milliárdos összegek Európába, de a szabadforgalom nem állt helyre, mert az amerikai védővamos rendszer megakadályozta, hogy az adósok áruval is fizethessék tartozásukat.

Roosevelt nagy reformműve, amelyet általában »New Deal«-nak neveznek, elsősorban agrárreform. A mezőgazdasági termények értékesítése 1925 óta a piac megszűkülése következtében egyre nagyobb gondokat okozott. 1926-tól 1932-ig 40 százalékot zuhantak az agrártermények árai, farmerek pedig nyakig úsztak az adósságban. 1929-ben a 81 milliárd nemzeti jövedelemből 12 milliárd esett a mezőgazdaságra, de ezt a jövedelmet 9.2 milliárdot kitevő jelzálogos adósság terhelte. Az elnök első gondja az volt, hogy a mezőgazdasági és ipari cikkek közötti nagy árkülönbözetet (árolló) megszüntesse és ha lehetséges, visszaállítsa az 1909–13-iki mezőgazdasági terményárakat.

Minthogy a kivitel főleg 1925 óta egyre megcsappant, úgy gondolta, hogy a belső piac felfelvőképességéhez fogja alkalmazni az agrártermelést. A gondolat rendkívül eredeti és merész volt. Mingyárt hivatalbalépése után megszavaztatta a kongresszussal az Agricultural Adjustment Act-et, amelyben felhatalmazást kapott a szükséges intézkedésekhez és a kormány rögtön hozzáfogott ezeknek a szükséges intézkedéseknek a végrehajtásához.

A gazdákat rávették arra, hogy földjeik egy részét műveletlenül hagyják s az államtól egy bizonyos összegű kárpótlást kapnak ilyen módon elmaradt jövedelmükért, ami a termény nyershozami értékének felelt meg. Először fordult elő a történelemben, hogy termelők pénzt kaptak olyan terményekért, amelyeket nem termeltek meg, hogy jutalmat kapott valaki olyan szolgálatért, amelyet nem végzett. A törvény végrehajtása végett megszervezték az Agricultural Adjustment Administrationt (A. A. A.), amely hozzáfogott a törvény gondos végrehajtásához. Igen sok baj volt a gyapottal, amelyből hatalmas készletek (12 millió báliányi) halmozódtak fel; itt a bevetett területet 25 százalékkal csökkentették. A kivitel megcsappanása óta hatalmas gabonakészletek halmozódtak fel, csökkenteni kellett tehát a búza-termelést is. 1934—35-ben 15 százalékkal leszállították a bevetett területeket és a farmerek bushelenként 28 cent kárpótlást kaptak. A dohánytermelést 10 százalékkal szállították le. Már az előzményekben említettük, hogy az Egyesült Államokban termelik a földkerekség

kukoricahozadékanak legnagyobb részét. Itt is túltermelés mutatkozott. Az A. A. A. kukoricatermelő és sertéstenyésztő gazdákat rávette, hogy az 1934-es kukoricával bevetett terület legalább 20%-kal csökkentsék, ugyanakkor a sertésállományt 25%-kal szállítsák alá. Kárpótlásul a kukoricatermelő és a sertéstenyésztő farmerek 350 millió dollár kártérítést kaptak. Ami máskor szerencsétlenség a mezőgazdaságra, az aszály, most szerencsének bizonyult. Az 1934-iki katasztrófális szárazság csak elősegítette Roosevelt terveinek végrehajtását, mert közérdek volt a mezőgazdasági termelés csökkentése. Igen sok gyengéje volt az Agricultural Adjustment Act végrehajtásának; a legnagyobb az, hogy áthárították a farmerek felsegítésének költségeit a fogyasztó közönségre, de viszont igaz az, hogy az árukereslet emelte az árakat. Roosevelt a pénzt kivette egyik ember zsebéből és azt betette a másikéba. Hogy az agráradósságterheken könnyítsen, a kincstár 2.5 milliárdnyi jelzálogkölesönt vállalt magára. A kormány nagy közmunkákat rendelt el, hogy a munkanélküliséget csökkentse és ugyanakkor az élelmiszerpiac felvevőképességét fokozza. Az eredmények nem maradtak el, bekövetkezett, ha nem is nagy, de egy bizonyosfokú javulás. Az agrárjövödelmek 1922-ben 5.¼ milliárd dollárt tettek ki, ez az összeg 1935-ig 8 milliárd dollárra emelkedett. Összhangtalanságokban, zavarokban természetesen nem volt hiány és az elnököt meglehetősen kellemetlenül érintette a legfelsőbb bíróság határozata, melynek alapján az Agricultural Adjustment Act-et al-

kotmányellenesnek nyilvánították. De ez szerencsére 1936-ban történt, amikor a törvénynek legnagyobb részét már végrehajtották és könnyítettek a farmerek terhein.

Roosevelt agrárreformját ez a törvény nem merítette ki teljesen. 1935-ben alkotta meg a Soil Conservation and Domestic Allotment Act-e (A talaj megőrzéséről és a családi telekről szóló törvény), amely szintén rendkívül nagyjelentőségű, mert vele kezdődik a jobb, alaposabb gazdálkodás az Egyesült Államokban és a már kimerülni kezdő talaj megjavítása. Az oktalan erdőirtás roppant területeket változtatott át sivataggá és vannak az Egyesült Államoknak vidékei, amelyeket szárazság idején valóságos portenger áraszt el. Roosevelt kormánya megkezdte ezeknek a területeknek rendszeres befásítását. Az 1936-i prosperitást követő esztendőben újabb mezőgazdasági válság tört ki, amire az elnök (1938-ban) meghozatta a második Agricultural Adjustment Act-et, amely az egyes terményekből kontingenseket állapított meg, de ezt a talajjavításban való közreműködéssel kötötte össze. Roosevelt beavatkozása a mezőgazdasági termelésbe, nem agrárreform, hanem inkább irányított mezőgazdasági termelés s az eredmények kétségkívül jelentékenyek. Az eladósodott és már forradalmi hajlandóságú farmerek jövedelmei 1936-ig az 1932-iekhez képest 55 százalékkal emelkedtek.

Roosevelt az agrártermeléssel egyidőben az ipari termelést is megrendszabályozta, ami nem volt könnyű feladat, mert le kellett törni

a hatalmas trösztöket, amelyek ellenálltak. De az ipari nagyvállalkozók is belátták a termelés irányításának szükségességét. 1929-től 32-ig a nemzeti jövedelem 81 milliárdról 49-re zuhant, maga az ipari termelés az addiginak a felére esett. A munkanélküliek száma Roosevelttel hivatalba lépésekor 15 milliót tett ki (ami a családtagokkal együtt 45 milliónak felel meg) és a válság kezdetén valósággal könyöradományokból tengődtek.

Az ipari termelés helyreállítására az elnök fontos törvényt hozott, a külföldön is sokat emlegetett National Industrial Recovery Act-et (N. I. R. A.); ennek a végrehajtó szerve a National Recovery Administration, amelyet az elnök egyik bizalmasának, Johnson tábornoknak rendelt alá. A nagytőkések és nagyvállalkozók is belátták, hogy az állami beavatkozás vagy az anarchia között kell választaniok és az elnök reformjai elé nem gördítettek akadályokat, még közöttük a legmakacsabb és leghatalmasabb, Henry Ford, a detroiti gépkocsigyáros is beadta a derekát. Maga Roosevelt az ipari reformokról szóló törvényét következő szavakkal jellemezte: »A törvénynek a célja biztosítani az ipar számára az ésszerű hasznot, a munkások számára pedig olyan munkabért, amely elegendő az élet fenntartására.«

Az ipari újjáépítésnek a módszerei többfélék voltak. Elsősorban segíteni kellett a sokmillió munkanélküliek nyomorán. Az elnök életbeléptette a munkanélküliségiyt, ami a legnagyobb mértékben ellenkezett az amerikai

szellemmel. (Ötmillió ember részesült segélyben.) A kormány nagyszabású közmunkákba kezdett, amivel a magánvállalkozóknak versenyt csinált, de eljárását azzal indokolhatta, hogy a magánvállalatoknál hiányzott a kezdeményező erő. Eközben leszállította a munkaidőt és felemelte a munkabéreket. Ez utóbbiakat az úgynevezett munkakódexekkel szabályozta, amelyek előírják szigorúan a vidék szerint megállapított minimális munkabért.

Az elnök reformjai pénzügyi téren talán a legeredetibbek s egyúttal a legmerészebbek, mert valóban nem kis bátorság kellett ahhoz, hogy megbolygassa valaki a tökéletes és remekül működő amerikai pénzrendszert. Az Egyesült Államok pénzügyileg még a válság idején is kitűnően állottak, a dollárt a legjobb pénznek ismerték el az egész világon. Kinnlevőségeik milliárdokra rúgtak. Európa összes államai, amelyeket a háború pénzügyileg többé-kevésbé megviselt, csaknem mind pénzügyi újjáépítésen estek át. Európa elszegényedése és a gazdasági élet súlypontjának áttevődése az Óceánon túlra, az Egyesült Államok aranykészletét megsokszorozták; 1914 óta egyre nagyobb mértékben vándorolt át az arany az amerikai bankok pénccélszekrényeibe. Az aranykészlet 1914-ben 1887 millió dollár, 1924 decemberében 4577 millió. Ez a mennyiség 1929-ig nagyjából ugyanez maradt. Az aranyállomány növekedésével a kibocsátott bankjegymennyiség is nőtt, de a kormány körültekintő és böles pénzügyi politikája folytán az áremelkedés mégis igen csekély, legalább a többi orszá-

gokéhoz képest: 1914-től 1920-ig mindössze 48.9 százalék. Nagyobb áresés 1920 után következett be. A nagykereskedelmi index (az 1914-i árat 100-nak vesszük) 1920 májusától 1922 májusig 247-ről 145-re esett.

A papírdollár aranyfedezete 1920-ban 40.6 százalék, de 1921 őszén már 70 százalék. És a dollár vásárlóereje 1920-ban az 1914-inék 48.9 százaléka, 1921 júliusában pedig 61.3 százaléka s ez a szám nagyjából megmaradt 1929-ig. Azt mondhatjuk tehát, hogy az áremelkedés a békebeli árakhoz képest szinte csekély. Európa ebben az időben az infláció örvényében fuldoklik (néhány ország: Angolország, Svájc, Hollandia és az északi államok kivételével), míg Amerikában az árak szilárdak s a dollár vásárlóereje megközelíti a békebeli vásárlóerőt. A világ összes pénzügyi szakértői megállapítják, hogy az Unió ebben a kis időszakban a földkerekségnek pénzügyileg a legjobban vezetett országa.

A fizetési mérleg az 1932. évben, a válság legsötétebb napjaiban, 90 millió dollár felesleggel zárult. A dollár azonban éppen szilárdsága miatt nem volt alkalmas gazdasági kísérletekre; az elnöknek változtatható értékű, elasztikus pénz kellett, melynek értékét céljai szerint módosíthatta. Mint mondtuk, rettentő összegű volt a belső adósság, amelyen könnyíteni kellett: a 8.5 milliárdot kitevő farmeradósságon kívül még 37 milliárdot tettek ki a különböző vállalatok és társaságok adósságai. Rooseveltnak első dolga volt az, hogy lerontotta a dollár értékét, ami az egész világot

meglepte. A dollár napról-napra zuhant, míg végre Rooseveltt és »agytrösztje« 59.06 százalékon megrögzítették. A jegybankok aranykészlete az állam tulajdonába ment át s a szövetségi bankrendszerhez tartozó bankok aranyjegyeket kaptak, de az óriási tranzakció alkalmából az államnak 2 milliárdos feleslege maradt, amelyből az elnök valutakiegyenlítő alapot teremtett. Ez az új dollár lett az irányított pénz, melynek elméletét Irving Fisher professzor, a kiváló pénzügyi szakértő dolgozta ki Rooseveltt pénzügyminiszterével, Morgenthauval együtt.

A kísérlet töméntelen pénzbe került. 1933-ban 21.4 milliárdot tett ki az államadósság, amely 1936-ig 34.2 milliárdra emelkedett. De a kísérlet többé-kevésbé mégis sikerült. A dollár lerontásával Rooseveltt csökkentette a rettenően súlyos belső adósságokat, amelyek főleg a farmerek vállait nyomták, a sok pénzbe kerülő közmunkák enyhítettek a munkanélküliségen: 1936-ig 15 millióról 7 millióra csökkent a munkanélküliek száma, de viszont a dollárlerontással nem tudta emelni a kivitelt, pedig erre is számított. Ez annak a tételnek a helyességét bizonyította, hogy túltermelésből származó árufeleslegnek nem lehet piacot teremteni azal, hogy annak értékét csökkentjük, ha ugyanakkor nem növekszik az iránta való kereslet. A farmerek jövedelmei emelkedtek, mégpedig 1936-ig az 1932-éhez képest 55 százalékkal, ami jelentékeny javulás. A külkereskedelem esett. 1930-ig a havi bevitel átlaga 255 millió dollár, a kivitelé 320 millió; és 1934-ben a bevitel havi

átlagá még mindig csak 138 millió, a kivitelé 178 millió dollár. A kivitel hanyatlásában természetesen nagy része volt annak is, hogy az európai államok a szigorú vámvédelemre és a gazdasági autarkióra tértek át.

Az ipari termelés lassan lendült fel. Ha az 1929-i termelési eredményt 100-nak vesszük, akkor az 1933. év első negyedében az eredmény 53; az 1934. év első negyedében 68; az 1935. év első negyedében 75; az 1936. év első negyedében 83. Az 1936-ik esztendő második felében már nagy gazdasági fellendülés mutatkozott úgyszólván minden termelési ágban. Az elnök ellenfelei erre azt az ellenvetést tették, hogy ez nem az ő beavatkozásának az érdeme, hanem a viszonyok természetes fejlődésének az eredménye. Ez olyan gazdasági szakkérdés, melynek taglalásába nem bocsátkozhatunk; a történész mindössze csak annak megállapítására szorítkozhatik, hogy Rooseveltnél az ő sajátos gazdasági módszereivel sikerült egy félelmetesnek ígérkező társadalmi forradalmat levezetnie.

1936 óta az Egyesült Államok gazdasági helyzete egészen különös képet mutat, de hogy ebben mennyiben van része a New Deal-nek, azt nehéz volna kimutatni és ez nem is a mi feladatunk. Még az 1936-ik esztendő kedvezőnek mondható és még az 1937. első fele, majdnem augusztusig nagy emelkedést mutat, attól fogva végig azonban szinte brutális hanyatlás tapasztalható. 1938 júliusig tovább tart a hanyatlás, utána megint gyors javulás kezdődik. 1939 elején megint rossz konjunktúra tapaszt

talható a gazdasági élet minden terén. Az 1938. évben a mezőgazdaság helyzete általában rossz s főleg a gyapottermelés jutott csődbe. Ennek az volt a főoka, hogy más országok is áttértek az intenzív gyapottermelésre és az Egyesült Államok terményeit sok helyt kiszorították. 1934-től 1938-ig 57,995.631 dollárt fizetett ki az állam a gyapottermelők kárpótlására. A munkanélküliség 1939 januárjáig 3,311.000-re esett le, ami az 1932-i állapotokhoz képest valóban öröndetes javulás.

A New Deal-nek azóta egészen nagy amerikai és külföldi irodalma van; szinte kis könyvtárt írtak róla össze. Mi volt a célja? Erre a kérdésre ez a rövid felelet: elsősorban a megélhetés biztosítása. Végső nagy célja boldog, megelégedett, kiegyensúlyozott társadalom, ahol mindenkinek megvan a biztos létalapja, ahol jóval arányosabb a vagyon megoszlása, mint azelőtt. A békés, jómódú, nem szegény, de nem túlgazdag emberekből álló társadalom volt az eszménye az Egyesült Államok nagyjainak: Jeffersonnak, Lincolnnak, Bryannek, az idősebb Rooseveltnak, Wilsonnak. És ennek a békés, összehangzott jómódú társadalomnak a megteremtése korántsem szocializmus (az megszünteti az egyéni kezdeményezést), hanem helyesen értelmezett individualizmus. Az amerikai közszellem, a közvélemény nagy része (amely, mint az elmúlt esztendőben tapasztaltuk, roppant hatalom Amerikában) nem a szocializmusnak, vagy az állami totalitás valamely fajtájának, hanem ennek az új liberalizmusnak kedvez.

Roosevelt államférfiúi működését eddig a közgazdaság terén szemléltük, holott ő nem is közgazdász elsősorban, hanem inkább politikus és diplomata. Mit tett az elnök a politikában? Újításai itt is korszakosak; Lincoln óta ő vitte végbe a legnagyobb belpolitikai változásokat, amelyekről még csak néhány évvel előbb álmodni sem mert volna senki sem, aki az Egyesült Államok népének meggyökerezett nézeteit valamelyest is ismerte. Rooseveltnél legéberebb figyelemmel kíséri első elnöksége óta a világeseményeket, bármennyire lefoglalta is a nagy belső gazdasági átalakítás, és mindig pacifista elveket hangoztatott. 1936-i januárban elhangzott üzenetében, amely még teljesen békésszellemű, célzásokat tett arra, hogy Európában a háborús hangulat kerekedik fölül és Amerika nem lehet békés szemlélője az Atlanti-óceánon túli fejleményeknek. Itt említi először, hogy az Egyesült Államoknak meg kell teremteniök a világ legnagyobb légihaderejét, de közben »a teljes semlegesség politikáját fogjuk követni«, — tette hozzá ehhez a bejelentéshez.

1936 közepén kezdődött meg a választási hadjárat. Rooseveltnél továbbra is az eddigi szociális politikáját hirdette, valamint az N.I.R.A. és az A. A. A. további fenntartását s kifejtette, hogy a gazdasági élet nem mondhat le a további ellenőrzésről. Az Egyesült Államok egyik legnagyobb hatalmassága, a legnagyobb ipari vállalat tulajdonosa, Ford lépett fel vele szemben. Nem lépett fel elnökjelöltnek, de odaadón támogatva Landon-t, a köztársasági párt jelöltjét. Ford azt jegyezte meg a New Deal-re,

hogy az kapitalizmus, még pedig a legrosszabb formában, mert kiküszöbölte az üzleti életből a konkurenciát, más szóval, azt tette, amit a kommunizmus... A köztársasági pártiak és a nagykapitalisták minden erőfeszítése hiábavaló volt: Rooseveltet óriási szótöbbséggel megválasztották s ugyanakkor a kongresszusi választásokon is döntő győzelmet aratott (435 mandátum közül a demokraták 334-et, a republikánusok 89-et nyertek el. A szenátori székek közül a demokraták 75-öt kaptak).

Roosevelt tett eddig legtöbbet Amerika összes államférfiai közül a pánamerikai egység megteremtéséért. 1936 december 1—23-án tartották az amerikai államok békekonferenciájukat, Rooseveltet egyik legfőbb munkatársának, Cordell Hull külügyminiszternek elnökletével. Roosevelten kívül, hogy az »amerikai népcsalád« békében akar élni és nem avatkozik más világrészek dolgaiba. Később ezeket a nézeteit az események hatása alatt módosította és nem titkolta egyetlen alkalommal sem legmelegebb rokonszenvét az európai demokráciák iránt. 1936 szeptemberében kötötték meg az Egyesült Államok, Franciaország és Angolország a nagy feltűnést keltő valutaegyezményt, amelyben egymáshoz rögzítették pénzrendszerüket. Második elnöksége alatt egyre gyakrabban hangoztatta beszédeiben és üzeneteiben a fegyverkezés szükségességét, hangsúlyozva minden alkalommal a demokráciák felsőbbrendűségét a diktatúrákkal szemben. Bár Amerikának nem kell a megtámadtatás veszélyétől tartani, — mondotta — nem uta-

síthatja el, amikor az egész világ fegyverkezik, a fegyverkezés szükségességét, ezért szaporítani, erősíteni kell a szárazföldi, légi haderőt. 1937 október 4-én Chicagóban egy híd ünnepélyes megnyitásánál már nemzetközi anarchiáról beszélt és panaszkodott amiatt, hogy egyes államok semmibe sem veszik a nemzetközi szerződéseket. A Kellogg-paktum felborult, a kilenchatalmi egyezmény érvényét veszttette... — mondotta többek között s a háború ellen a háborús állam izolálását ajánlja, ami abban nyilvánulna, hogy minden segítséget meg kell vonni azoktól az államoktól, amelyek háborús viszályt idéznek elő.

Ausztria és Németország egyesülése (1938 március 11.) rossz vért szült Amerikában, s általában úgy fogták fel, mint a diktatúra erőszakos tényét. A müncheni egyezmény után (1938 szeptember) úgy látszott, hogy valóra válik a békebarátok reménye, de már 1939 január második felében újból feszült a nemzetközi helyzet s a közelgő háború réme egyre fenyegetőbb. Rooseveltnem titkolta érzelmeit. 1939 február 3-án a szenátus hadügyi bizottságával megbeszélést tartott, amelyen kijelentette a következőket: »Háború esetén az Egyesült Államok határai Franciaországban lesznek«. Ő a Németbirodalom és a demokráciák ellentétében elsősorban mindig világnézeti ellentétet látott, nem a hatalmi szférák harcát. Az Egyesült Államok elvben feladták semlegességüket, még mielőtt Németország lengyelországi hadjárata megkezdődött volna.

Még 1939 márciusában kért Rooseveltna-

gyobb összeget a Guam-sziget és az Alaska-félsziget megerősítésére, közben megkezdtek az Aleuta-szigetecsoporthoz megerősítését is, ami nemcsak Japán, hanem Oroszország ellen is irányul. Az 1939-iki események az Egyesült Államokban is teljesen kiforgatták sarkaiból az életet; az izoláció, a Monroe-elv, mind jámbor óhajításoknak bizonyultak. Hogy mindaz a nagy belső változás, ami 1939 óta végbement, Rooseveltnél elnök műve-e vagy nem, — azt nehéz volna meghatározni. Ott, ahol a közvélemény olyan rettentő hatalom, ahol az újságok és a Gallup-féle közvéleménykutató intézet időnként megtudakolják a közvélemény nézeteit a közkérdésekről, nem lehet egy embert felelőssé tenni a történelemért. A tömeg még a totális államokban is felelős, mert a diktátornak megadta akarata kivételéhez az eszközöket és a módokat. Rooseveltnél és az amerikai tömegek között ugyanaz a kölcsönhatás van, mint amelyet a tömegpszichológia minden hasonló esetben megállapított.

Az bizonyos, hogy 1939 szeptember óta maguk az események és az elnöknek állandóan hangoztatott angolbarát politikája erős háborús pszichózist teremtettek az Óceánon túl. Rooseveltnél többször próbált békét közvetíteni 1939 szeptemberében, de a szörnyű gépezetet ugyanúgy nem tudta megállítani, mint Sir Edward Grey angol külügyminiszter 1914-ben. Az Egyesült Államok lassacskán kiléptek az azelőtt sokat hangoztatott semlegességből. A pártvezérek már szeptemberben hoztak határozatot, amelyben kimondták, hogy el kell törölni

a fegyver kiviteli tilalmat és hosszú tanácsko-
 kások után a törvényhozás november első nap-
 jaiban megszavazta a Johnson-féle törvény
 módosítását, s törvényben mondották ki, hogy
 az Egyesült Államok készpénzfizetés ellenében
 (cash and carry) ellátják a hadviselőket min-
 den fegyverrel és hadianyaggal. Az Unio ezzel
 a törvénnyel nyíltan a demokratikus hatalmak
 oldala mellé állt, mert hiszen készpénzzel
 (arannyal) csak Angolország és Franciaország
 tudtak fizetni.

A finn-orosz viszályban Rooseveltt nyíltan
 Finnország oldala mellé állt, a kis nemzet és
 az államkolosszus közötti háborút azonban
 megakadályozni nem tudta. 1940 tavaszán Sum-
 ner Welles-t, egyik bizalmasát, Hull külügy-
 miniszter helyettesét küldte tájékozódás végett
 Európába, aki azonban az olasz hadüzenetet
 megakadályozni nem tudta. Az impresszionista
 hajlamú amerikai közvéleményt Franciaország
 kapitulációja (1940 június 22.) óriási mérték-
 ben befolyásolta, amit Rooseveltt megragadott
 fegyverkezési programjának és másik régi
 tervének, az általános védkötelezettség behoza-
 talának megvalósítására. Közben megkezdtek
 a gyáraknak hadiüzemekké való átalakítását.
 A flottaépítő program 170 új hajóegység épí-
 téséről szól s ha ez megvalósul, az Egyesült
 Államok tengeri hadereje korlátlan úr lesz az
 Óceánokon. Megvalósított Rooseveltt még egy
 másik roppant jelentőségű újítást is, amely
 még egy évvel azelőtt is elképzelhetetlen lett
 volna: az általános védkötelezettség bevezeté-
 sét. Az individualista amerikai közszellem az

általános védkötelezettségtől annyira idegenkedett, hogy annak bevezetésére még Wilson elnök sem gondolt. A polgárháború alatt az általános védkötelezettséget úgy tekintették, mint átmeneti intézményt. Közben megkezdődött egy hatalmas arányú választási agitáció. Ismét megtörtént az, amire nem is régiben senki sem mert volna gondolni: Rooseveltet a demokratikus párt harmadszor is jelölte, amire még nem volt példa az Egyesült Államok történetében. A republikánusok Wendell Wilkiet, az ismeretlen nevű trösztvezért jelölték, de az 1940 november 5-én lezajlott választásokon kisebbségben maradtak. Wilkie azóta az elnök egyik legbizalmasabb munkatársa és legodaadóbb híve lett.

Roosevelt azóta egymásután kéri a kongresszustól a súlyos milliárdokat a hadifelszerelésre, a repülőflotta, a tengeri flotta és a szárazföldi hadsereg fejlesztésére s ezek az összegek azóta már csak csillagászati számokban fejezhetők ki. 1940. év második felében több tengeri támaszpontot vettek át az Egyesült Államok Angolországtól, közben erősítik a csendes-óceáni támaszpontokat. Csaknem biztosra vehető ugyanis, hogy az Egyesült Államok Japánnal, amely szintén csendes-óceáni hegemoniára törekszik, alkalmas időpontban le fognak számolni. 1941 január első napjaiban jelentette be Roosevelt a felhatalmazási törvénytervezetet. Hetekig tartó viták után a felhatalmazási javaslat 1941 márciusában törvényerőre emelkedett. A törvény értelmében Angolország és a hadban álló demokratikus országok köl-

csönkapnak minden elképzelhető hadiszert Amerikától; de a törvény még egyéb fontos rendelkezéseket is tartalmaz és Rooseveltet olyan hatalommal ruházza fel, amilyenre még szintén nem volt példa az Unio történetében. Nehéz volna nemzetközijogilag pontosan meghatározni az Egyesült Államok és a tengely-hatalmak viszonyát; ez több, mint »nemhadviselő állapot«, s amikor ezeket a sprotkat zárjuk, az amerikai köztársaság ott áll a fegyveres beavatkozás küszöbén.

ÖSSZEFOGLALAS.

A megelőző vázlatból arra a megállapításra juthatott az olvasó, hogy még nem volt nemzet a világon, amely csekély kezdetből kiindulva olyan arányú előhaladást tett volna, főleg az anyagi kultúra terén, mint az amerikai angolszász köztársaság. Elvitathatatlan, hogy ez az ország áll első helyen a gazdasági fejlődésben. A természet legyőzésében, ami a gépek feltalálása és ipari alkalmazásuk óta általános jelszó lett, egyetlen ország sem tudta őt megközelíteni. Amerikai közfelfogás szerint Európa a szegényemberek, Ázsia pedig a szörnyű tömegnyomor és éhínség hazája. És ennek a jelenségnek abban találjuk meg magyarázatát, hogy a fontosabb nyersanyagokban ők termelik a legtöbbet és földjüknek felszíne és belseje egyforma dúsan ontja a létfenntartáshoz szükséges anyagokat.

Az 1929-ben kezdődő nagy gazdasági válság megmutatta, hogy a gazdasági élet mennyire egészséges és hogy milyen diadalmasan

kibírta Rooseveltnél vakmerő kísérleteit. Az amerikai közszellemben kétségtelenül erősen él a siker imádása mellett a jobb és tökéletesebb világrend megteremtésére irányuló törekvés. Kényemesebbé, könnyebbé tenni az életet, — ez egyik jelszó. Bentham-nak, a nagy angol etikusnak tanításai, amelyek Széchenyire is hatással voltak, sehol sem valósultak meg olyan mértékben, mint itt; valóban a legnagyobb jólét jutott mennél több ember számára. A munka ma már nem olyan nehéz Amerikában, mint például nálunk Magyarországon a földműves munkája. A gépek alkalmazása az ipari és a mezőgazdasági termelésben, a racionalizálás, a szabványosítás, a testi munkát megkönnyítették. Az a cél, hogy meg kell könnyíteni a megélhetés gondjait mindenki számára, még a puritanizmusból származik. A köztársaság etikai alapja egészen máig a puritán kivándorlóknak az élet céljáról és rendeltetéséről alkotott értékítélete, amely ebben a két tételben foglalható össze: munkálkodni az anyagi életben és megvalósítani a magasabb valláserkölcsei ideált. Az Egyesült Államoknak ebben a kis, rövid történetében több helyütt rámutattunk arra, hogy a nagy közéleti bűnök és visszaélések mellett mindig ott találjuk a legnagyobbfokú humanizmust és idealizmust.

A teljesen gyakorlatias üzletember életszemléletét Henry Ford képviseli, a híres gépkocsigyáros, a földkerekség egyik legnagyobb vállalatának tulajdonosa. Ő adott nevet egy új termelési módszernek (fordizmus), melynek ez a lényege: a testi munka kiküszöbölése, a gé-

peknyújtott előnyök kihasználása. Ford elveti a haszon elvét; a cél, szerinte, a szolgálat, s a hasznos szolgálat úgyis meghozza pénzalakban a maga jutalmát. Ő vezette be vállalatánál a nyereségosztalékot a munkások számára, abból az alapelvből kiindulva, hogy a jól fizetett munkás nagyobb kedvvel dolgozik, amellet az ipari termékek vásárlója. A pénzszerzés, a vagyongyűjtés nem lehet életcél, minden üzleti tevékenységet a szolgálat-szellemé hasson át, — ez röviden Ford tanítása, aki nagyszerűen össze tudja egyeztetni a gyakorlatiasságot és az idealizmust.

Ennek a másfélévszázados új nemzetnek még nincsenek kimagasló irodalmi nagyságai — bár sok kitűnő írója van, — mint Európának, melynek kultúrája ezer évre, sőt másfél ezredévre tekinthet vissza, de az irodalom fejlődik, a tudomány, főleg a természettudományok, a közgazdaság, a szociológia európai színvonalúak. Korunk mechanizált tömegművészetében, a vetített és mozgóképekben bemutatott drámában az Egyesült Államok vezetnek, s az ország zenekultúrája sokkal fejlettebb, mint az angolszász testvérországé.

Az Egyesült Államoknak vannak azonban súlyos és nehezen megoldható kérdéseik is. Az első igen nehéz kérdés a gép és az ember viszonya, amelyet Ford is felvet. Az a panasz, hogy a racionalizált nagyüzemben a munka egyhangúsága megöli az embert. Hogyan védjék meg az egyént, hogy az géppé, illetve géprésszé ne váljon? A nagyipar atomizálta és uniformizálta az embereket és attól lehet tar-

tani, hogy ez veszedelmeket rejt a társadalom jövője szempontjából: a lélektelen géppé vált tömeg esetleg elveszti egyéni és polgári öntudatát. Vissza kell tehát a munkaidő után adni az embert önmagának.

Másik nagy kérdés az individualizmus és a kollektívizmus, az egyéni és a szociális cél ellentéte. Az individualizmus túlhajtásait már meglehetősen lenyesték. A szociálpolitikát megkezdte az idősebb Roosevelt, folytatta Wilson, továbbfejlesztette, még nagyobb sikerrel, Roosevelt, a mostani elnök. Letörni az egyesek hatalmát, megszüntetni a trösztöknek a politikai életre gyakorolt káros befolyását, elősegíteni a kisemberek önállóságát, — ez annak a »neo-liberalizmusnak« a lényege, melynek gyakorlati megvalósítása a mostani elnök nevéhez kapcsolódik. És ez a fejlődés új iránya. Még egy nagy célt kell az Egyesült Államoknak megvalósítaniok, amit Murray Butler, a kiváló tudós hangsúlyoz az Egyesült Államokról szóló könyvében, ez pedig: bevinni az életbe a szépség kultuszát, az igazság önzetlen keresésének szeretetét, szóval, a tisztán erkölcsi természetű, magasabbrendű kultúrjavakat. Ez a jövő nagy feladata.

AZ EGYESÜLT ALLAMOK ELNÖKEI:

1. Washington, George	(1789—1797)
2. Adams, John	(1797—1801)
3. Jefferson, Thomas	(1801—1809)
4. Madison, James	(1809—1817)
5. Monroe, James	(1817—1825)
6. Adams, John Quincy	(1825—1829)
7. Jackson, Andrew	(1829—1837)
8. Van Buren	(1837—1841)
9. Harrison, William Henry	(1841)
10. Tyler, John	(1841—1845)
11. Polk, James Knox	(1845—1849)
12. Taylor, Zachary	(1849—1850)
13. Fillmore, Millard	(1850—1853)
14. Pierce, Franklin	(1853—1857)
15. Buchanan, James	(1857—1861)
16. Lincoln, Abraham	(1861—1865)
17. Johnson, Andrew	(1865—1869)
18. Grant, Ulysses Simpson	(1869—1877)
19. Hayes, Rutherford Burchard	(1877—1881)
20. Garfield, James Abraham	(1881)
21. Arthur, Chester Allan	(1881—1885)
22. Cleveland, Grover	(1885—1889)
23. Harrison, Benjamin	(1889—1893)
24. Cleveland, Grover	(1893—1897)
25. McKinley, William	(1897—1901)
26. Roosevelt, Theodor	(1905—1909)
27. Taft, William Howard	(1909—1913)
28. Wilson, Woodrow	(1913—1921)
29. Harding, Warren Gamaliel	(1921—1923)
30. Coolidge, Calvin	(1923—1928)
31. Hoover, Herbert	(1928—1932)
32. Roosevelt, Delano Franklin	(1932—)

IRODALOM

Az Egyesült Államok történetének könyvtárt kitevő irodalmából csak néhány fontosabb munkát sorolhatunk fel. Kitűnő munka Edouard *Laboulaye*-é: *Histoire des États Unis I—III.* (Paris, 1881) és Alexis de *Tocqueville*-é: *De la Démocratie en Amérique I—III.* (Paris, 1888). Jó gyűjteményes munka az A. B. *Hart*-féle: *The American Nation, a history, 1492—1908* (27 kötet), New York, 1904—8; *Rhodes* F. J.: *History of the United States I—VII.* New York, 1899—911. Jó munkák: *Morison*-é, *Channing*-é, *Farrand*-é és *Wilson* elnöké. Kitűnő, filozófiai magaslaton álló könyv *Murray Butler* Nicholas-é (*United States of America*; franciául: *Les États Unis d'Amérique*, Paris, 1925). Használhatók még: *Roz*, *Firmin*: *Histoire des États Unis*, Paris, 1930; *Schönemann*, Friedrich: *Die Vereinigten Staaten von Amerika I—II.*, Stuttgart—Berlin, 1932; *Coolidge*, Cary, Archibald: *Les États Unis, puissance mondiale*, Paris, 1908; *Schlesinger*, Arthur, Meier: *Political and social History of the United States, I—II.*, New York, 1925; *Hoetzsch*, Otto: *Die Vereinigten Staaten von Nord-Amerika*, Bielefeld—Leipzig, 1904. *Magyarul*: Gróf *Teleki* Pál: *Amerika gazdasági földrajza, különös tekintettel az Északamerikai Egyesült Államokra*, Budapest, 1922; *Horváth* Jenő: *A modern Amerika története*, Budapest, 1928; *Balla* Antal: *A legújabb kor világtörténete*, Budapest, 1937; *A legújabb kor gazdaságtörténete*, Budapest, 1938. *Adams*, James Truslow, *Amerika éposza* (ford.: Pálóczi Horváth György), Budapest, (é. n.) *A Roosevelt-féle New Deal-nek nagy irodalma van, napilapok, gazdasági folyóiratok számtalan cikket írtak róla*. Nálunk *Balla* Antal, ifj. *Boér* Elek, Cs. *Szabó* László, *Hertelendy* Károly ismertették a Roosevelt-féle tervgazdaság eredményeit.

TARTALOM

Bevezetés	5
I. Az Egyesült Államok keletkezése.	
A függetlenségi harc	9
II. Az új nemzeti állam megszilárdulása	31
III. A polgárháború	63
IV. A plutokrácia diadala	79
V. Az imperializmus. A két háború . .	101
VI. Az Egyesült Államok mint világ-	
hatalom	121
Összefoglalás	154
Az Egyesült Államok elnökei	158
Irodalom	159

